

Historiske Beretninger

Nr. 8

**Foreningen Forskergruppen Støvmiderne
Sakskøbing 2014**

Historiske Beretninger

Nr. 8

Foreningen Forskergruppen Støvmiderne

Sakskøbing 2014

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord -----	side 4
Anna og Valek Krzanowski -----	side 5
Stormfloden omskabte Maltrup Vænge til en sø -----	side 18
Flugten til Amerika -----	side 27
Befrielsen – glæder og eftertanke -----	side 41
Kjeld Peter Johannes Andersen -----	side 62
Den store krig 1914-1918 -----	side 74
Billedserie fra Saksøbing, med tekst -----	side 106

FORORD

Kære Læser

Når bladene falder og de smukke efterårsfarver præger vor landsdel, så ved vi det er tid.

Tid til, at Historiske Beretninger skal udkomme, det er også lykkedes for os i år, at finde gode historier og velskrivende og hjælpsomme mennesker til at påtage sig opgaven.

Bogen du nu har i hånden, er resultatet af lang tids arbejde. I de første mørke måneder af året blev der holdt redaktionsmøder, hvor opgaver og emner blev fordelt. Så fulgte arbejdet med at søge oplysninger om de enkelte emner, vi fandt kildemateriale og billeder i Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv og fik hjælp af folk fra nær og fjern, der ligesom os, har interesse i fortiden.

Derefter kom så arbejdet med at redigere, læse korrektur og gøre bogen klar til trykning.

Uden dette gode samarbejde, kunne opgaven ikke være løst, så der skal derfor lyde en stor tak til alle, som har haft en finger med ved udgivelsen.

Vi håber, anstrengelserne vil give dig lidt viden om, eller genkendelse af tiden der gik, så du får glæde og fornøjelse af læsningen.

Sakskøbing, november 2014

”Støvmiderne”

Anna og Valek Krzanowski

(om en slægtsforskers genvordigheder.)

af Karen M. Larsen

Mine oldeforældre stammede begge fra en lille landsby Nienadowka, Kolbutsowa sogn, som ligger ca. 150 km øst for Krakow. Jeg ved ikke helt sikkert, hvornår de kom til Danmark første gang. Oldefar angiver i sin ansøgning om at få dansk indfødsret, at han kom i 1909. Oldemor har jeg fundet i en liste, som har en hel masse personer oplistet, som alle hed Chorzepa. Det er en liste lagt på nettet af Poland Genealogy og er en passagerliste fra et skib. Af listen fremgår det, at navnet Chorzepa er et sjældent navn i Polen nu (år 1990). Når man går på kirkegården i Nienadowka, og man ser på denne liste, får man absolut ikke det indtryk, at navnet er sjældent. Men oldemor står på listen med følgende tekst: ”Chorzepa, Anna, Nienadowka, Galicy 1907 22”. Navn og stednavn passer udmærket, 1907 er formodentlig det år, hun sejlede med skibet og 22 kunne referere til hendes alder – lige bortset fra, at hun kun fyldte 19 år i 1907. Men de løj sig somme tider ældre, end de var – for at have større chancer for at komme med. I familien siger de, at hun kun var omkring de 15 år, da hun var i Danmark første gang. Så skulle hun være kommet allerede i 1903. Det kan være en skrøne. Jeg ved heller ikke, om Rodsnæs var det første sted, hun var – blot at hun var der på 10 mdrs. dagen før min farmors fødsel.

På et tidspunkt havde min oldefar og oldemor planlagt at tage tilbage til Polen med deres tre børn. Det var Helena (min farmor), født 1910, Rosalia født 1911 og Stefan født 1912. Jeg har selv været i Nienadowka for nogle år siden, og jeg ved derfor, at der er meget langt derned. Min oldemor tog i forvejen med børnene og kom også derned. Hendes mor var død forinden, og faderen havde giftet sig på ny.

Stedmoderen ville ikke lukke den unge kvinde med de små børn ind. (Jeg formoder, det skyldes fattigdom, og stedmoderen har troet, at min oldemor var smidt ud hjemmefra, og at de nu dernede kunne få lov at føde på hende og hendes unger). Derfor rejste min oldemor hele vejen tilbage til Danmark igen, til min oldefar, som ikke havde nået at ordne de forretninger, som han skulle have afviklet inden sin rejse. Jeg ved ikke, hvorledes oldemor har båret sig ad. Måske er hun rejst fra kirke til kirke eller fra kloster til kloster, og at hun måske har fået hjælp der. Først da jeg stod nede

ved kirken i Nienadowka gik det op for mig, at det måtte være før 1. Verdenskrig, for da krigen brød ud, lukkede grænserne. Dermed har de børn altså været meget små. Min fars kusine stod ved min side, og hun fortalte mig, at hendes far (Stefan) var så lille, at han fik bryst. De har været trætte, sultne, og tørstige som alle andre børn. Men alligevel kom hun både derned og hjem igen. Hun satte dog aldrig mere sine ben i Polen, vel fordi hun følte sig ydmyget. Oldefar var dernede flere gange.

Da oldemor kom hjem igen, fødte hun yderligere 9 børn. Det var Andreas fra 1915, Paul 1917, Franz 1920, Tage 1921, Sofia 1922, Viktorja (kaldet Tove) 1923, Maria 1925, Anton 1927 og Roman 1932. Efter familiens oplysninger skal der være endnu et barn, Maria, født før min farmor, men jeg har ikke kunnet finde hende. Hun skal være død som ganske lille, fordi hun blev kvalt i sin grød. Det fremgår også af folketællingen 1930, at der var et dødt barn. Måske er hun født og død under et ophold i Polen, de polske roearbejdere rejste jo som oftest hjem om vinteren, så længe det kunne lade sig gøre, indtil krigen kom.

Det har undret mig meget, hvorfor at oldefars navn er stavet på forskellig måde i kirkebøgerne for hver gang, de flyttede til et nyt sogn. Chorzepa er somme tider også stavet anderledes. Tidl. museumsleder Ove Nielsen gav mig et svar på det, for man gav de polske roearbejdere en hollandsk præst til at betjene en polsk menighed i Danmark. Det lyder ret håbløst, men man ville ikke, at de skulle føle savn til hjemmet i Polen. En polsk præst kunne have talt til deres hjerte, til deres følelser. Man gav dem en præst, som ikke kunne forstå dem. Men man ville gerne have deres arbejdskraft.

Men også ved folketællingerne er deres navne stavet forkert. Ved folketællingen 1911, var de på Saxfjed i Tågerup, og her er min oldefar kommet til at hedde Vilhelm, og min oldemors efternavn ser ud til at starte med et H. Ved folketællingen 1916 var de på Ohregaard i Arninge som fødermesterfolk. Her staves efternavnet Kozanowski og Stefan er angivet at hedde Sapan. På gravstenen mangler R i Krzanowski. Valek er det danske navn for Valentinus, Valentjek m.fl. Han angives på gravstenen at være født Valentins dag den 14. februar. Denne helligdag blev indført af en pave for flere hundrede år siden og opkaldt efter en romersk præst ved navn Valentin. Det er dog usikkert, om det er lige præcis den dag, han blev født. Ved brylluppet med min oldemor angives han født den 1. februar 1888. På det dokument, der findes over gravstedet, blev han noteret som født den 2. februar 1888. Også min oldemors fødselsdag er der usikkerhed om. Efter gravstenen blev hun født den

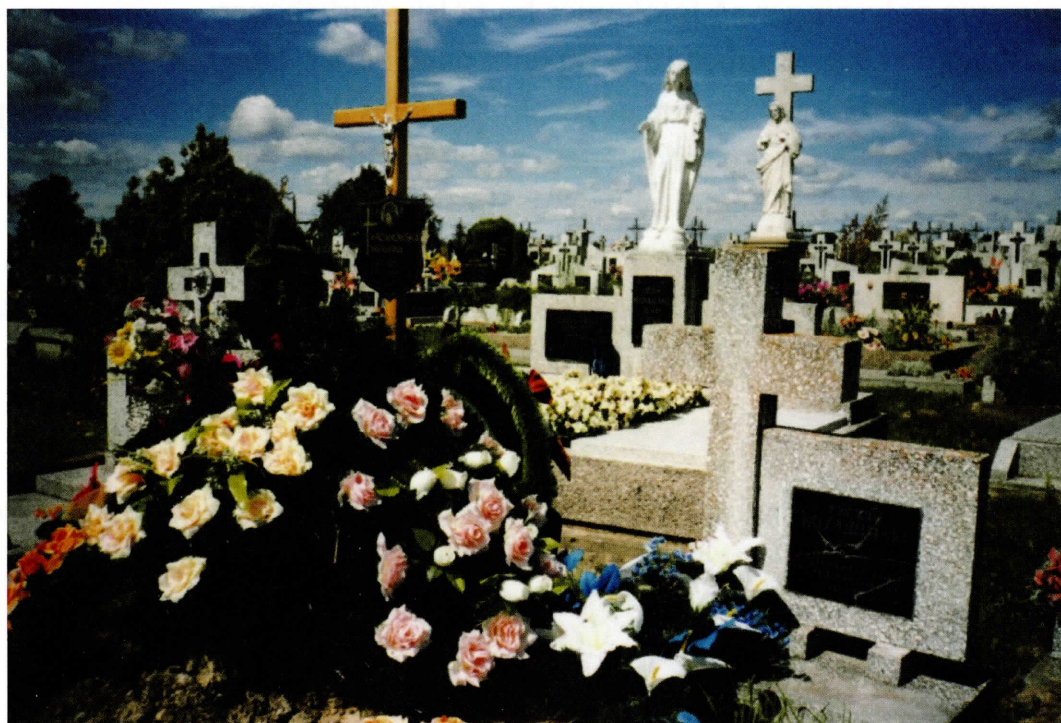
26.7.1888, efter oplysning ved brylluppet den 9.7.1888 og efter oplysning til gravstedsbrevet blev hun født den 27.7.1888.

Jeg hælder måske mest til de datoer, der ligger tæt på hinanden, idet børnene i de katolske lande som oftest blev døbt dagen efter de blev født, jf. nedennævnte om min oldefars søskende.

Min oldemor havde fået ansættelse hos en gårdmand, som ikke var som andre gårdmænd. Vi har fået fortalt, at han havde sendt hende til byen for at handle, men købmanden mente godt, han kunne tillade sig at give forkert tilbage på de penge, hun havde fået med til at betale for varen.

Det skulle han dog ikke have gjort.

Hendes arbejdsgiver tog hende med til købmanden og bad ham om at give pigen korrekt tilbage på de penge, hun havde fået med, for ellers ville han ikke mere komme i forretningen. Det var ikke alle, der var lige modbydelige mod de polske roearbejdere. Hendes arbejdsgiver lærte hende om det danske pengesystem.

Billede fra kirkegården Nienadowka i Polen.

I min iver efter at finde oplysninger, om den polske slægt, skrev jeg til et polsk arkiv på dansk. Derefter kopierede jeg teksten over i translate og oversatte den til polsk. Der er nok kommet noget gevaldigt sludder ud af det, men jeg fandt en mailadresse

på dette polske arkiv i Rzeszowie (den nærmeste større by til Nienadowka), hvortil jeg så sendte det materiale, jeg havde oversat til polsk. Der gik nogen tid, men så kom der pludselig en mail, hvor der stod, at jeg kunne indbetale 58 euro til en konto, så ville de sende mig det fundne materiale.

Det overvejede jeg en stund, men jeg sendte pengene. Der skete ikke noget de første 14 dage, og jeg rykkede ved at bruge translate endnu en gang, idet jeg havde afsendt pengene og derfor også mente mig berettiget til at modtage noget materiale. Der gik endnu en stund. En dag, jeg kom hjem fra arbejde, lå der en anvisning fra postbutikken i Sakskøbing om, at der lå et anbefalet brev til mig. På anvisningen var der et stort spørgsmålstegn i den rubrik, der angiver afsenderen. Den stakkels postmand har ikke kunnet læse, hvad der stod.

Jeg fik følgende oplysninger på fotokopier fra polske kirkebøger:

Agnes blev født den 9. december 1889 og døbt dagen efter. Hun var datter af Gregorius Krzanowski, som var søn af Josphi Krzanowski og Barbarae Chorzepa. Det helt utrolige ved de polske kirkebøger er, at der angives både forældre og bedsteforældre – i hvert fald i den sydlige del af Polen. Moderen til Agnes hed Sophia Tarma, hun var datter af Laurenti Tarma og Agnetis Sliz. Josephus blev født den 4. marts 1892 og døbt dagen efter. Han døde den 29. maj 1989. Søn og barnebarn af ovennævnte personer.

Angelei blev født den 5. marts 1895 og døbt dagen efter. Der står nogle yderligere oplysninger om hende, som ikke er så nemme at forstå. Men også hun var barn og barnebarn af ovennævnte personer.

Martinus blev født 10. oktober 1897 og døbt dagen efter. Han døde 15.5.1985. Søn og barnebarn af ovennævnte personer.

124

Series	1889		Numerus	Domus	Nomen	Religio		Sexus		Parentes		Pater et eorum Conditio		
	Mensis					Catholica	Aut alia	Puer	Puella	Legitimi	Illegitimi		Pater	Mater
	Na-tus	Bap-tisat												
110	9	10	108	Agnes	1	1	leg	Magdalena Wysocka, vid. n. eam.	Gregorius Trzancowski, filius Josephi et Barbarae Chorzepe, agricola.	Sophia Tarma, filia Laurentii et Agnetis Slix.	Jacobus Bicharowski, Rosalia, uxor Valentini Chorzepe.			

Fotokopi af Polsk kirkebog, med Agnes født 9-12-1889.

Det polske arkiv havde ikke oplysningerne på min oldefar, som blev født i 1888. De havde kun kirkebøgerne for årene fremefter. Men fra mine oldeforældres vielse i den Katolske kirke i Maribo i 1910 ved jeg, hvem han var søn af. Han angiver, at hans forældre hed Gregor og Sophia Tarma i Nienadowka, Kolbuszowa Sogn. Altså må ovennævnte personer være hans søskende. Min oldemor havde de ingen oplysninger om, men efter oplysninger fra familien var hun muligvis fra den Østrig - Ungarnske del af Polen. Hun var datter af Martinus Chorzepe og Maria Pikor. Det oplyste hun ved vielsen med min oldefar.

Anna og Valek Krzanowski.

Min oldemor er registreret som gudmor ved et andet pars barnedåb i kirkebogen. Dette par hed Gabriel Chorsepka og Agnes Krzanowska, de kom fra samme by Nienadowka, som oldemor og oldefar var fra. Dette par blev også, som oldefar og oldemor, gift i Danmark. Til kirkebogen oplyser Agnes Krzanowska, at hendes far hed Gregorius Krzanowski. Anna og Gabriel havde ikke samme forældre trods det, at min oldemor hed Chorzepka som ung. Jeg formoder, at Gregor og Gregorius kan være samme person, og dermed er Agnes, som blev gift med Gabriel, den samme person som den Agnes, jeg fik oplysninger om fra det polske arkiv.

Men min farmor var ikke gift med min farfar, da hun fødte min far. Hun blev selv døbt Helena Chorzepka, idet hun også blev født uden for ægteskab. Hun fik først Krzanowski navnet, da oldemor giftede sig med oldefar. Men da min far skal døbes, oplyser hun til præsten, at hun hedder Helga Agnes Valek. Hun er hverken døbt Helga, Agnes eller Valek, og det er noteret i kirkebogen, at hun ikke har dokumentation for sin påstand. Hun kunne ikke lide navnet Krzanowski, derfor oplyste hun et andet efternavn. Helga var hendes kaldenavn for Helena. Men hvorfra kom ideen til Agnes? Det er et godt argument for, at hun evt. kan have kendt en søster til min oldefar, som hed Agnes. Men et egentlig bevis er det ikke. Min oldemor blev gravid, da hun var på Rodsnæs ved Saksøbing. Det er anført i kirkebogen ved min farmors dåb, fordi risikoen for, at min oldefar ville løbe sin vej, var til stede, og

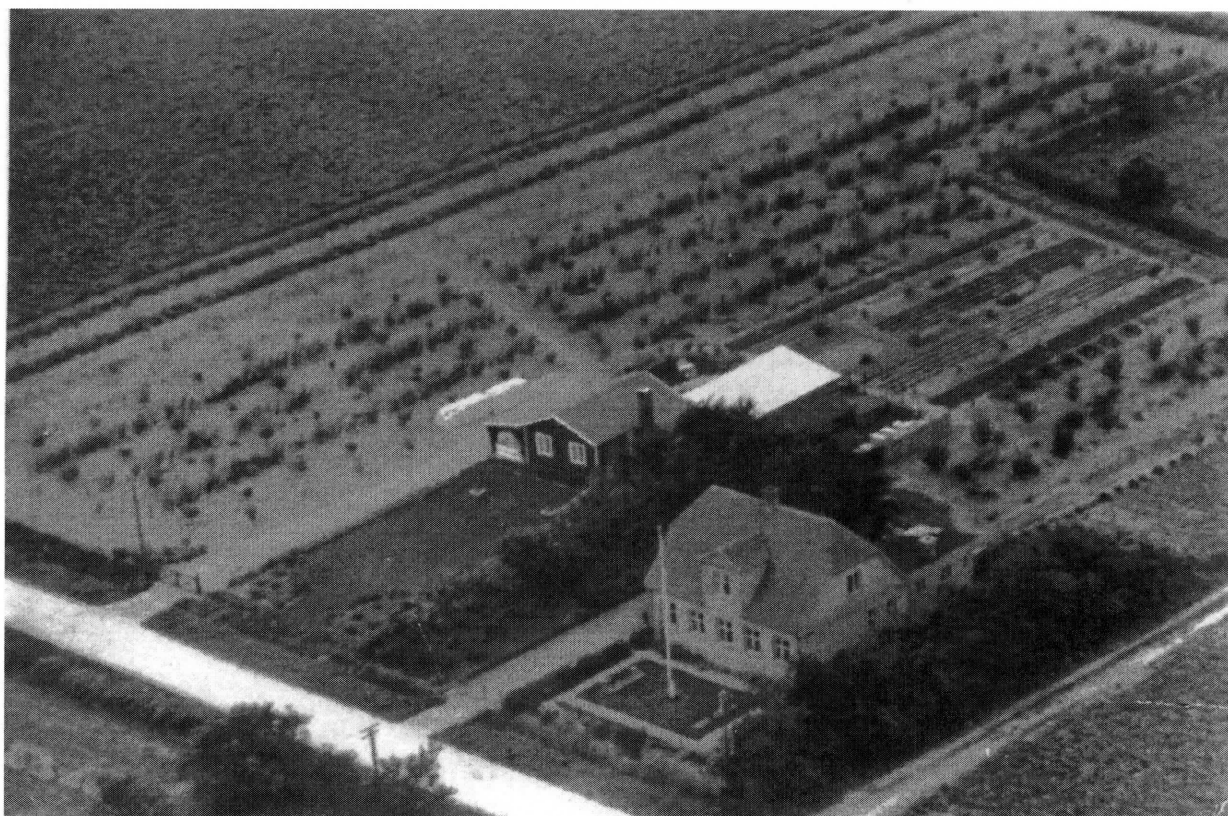

derfor var det vigtigt for kommunen at vide, hvem der skulle bidrage til forsørgelsen af barnet, hvis moderen ikke kunne eller ville.

Jeg ved om mine oldeforældre, at de har været forskellige steder på Lolland. Da min farmor blev født i 1910, var de på Saxfjed som tjenestefolk. Også Rosalia blev født på Saxfjed. Men Stefan og Andreas blev født i Kappel sogn. Det er svært at tyde, hvor Paul og Frants blev født, men de er begge døbt i katolsk kirke i Nakskov, hvor resten af børnene er døbt i den katolske kirke i Maribo. Efterfølgende har det vist sig, at de boede i henholdsvis Græshave og Gloslunde, da Frants og Poul blev født. Tage og resten af flokken er født Tåreby i Ryde, hvor mine oldeforældre havde købt en ejendom. I Tågerup hed min oldefar Valenty, i Ryde Walek, i Kappel Valentinus, i Gloslunde Valek, i Græshave hed han Vilhelm Walek. Min oldemors fornavn slap man hæderligt igennem, idet Anna også er et dansk navn, men efternavnet er tilsvarende stavet på forskellige måder.

I 1930'erne ansøgte min oldefar om at få dansk indfødsret. Han drog da rundt til de enkelte små sognekommuner, hvor han havde boet og fik deres underskrifter på, at han havde været i den og den kommune, i den og den periode, og at han talte dansk. Han skulle også udfylde et skema til Indenrigsministeriet. Han fik hjælp dertil af sagfører J. P. Hansen i Maribo. Udover navn og fødselsdag, -år, år for ankomst, opholdskommuner, erhverv samt civilstand skulle han også oplyse navne og alder på sine børn, samt at han ikke havde børn uden for ægteskab. Her er der pludselig kun 10 børn på blanketten, idet Helena og Rosalia er udeladt. Indfødsretten var ikke noget, han fik sådan lige fra den ene dag til den anden, idet ansøgningen er dateret i april måned 1933 og i maj 1934 påstemples dato på bilagene fra opholdskommunerne. Af materialet fremgår det, at ansøgningen er fremsendt til Indenrigsministeriet i hvert fald 2 gange, før at ansøgningen blev efterkommet. I januar 1935 rykker sagføreren så Indenrigsministeriet, fordi det af dagbladene "for nogen tid siden" er nævnt, at min oldefar har fået dansk indfødsret. Af dette materiale kan jeg så se, at de udover de tidligere opholdssteder også har boet i Arninge og Gurreby, dog kun i kortere perioder.

Oldefar er registreret som gårdejer af gården Birkekroggård, Grønvej 6 i Hillested i perioden 1933-48, i Henning Steen Christensens bog om gårde og huse i Hillested sogn. Der står ganske vist Martin Walck Krzanowski. Jeg har aldrig før hørt eller set ham omtalt som Martin, men jeg kan ikke afvise, at han har heddet det. Walck er en skrivefejl for Walek.

Krårupvej 21, Krårup, Våbensted.

Derefter havde han i en kort periode et hus på Krårupvej 21 i Krårup. Fra 1949-51 havde han så gården Strandskovgård i Krårup. Den ligger på Krårupvej 40. Han solgte den til Gårdbestyrer Rudolf Hvid efter min oldemors død for 144.000. Det var en gård med 35 tdr. land.

At han havde den i den periode, ved jeg fra en tilsvarende bog, som Norman V. Stenstrup har udarbejdet om Våbensted og Engestofte sogne. Her kaldes han Walenty Kizanowski. Da min oldemor døde i 1951, købte han så en mindre ejendom på Skørringevej 1 i Hillested. Den havde han så til 1953. Det fremgår af en bog af Henning Steen Christensen om gårde og huse i Hillested sogn. Min oldefar døde i 1967. De sidste år af sit liv boede han hos en søn og svigerdatter på Sjælland.

Inden min oldefar døde, rejste han rundt til familien for ligesom at tage afsked med hver enkelt. På det tidspunkt, hvor han besøgte min farmor og farfar, var min søster på ferie hos farmor og farfar. Hun blev født 1961. Min farmor skulle en dag til købmanden for at handle ind, og min farfar var på arbejde, derfor fik min oldefar besked på at passe min søster, så længe min farmor var væk. Det var lidt af en traumatisk oplevelse for min søster. Hver gang hun rejste sig fra stolen, rejste oldefar

sig også, når hun satte sig, satte han sig også. Han havde været med til at sætte 13 børn i verden, men hvordan man egentlig passer sådan nogle små størrelser, havde han ikke det mindste begreb om. Min oldefar siges, at have haft et rullende sprog, så jeg tror, min søster har været lidt bange for ham.

Strandskovgård i Krårup, Våbensted.

Følgende afskrift er taget fra avisen: Efter længere Tids svagelighed er Fru Anna Kznowsky (bemærk ny stavemåde), Strandskovgård død, 63 Aar gl. Fru Kznowsky havde i et Par Aar haft Sukkersyge og en Lungebetændelse stødte til, og den kunne hun ikke staa igennem. Hun var født i Polen og kom til Danmark under første Verdenskrig (passer ikke, det var før). Hun og hendes Mand arbejdede på forskellige Gaarde i nogle Aar, hvorefter de købte et lille Landbrug i Taareby. Ved Flid og Sparsommelighed arbejdede de sig frem, saa de kunne købe Birkekroggaard i Hillested, som de for et Par Aar siden solgte, hvorefter de købte Strandskovgaard i Kraarup. Foruden sin Mand efterlader afdøde sig 12 Børn, der alle er i gode stillinger.

Følgende stammer også fra avisen: Forhenværende gårdejer i Hillested Walenty Krzanowski er død på Slagelse sygehus i en alder af 79 år. Walenty Krzanowski var en af de mange polakker, som i sin tid kom til Lolland for at arbejde i roerne. Han kom hertil som 16-årig, og på nær nogle enkelte vintre blev han i landet. Han giftede sig med en pige, som var fra samme landsby i Polen som han selv, og sammen begyndte de fra bunden at skabe sig en tilværelse på Lolland.

Efter stor flid købte ægteparret en lille ejendom i Tåreby(ved Ryde), men i trediveerne flyttede man til den større gård Birkelundgård (den hed Birkekroggård), som ægteparret drev hen mod en halv snes år. Derefter købte de et hus i Våbensted, men de afhændede hurtigt dette og købte Strandskovgård i Krårup. Men hustruens helbred var blevet dårligt, og da hun døde, flyttede Walenty Krzonowski til Skørringe, hvor han boede indtil han for to et halvt år siden, da han flyttede til Korsør til en søn og svigerdatter, hvor han fik en god og kærlig pleje sine sidste år. For kort tid siden blev han syg og blev indlagt på Slagelse sygehus, hvor han stille sov ind. Afdøde efterlader sig 11 børn, der er bosat ud over landet.

Der var 12 børn i alt, der voksede op, men Marie døde i 1959.

Min fars moster Sofie døde i 2008, og hendes datter har givet mig en hel masse udklip og familie billeder. Blandt udklippene kan jeg bl.a. se deres nekrologer. I min oldemors nekrolog står der, at Kvindesammenslutningen og Polsk Forening mødte med faner ved hendes begravelse. Jeg er med på, hvad Polsk Forening er for en størrelse, men Kvindesammenslutningen ved jeg ikke så meget om. Det må dog have været mere end bare en kaffeklub, siden de var i stand til at møde med en fane ved hendes begravelse. Men det undrede mig dog en del, hvorfor disse organisationer mødte op ved en bondekones begravelse.

Efter begravelsen kom dette i avisen:

Gdr. V. Konowskys Hustru Anna Konowsky, Strandskovgaard, Kraarup er under meget stor deltagelse blevet begravet fra katolsk Kirke i Maribo. Til Baaren var sendt et stort Antal Blomster og Kranse, og polsk Forening samt Kvindeudvalget var repræsenteret med Faner. Pastor Jansen holdt Mindetalen over den Afdøde og omtalte hende som den flittige og stræbsomme Mor. Seks sønner bar deres Mor til Graven og efter Jordpåkastelsen takkede afdødes to ældste Sønner deres Mor samt det store Følge.

Min fars tante har oplyst, at oldemor brugte mange penge på gaver til velgørenhed. Det var hendes penge for salg af æg, som til dels blev brugt på den måde. Derfor

mødte foreningerne med faner, da hun skulle begravnes. Og hun vidste aldrig med så stor en børneflokk, hvor mange hun kunne forvente til madbordet. Somme tider var der mange. Men flæsk havde hun i sulekarret, høns og æg fra hønsegården, mælk kunne hun tage i stalden, så der var altid mad til alle. Også på anden vis viste hun godgørenhed. Min faster blev født i 1933, og min farmor ville så gerne give hende pænt tøj på. Men det var ikke nemt i de år at skaffe gode kvalitetsvarer til en overkommelig pris. Min oldemor kunne skaffe det stof og garn, der var behov for, idet en flæskesteg på disken ofte kunne medføre, at de rigtige varer kom frem fra gemmerne.

Blandt billederne fra min fars moster er der også fotos af min oldemor og oldefar, men ikke fra deres yngre dage.

For nogle år siden havde jeg besøg af min faster, som blev ret overrasket over at se engle placeret flere steder i mit hjem. Jeg er fascineret af engle, og de hænger fremme hele året. Hun fortalte mig da, at min oldemor ikke gik så meget op i Gud og Jesus, men hun troede på, at der bag alle mennesker står en skytsengel, som laver en sort streg i panden på folk, der laver noget forkert, men hvis de så gør noget godt, så bliver den sorte streg hvid, fordi skytsenglen hvisker det sorte ud. Min faster undrede sig meget over min interesse for engle, som må skyldes tilfældighed, da jeg aldrig har hørt historien.

Min far kørte jævnligt for oldefar og oldemor, da han fik kørekort. Han fik så altid en nævefuld mønter af min oldemor, men han vidste aldrig, om der var 20 øre eller 2 kr. i hendes hånd. Det var igen hendes æggepenge, og efter hendes død fandt man dem i sovsekanden, sukkerskålen og i Bibelen. Af oldefar fik han altid en pengeseddel, når han sagde farvel.

Min far købte som etableret landmand (han har haft ejendom ved Rødby og ved Engestofte) en gang en Ursus traktor. Den var produceret i Polen og blev forhandlet af en maskinstation på Lolland. Den var dog altid i stykker og skulle repareres. I den forbindelse blev der sendt bud efter nogle polske reparatører, som så stod på vores gård og reparerede traktoren i samarbejde med en dansk tolk. Min far ville gøre opmærksom på, at det dryppede med olie fra et bestemt sted på denne traktor. Derfor tog han en af de polske smede ved armen og pegede på det kritiske punkt. Smeden blev lettere irriteret og sagde på polsk: ”Rend mig i r....,” men min far, som havde gået hjemme hos sin mormor og morfar og i den forbindelse havde lært lidt polsk, svarede da: ”Hold din mund, jeg vil ikke rende dig i r....” Tolken, som var med,

morede sig kosteligt. Det gjorde smeden også, da han var kommet sig over overraskelsen, hvorfor en mand med så dansk klingende navn som Larsen kunne tale polsk. Resultatet af dette blev, at vodka – flasken blev hevet frem fra det inderste af servicebilen, og så blev der skålet i vodka.

Netop det med vodka er meget væsentligt i Polen. I 2008 var jeg i Polen på en rejse sammen med fætre og kusiner til min far. På det første hotel, hvor vi skulle overnatte den første nat, kom tjeneren, da vi gik ned for at få aftenmaden med en skål med saltede agurker og en bakke med fedtemadder, som han bød mig at tage af. Det var ment som en slags appetitvækker. Jeg kiggede noget på ham. Men jeg tog da en agurk og en fedtemad. Efterfølgende kom han også med en flaske med klart væske, som jeg skulle have et glas af. Det takkede jeg dog nej tak til, da jeg havde mine formodninger om, hvad det kunne være. Det viste sig at være korrekt, det var vodka. Efterfølgende har vi indført den skik i familien, at samles til en årlig sammenkomst – hvor vi starter med saltede agurker med fedtemadder og vodka til dem, der ønsker det. Det centrale i det er, at saltet i de saltede agurker neutraliserer en del af effekten i vodkaen, så den ikke slår så hårdt, som man kunne frygte.

Anna og Valek Krzanowski's gravsted på den katolske afdeling på Maribo kirkegård.

Jeg passer og plejer mine oldeforældres gravsted efter bedste evne. De er begravet på Maribo Kirkegårds katolske afdeling. Hvert år til jul pynter jeg det med grene fra mine tujaer, hvor jeg har både en lysere og en mørkere grøn. Jeg danner en engel i disse grene fra tujaerne, idet den mørke grønne danner kjolen, mens den lysere grønne danner englens vinger. Det første år, jeg gjorde dette, kom der et let snevejr, hvor sneen på grenene forstærkede indtrykket af en engel, idet sneen på stenene rundt om englen smeltede. Jeg stod og så på den hvide engel med en følelse af, at få et budskab om taknemmelighed fra mine oldeforældre.

Jeg har den opfattelse, at de gamle gravsteder skal bevares, og derfor har jeg forlænget det i 20 år. Det er et stykke kulturarv, og hvis der ikke er nogen, som bevarer de gamle gravsteder, så går de til. Jeg overtog dette gravsted 1. januar 2009.

Kilder:

Folketællinger og kirkebøger på nettet.

Henning Steen Christensens bog om gårde og huse i Hillested sogn.

Våbensted og Engestofte Sogne, Musse Herred Lolland af Norman V. Stenstrup.

Materiale fra Rigsarkivet omkring dansk indfødsret.

Private billeder.

Kopier af udklip fra Lollands Posten.

Informationer fra familiemedlemmer.

Stormfloden omskabte Maltrup Vænge til en sø

---

af Keld Hansen

Under den kraftige nordenstorm 1. og 2. november 2006 steg vandstanden i de indre danske farvande i løbet af ca. tolv timer fra normalt niveau til rekordhøjde, dvs. op til to meter. Flere steder udviklede situationen sig livstruende, og redningsaktioner måtte sættes i gang.

Denne stormflod er gået over i meteorologiens historiebøger som ekstrem, og den voldte omfattende ødelæggelser med dæmningsbrud og store oversvømmelser. Det samlede antal erstatningssager efter stormens hærgen oversteg 3000. På plussiden tæller genskabelsen af Maltrup Vænge som en sø. Da stormen var på sit højeste, brød Saksøbing Fjords opstuede vandmasser ind i Maltrup Vænge og oversvømmede de lavtliggende engarealer, der ellers var skærmet mod fjorden af en dæmning. Hele arealet på i alt 14 hektar blev fyldt med vand.

Da størsteparten af engene var kommunalt ejet, havde det ikke den store hast med at få det ud igen. De kommunale arealer var bortforpagtet til institutionen Saxenhøj, der afgræssede engene med kvæg.

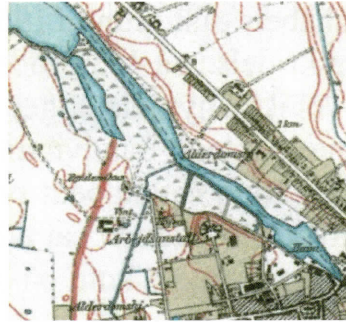
Søen fik lov at ligge, mens kommunalreformen blev gennemført. Ejerskabet til både Maltrup Vænge og institutionen Saxenhøj overgik til den nye Guldborgsund Kommune, som først i foråret 2008 tog søens fremtid på dagsordenen. Engene var stadig oversvømmet, og i den lavvandede sø havde der allerede udviklet sig et rigt fugleliv.

På dette tidspunkt havde kommunen netop sendt et udkast til sin naturpolitik ud i høring, og et af målene var etablering af flere vådområder.

Politisk var man udmærket klar over, at godkendelse af den nye sø ville være en nem og billig måde at oprette 14 hektar nyt vådområde på. Den eneste udgift ville være bortfaldet af Saxenhøjs forpagtningsafgift på 20.000 kr. årligt.

Sagen skulle gennem social- og sundhedsudvalget, som administrerede institutionen Saxenhøj, ejendomsudvalget, der skulle vinke farvel til engene og forpagtningsafgiften, og endelig i udvalget for teknik og miljø som ansvarlig for kommunens vådområder og lovliggørelse af søen efter naturbeskyttelsesloven.

Trods den snirklede vej gled sagen både hurtigt og gnidningsfrit gennem den kommunale administration. "Fugleparadiset i Maltrup Vænge" blev bevaret som Lolland-Falsters Folketidende havde forudsagt allerede i marts samme år.

Kort over Maltrup Vænge fjordarm. Halvanden kilometer nordvest for Sakskøbing, der blev inddæmmet i begyndelsen af 1900 tallet. Forsøgt kultiveret med statsstøtte 1944-1950, men mislykkedes trods voldsom budgetoverskridelse. Stormfold i november 2006 oversvømmede de indæmmede engarealer, der er kommunalt ejet. Fra 2008 anerkendt som to permanente søer på henholdsvis tolv og to hektar. Adskilt fra Sakskøbing Fjord af gang- og cykelsti. Kortene er fra 1899, 1942 og 1996.

Store betænkeligheder

Helt anderledes kaotisk havde sagen udviklet sig 60 år tidligere, da Maribo Amts Pleje- og Arbejdsanstalt (Saxenhøjs forgænger) insisterede på at få Maltrup Vænge afvandet med økonomisk støtte fra staten.

Trods dyb skepsis i Statens Landvindingsudvalg gik man i 1943 med til et projekt, som skulle koste 40.000 kr. (851.320 kr. i 2012-værdi), men endte med en markant sorteper til både amt og stat. De samlede udgifter var løbet op i 236.791 kr. (4,2 mio. kr. i 2012-værdi) ved regnskabets afslutning i 1950. I sammenlignelige priser var der tale om en rekordhøj overskridelse på 493 procent.

Det værste var, at projektet alligevel ikke nyttede noget.

Fra første færd nærrede fagfolkene i Statens Landvindingsudvalg stor skepsis til det projekt, som arbejdsanstaltens direktion havde bedt om støtte til i henhold til landvindingsloven. Imidlertid havde direktionen sat alle sejl til, da to udvalgsmedlemmer fra landvindingsudvalget kom på besigtigelse 2. marts 1943, og det gjorde udslaget.

På vegne af arbejdsanstalten deltog selveste stiftsamtmanden, mens Sakskøbings borgmester var mødt op for at varetage byens interesser. Så var der en sognerådsformand, et amtsrådsmedlem, tre repræsentanter for Grundforbedringsudvalget for Maribo Amtsrådsreds samt landinspektørerne Peder Chr. Dyekjær (1908-1990) og Søren Jungersen (1889-1981) fra Maribo. De to sidstnævnte havde udarbejdet projektet for arbejdsanstalten.

Hele dette massive opbud af indflydelsesrige herrer skulle sikre, at staten gav maksimal økonomisk støtte til at sikre Maltrup Vænge mod fjordens hyppige oversvømmelser. Overslagsprisen for projektets 21 hektar lød på 40.000 kr. (851.320 kr. i 2012-værdi).

Projektet gik ud på at sikre engene mod højvandsoversvømmelser ved at inddæmme området mod nord med en spunsvæg og mod øst med en dæmning. I stedet for den eksisterende bro skulle der bygges en lavvandssluse, hvorefter hele engområdet kunne udgrøftes og drænes.

Repræsentanterne for landvindingsudvalget gav udtryk for deres "meget store betænkelighed" ved projektet. Man sagde ligeud, at det næppe ville være pengene værd. Tværtimod måtte det forventes, at det frodige enggræs ville forsvinde, når der ikke længere forekom hyppige oversvømmelser med saltvand. Et mindre areal på 3-4 hektar ville direkte komme til at henligge "*som en ferskvandssump uden værdi*".

Imidlertid var direktionen for Maribo Amts Pleje- og Arbejdsanstalt ikke sådan at bide skeer med. Man var stærkt interesseret i at få noget ud af engene, og man henstillede, at det blev undersøgt, hvad en effektiv højvandsbeskyttelse med dæmning mod fjorden og pumpeanlæg ville koste.

Sådan blev det.

Kontorchef Svend Alstrup (f.1901) var Finansministeriets repræsentant 1940-57 i Statens Landsvindningsudvalg. Han opfattede det som sin opgave at protestere mod de mest urentable projekter, der blev givet statsstøtte til. Maltrup Vænge var et af dem. Foto Hedeselskabet.

Kontorchefen siger fra

Efter landvindingsloven kunne der maksimalt ydes en statsstøtte på to tredjedele (66 pct.) af projektpriisen, men den sidste tredjedel, som lodsejerne selv skulle udrede, måtte ikke overskride den ekstra dyrkningsværdi, som projektet forventedes at skabe. I modsat fald ville projektet jo give underskud for lodsejerne.

Da Grundforbedringsudvalget for Maribo Amtsrådkreds afgav sin udtalelse om det reviderede projekt i september, var den præget af betydelig usikkerhed. I skrivelsen stod der, at det *“måske ville være tvivlsomt”*, om projektet kunne øge værdien af dyrkningen så meget, at der ville være dækning for en tredjedel af udgifterne. På den anden side havde amtsrådet allerede givet sin tilslutning til arbejdsanstaltens ønske om en gennemførelse, så Grundforbedringsudvalget mente alligevel at måtte anbefale det.

Derefter sendte Statens Landvindingsudvalg projektforslaget til høring blandt sine udvalgsmedlemmer i efteråret 1943. Uden kommentarer tiltrådte de bevillingen, bortset fra et enkelt medlem. Til gengæld gav han projektet det glatte lag.

Kontorchef Svend Alstrup repræsenterede Finansministeriets interesser i Statens Landvindingsudvalg, og han var meget opmærksom på misbrug af de statslige støttemidler:

“Selv det rare lollandske Grundforbedringsudvalg viger tilbage for at erklære indtjeningsvnen

lig med eller større end en tredjedel. Øudvalget har imidlertid det moralske mod, men oplyser, at dræning er medtaget under projektet, (ifølge landvindingsloven kunne der generelt ikke gives støtte til dræning; det skulle søges efter Grundforbedringsloven, men den gav kun 50 procent).

Da det drejer sig om en offentlig institution, bør der vel vises ekstra forsigtighed for ikke at yde uberettigede tilskud, idet Landvindingsudvalget efter min mening i et sådant tilfælde vil stå meget svagt overfor eventuel kritik, som ikke alene kan ventes fremsat af Hovedrevisoratet. For at være på den sikre side mener jeg, at dræningsarbejdet i dette tilfælde bør udgå af sagen, og landvindingsudvalgets tilbud begrænses til et tilskud til den øvrige del af arbejdet.”

Saksøbing Fjord strækker sit smalle løb over fem kilometer fra Smålandfarvandet og ind til selve byen. Fjorden udgør et væsentlig rekreativt område for folk i området, foto 17. august 2012.

Debatten fortsatte i foråret 1944 mellem kontorchef Alstrup og de øvrige medlemmer af landvindingsudvalget, og den blev ikke mindre uforsonlig, da landinspektør Jungersen i april fremlagde et stærkt revideret budget, der forhøjede prisen for projektet til 90.000 kr. (1,9 mio. kr. i 2012-værdi). I samme åndedrag anmodede Jungersen om en forhøjelse af statens tilskud fra 60 til 66 procent. Men der trak Landbrugsministeriet grænsen. Maribo Amts Pleje- og Arbejdsanstalt kunne få 60 procent og i øvrigt indbetale de resterende 40 procent som egen andel kontant ved arbejdets begyndelse.

To dage før juleaften 1944 fik arbejdsanstalten grønt lys for at gennemføre sit projekt for inddigning og afvanding af Maltrup Vænge. Overslagssummen var nu

oppe på 93.800 kr. (2 mio. kr. i 2012-værdi), statsstilskuddet 60 procent, lodsejerandelen 40 procent kontant, arealet 30 hektar og forventet fuldførelse 31. december 1945.

Men besværlighederne var først lige begyndt.

Diger på dyndbund

Et år senere var projektet kørt uhjælpeligt fast, og landvindingsudvalget måtte atter sende to repræsentanter på besigtigelse 6. november 1945.

Situationens alvor understregedes af, at også denne gang mødte både stiftsamtmænd og borgmesteren op sammen med amtsvejinspektøren, stadsingeniøren og de to projekterende landinspektører Dyekjær og Jungersen fra Maribo.

Knap to måneder før projektet skulle stå færdigt, havde det vist sig *“umuligt at holde det under opførelse værende dige oppe i projekteret højde”*.

Diget i det søndre område var lagt helt ud til den asfalterede sti langs fjorden, da arbejdsanstalten havde ønsket om at få så meget jord inddiget som muligt.

Resultatet blev imidlertid, at efterhånden som diget blev bygget op, løftede stien sig 10 centimeter, mens asfaltbelægningen slog revner på langs. Vægten af fyldet i diget pressede simpelthen stien i vejret. Den tilsynsførende havde ikke turdet tage ansvaret for at bygge videre, da han frygtede, at fyldmaterialerne ville vælte ud i fjordens sejlløb. Diget måtte derfor flyttes seks meter længere ind fra stien.

Landvindingsudvalget havde forlangt, at der blev foretaget boreprøver i digelinjen for at belyse problemets omfang. Prøverne afslørede, at den faste bund lå i en dybde af ned til seks meter. Man havde også noteret sig, at terrænet *“gynger i almindelighed stærkt, når man hopper på det”*.

Efterfølgende havde man også flyttet en anden digestrækning væk fra vandløbet gennem engene, hvorefter det var blevet opført til fuld højde (2,25 meter + overhøjde), men da bunden også der var blød, havde diget allerede sat sig, så det nu lå i en højde af 1,5-2 meter. Den tilsynsførende frygtede, at diget ville synke endnu mere, hvis man atter førte det op til 2,25 meter i højden, så han henstillede, at man måtte nøjes med en digehøjde på 1,75 meter.

Den tilsynsførende gjorde gældende, at et dige på 1,75 meter ville være helt i orden, da den højeste vandstand i fjorden i de seneste 50 år havde været 1,60 meter over det normale. Han mente også, at *“det ikke ville blive betragtet som så stor en ulykke, hvis vandet en sjælden gang kunne gå ind, da en sådan oversvømmelse sikkert kun kunne indtræffe, efter at afgrøderne er af jorden”*.

Det ræsonnement var landvindingsudvalget ikke enig i. Med en digehøjde på 1,75 meter og et højvande på 1,60 meter ville der uvægerligt ske oversvømmelser, og hvis man nøjedes med de 1,75 meter, måtte man se i øjnene, at småsætninger i fyld-

jorden straks ville bringe diget ned i en sådan højde, at der også ville ske oversvømmelser ved mere almindelige højvande. Man ønskede at foreslå, at diget i hvert fald blev ført op til 2,0 meter i højden.

Og så var der pengene.

Der var anvendt ganske meget mere fyldjord end kalkuleret, og det havde også kostet at flytte den omtalte strækning af diget. De projekterende landinspektører anslog, at der skulle 30.000 kr. (619.024 kr. i 2012-værdi) mere på bordet, mens den tilsynsførende gik helt op til 50.000 kr. (1,03 mio. kr. i 2012-værdi) oveni i overslagssummen på de 93.800 kr. (2 mio. kr. i 2012-værdi). Desuden ønskede direktionen for arbejdsanstalten, at staten forhøjede sin støtteandel fra 60 til 66,6 procent.

Men heller ikke det var nok.

Dyreste projekt nogensinde

I august 1946 fik direktionen for Maribo Amts Pleje- og Arbejdsanstalt tilsagn om den ønskede budgetforhøjelse til 140.000 kr. (2,9 mio. kr i 2012-værdi), men man fik afslag på en forhøjelse af tilskudsprocenten. Og i samme brev gjorde Landbrugsministeriet det klart, at man forventede arbejdsanstaltens 40 procent af anlægssummen indbetalt kontant. Man udbad sig et klart svar på, om direktionen ønskede arbejdet fuldført på de betingelser.

Direktionen svarede to dage senere, at det gjorde man.

Forud for dette tilbud havde der været en heftig debat internt i landvindingsudvalget. Igen var det kontorchef Svend Alstrup fra Finansministeriet, der gjorde knuder. Her er hans bemærkninger fra 3. marts 1946 til den voldsomme budgetforhøjelse:

“Det er store ting, at vi i det hele taget har givet noget som helst tilsagn i denne sag. At vi senere har forhøjet både tilskudsprocent og bevilling er overdådigt og vist på den yderste grænse af det tilladelige. Når man nu vil hæve tilskudsprocenten og bevilling forøget helt ud i det blå for at opnå en dårlig og upålidelig forbedring af et areal i offentlig eje beklager jeg at måtte protestere så kraftigt som muligt.”

Men Alstrup stod alene med sin protest. Arbejdsanstalten fik sin budgetforhøjelse, men dog ikke de ekstra procenter.

Tolv måneder senere var den gal igen. Den tilsynsførende måtte med beklagelse anmode om endnu en budgetforhøjelse, og denne gang med hele 70.000 kr. (1,4 mio. kr. i 2012-værdi). Det betød, at nu ville overslagssummen nå helt op på 210.000 kr.(4,2 mio. kr. i 2012-værdi).

Kontorchef Alstrup kastede håndklædet i ringen, da han fik forhøjelsen til udtalelse:

“Har for længst opgivet at følge denne sag. Tiltræder imidlertid indstillingen under den ene

forudsætning, at det vil være dyrere at gå imod forhøjelsen end at gå med til den".
Da regnskabet for inddæmning og afvanding af Malstrup Vænge kunne afsluttes i 1950, udgjorde den endelige pris 236.791 kr. (4,2 mio. kr. i 2012-værdi).

Den asfalterede sti mellem fjorden og Malstrup Vænge fører fra byen og ud til den lille lystbådehavn umiddelbart nord for den nye sø. Det famøse dige, der truede med at styrte ud i sejløbet, ses til højre, mens fjorden ligger skjult bag høje tagrør til venstre, foto 17. august 2012.

Med en budgetoverskrivelse på knap 500 procent indtager journalsag mr. 548 en suveræn førsteplads blandt de - utilsigtet - dyreste af Statens Landvindingsudvalgs 1700 statsstøttede projekter fra perioden 1940 til 1970.

Meget andet end græsning til køer får og geder kom der aldrig ud af den store investering, før stormfloden i november 2006 satte engene under vand. Da fik borgerne i Saksøbing endelig en smule valuta igen i skikkelse af en smuk sø.

Malstrup Vænge består i dag af to søer, der ligger på hver sin side af en lille bæk med udløb i fjorden. Den nordlige sø på tolv hektar ses på billedet, hvor får og geder fra institutionen Saxenhøj afgræsser engarealerne. Den lille sydlige sø på to hektar er meget svær at overskue på grund af kraftig plantevækst og rørskov langs bredden, foto 31. august 2013.

Kilder

Peter Foersom "Fugleparadis i Malstrup Vænge bevares". Folketidende 26. marts 2008.

Keld Hansen, Det tabte land – Lolland-Falster.

Guldborgsund Kommune

Statens Landvindingsudvalg, j. nr. 548 Rigsarkivet.

FLUGTEN TIL AMERIKA

af Erik Petersen

Historien handler om Valdemar Axel Olsen der var født 21-4-1907 i Stadager sogn på Falster, som søn af Christian Niels Laurits Olsen, født i Nysted 27-3-1878 og hustru Julie Olsen, født Mortensen, født 29-12-1878 i Sakskøbing.

Valdemar Axel Olsen.

Faderen var mejerist af uddannelse, men ernærede sig også som fisker, da de boede på Falster, var han medlem af Guldborg Fiskerlav.

Hans ældste sønner Jens og Carl hjalp ham med fiskeriet, men han var ret streng ved sine børn.

Huset, forrest til højre, blev bygget på havnen i 1914 af Christian Olsen, bagved ses Orebyvej.

I 1914 købte faderen en grund ved havnen i Saksøbing af bager Sandmann og byggede et hus for 3000 kr.

Hele familien flyttede til Saksøbing, og de ældste sønner Jens og Carl hjalp stadig faderen med fiskeriet. Familien, der havde 10 børn, boede i Saksøbing indtil 1929, hvorefter de flyttede til Haared ved Hillested.

En sommeraften i 1924 ville Valdemar der var 17 år og hans søster Johanne på 16 år, en tur i biografen i Rådhusgade. Da de nåede biografen sagde Valdemar: Nu går du i biografen og så tager jeg til Amerika. Og det gjorde han.

Hans to brødre Jens og Carl var ved søværnet i København og de hjalp ham med at få hyre på en skonnert "Anni af Horsens, derefter Urda af Svendborg og så galeasen Palme af Rødvig, i december 1924 fik han hyre på Peder Mærsk, det sejlede på europæiske og amerikanske havne. Da skibet anløb den amerikanske havneby Savannah i staten Georgia i februar 1926, fik han en ny hyre med skonnerten Helvetia af Rockland, som sejlede med træ til New York, der rømmede han fra skibet, og blev derfor aldrig registeret i USA.

I løbet af kort tid fik han hyre på en stor muddermaskine nr. 6 i New Yorks havn, ved bydelen Brooklyn, der var han til april 1927, derefter havde han forskellige job blandt andet som lastarbejder i havnen, elevatorfører og bilvasker, fra august 1927 og til april 1931 var han på muddermaskine nr. 6 igen. Han boede og spiste på muddermaskinen.

Muddermaskinen som Valdemar arbejdede og boede på i New Yorks havn.

Følgende oplysninger stammer fra breve, som Valdemar sendte til familien i Danmark.

Brooklyn 31-3-1928: I dette brev fortæller han om sit nye snit (sæt tøj) som kostede 35 \$ og var skræddersyet, af blåt serges med dobbeltradede knapper i frakke og vide benklæder, allersidste "Paris Style". Det gamle sæt tøj var også 2 år gammelt. Desuden har han fået gjort alvor af, at fået lavet sine tænder. Han havde fået lavet to guld-tænder foran i munden 2 år tidligere, kort efter ankomsten til New York. Nu var det en kindtand og en hjørnetand der skulle laves, de havde været ude i lang tid, så det blev til 2 guld-tænder mere (det går jo på guld alt herovre, som han skrev), når han smilte, skinnede de nye tænder som en sol. Men det gik ud over tegnebogen idet de 2 tandlægebesøg kostede 90 \$, guld var jo dyrt, men der var 30 års garanti på holdbarhed, så han behøvede ikke at tænke på tænder før han blev 51 år gammel. Han fik også lyst til at tage en tur hjem, men det var ikke nemt for ham, da det var et godt og selvstændigt job han havde. Så lysten til at blive i en halv snes år var stor.

Men han har tænkte på at komme hjem og holde jul i Rørbæk 1929 eller 1930, hvis der ikke kom noget andet i vejen.

Den amerikanske regering skulle forandre indvandrelovene denne sommer, så det var ikke godt at vide, hvordan det hele kom til at se ud. Han var der jo illegalt og kunne ikke blive amerikansk stadsborger, uden først at tage hjem og rejse tilbage som indvandrer.

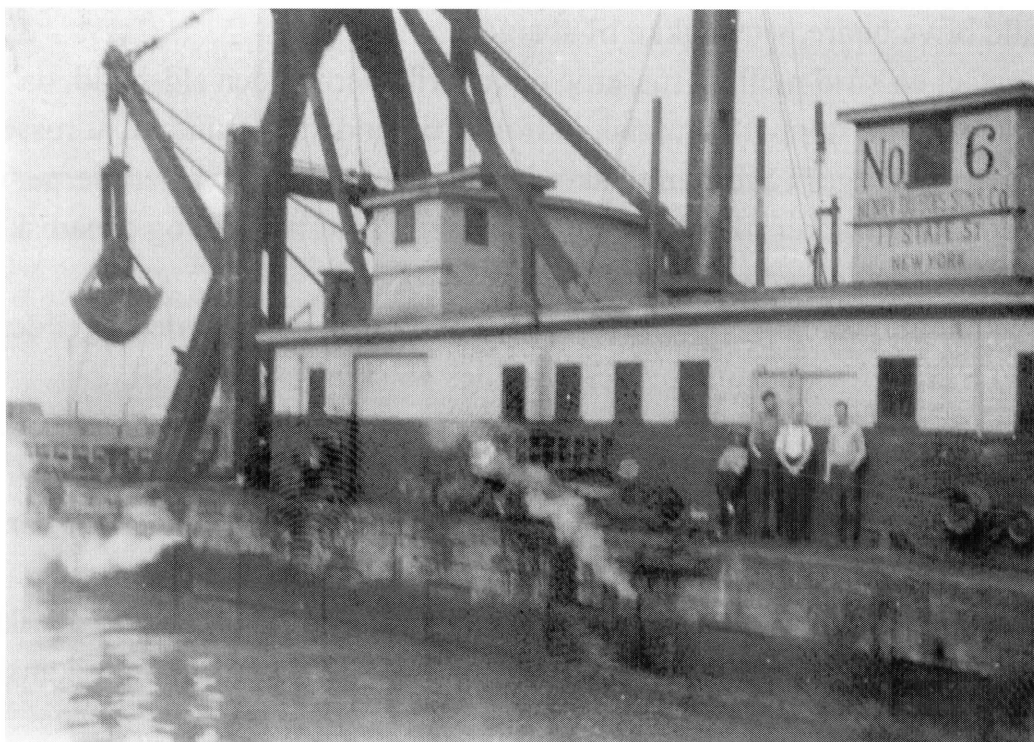
Valdemar i sit nye sæt tøj.

Brooklyn 1929:

Arbejdsforholdene ombord var strenge og man skulle ikke gøre noget forkert. En matros mistede en lang wire, som faldt overbord og om aftenen lå hans afbetalingskonvolut ved siden af hans tallerken, uden så meget som et ord om, hvorfor han var blevet fyret.

Næste dag kom der en ny mand i hans plads, der var jo nok af dem. Til hver ledig plads stod der 50 ansøgere parat.

Valdemar havde et godt kendskab til maskineriet og arbejdsmetoderne med muddermaskinen, og han stod sig godt med skipperen og direktøren. Den egentlige leder var en skrap inspektør, så skipperens stilling var ikke særlig sjov.

Muddermaskinen på arbejde i New Yorks havn.

New York 12-05-1930:

Muddermaskinen lå den gang på kompagniets eget reparationsværksted eller "Shipsyard" (som det jo nærmest var), så alle der var på dækket var udelukkende beskæftiget med sodavask og maling, både udvendig og indvendig af muddermaskinen.

Hvert år plejede den at få sin store kølhaling og hovedrengøring.

Men det var heller ikke så værst, at ligge stille for en fire uges tid, så var der stille og roligt. Og ingen blev så fulde af mudder, som når de lå ude og gravede, desuden blev der kun arbejdet 8 timer om dagen, medens der måtte arbejdes 10 timer når maskinen var ude.

En nordmand der arbejdede ombord næsten lige så længe som Valdemar, skulle hjem med "Stavangerfjord" en lørdag, så Valdemar tænkte på, at spørge om fri, så han kunne komme over til båden når den sejlede, det kunne jo være morsomt at sige farvel til nordmanden, Valdemar fik næsten lidt hjemve.

New York 16-11-1930:

På denne tid var rigtig mange skibe oplagt på floden, fordi fragterne ikke var særlig høje, og det meste af verden led under dårlige tider, om der ville komme en krig eller tiderne ville blive bedre, var jo ikke til at sige.

Der var opstået en strid mellem russerne og amerikanerne i den sidste tid, da amerikanerne havde stoppet al russisk indførsel til landet på grund af, at russerne satte deres straffefanger i Sibirien til skovhugst og arbejdet i savskæreriene. De kunne levere deres tømmer til halvparten af, hvad de amerikanske og canadiske skovejere kunne og derved tage markedet fra dem.

Der lå 14 skandinaviske og engelske dampere på floden, som havde ligget der over en måned med trælast fra Rusland, og der ventedes 16 skibsladninger til.

Regeringen ville ikke tillade dem at losse så længe de brugte straffefanger til at gøre arbejdet uden nogen form for betaling.

Men det var sikkert bare en pæn undskyldning. Sandheden var den, at der var rigeligt med træ i landet, men som ikke kunne sælges så billigt som russernes kunne.

Naturligvis var russerne forbandet over amerikanernes opførsel, det var der ikke noget at sige til, da russerne importerede for millioner af dollars af amerikanske råstoffer hvert år.

Der var for resten 3 Mærsk både mellem dem som lå på floden med trælast, og der kom af og til andre Mærsk både med sukker fra Cuba.

Men Peter Mærsk havde Valdemar ikke set siden han rømmede fra den i Savannah, måske sejlede den ikke på staterne mere, men var måske sendt hjem til i Nord - Østersø farten, Valdemar savnede den ikke.

Avisen "Daily News" skrev, at man regnede med at der var 6 millioner arbejdsløse i Amerika for tiden, og man regnede med et par millioner mere i løbet af vinteren.

De kloge politikere fandt en god og billig måde at løse problemet på uden at dræne statskassen og millionærerne kom ikke til at lide særligt under det. Fra første december skulle der nemlig ved lov fradrages 2% af hver beskæftiget persons månedsløn, som skulle bruges til mad, klæder og husleje for dem som ingen arbejde havde. For Valdemars vedkommende blev det 1,60 cent hver måned i bidrag til

arbejdsløse, men de velhavende og dem med renterne gik altså fri. Det var altså kun dem der arbejdede der skulle hjælpe deres mindre heldige medbrødre vinteren over. Valdemar ombestemte sig angående det, at komme hjem til jul. Fordi det ville blive vanskeligt at få arbejde på en båd hjem sådan som forholdene var. Så han ville vente til foråret, for se hvordan verden så ville tage sig ud, hvis han da ikke var blevet arbejdsløs forinden.

Muddermaskinen havde kun fået nogle ganske få opgaver i den seneste måneds tid, men der var arbejde ved en dok for store skibe i havnen. Valdemar håbede, der ville være arbejde på flere dokke så der var arbejde vinteren over, men det var ellers forfærdelig sløjt i alle brancher med arbejde.

Valdemar havde gået til doktor om aftenen en måneds tid og skulle fortsætte en måned til eller mere, det var en form for mavekatar, som han havde pådraget sig ved at spise det konserver og iskød som serveredes overalt.

Sygdommen var ikke noget særligt farligt udover at Valdemar næsten ingenting kunne fordøje, så han måtte udelukkende leve på grøntsager, men det var også slemt nok, når der skulle arbejdes hårdt hver dag.

Det var ikke pludseligt at han var blevet syg, det havde han vidst de sidste par år, og havde derfor næsten ikke spist noget kød eller flæsk.

Valdemar var ikke den eneste der havde det på den måde, de fleste udlændinge fik det på samme måde efter to til tre års tid i byen.

Ude på landet hvor man brugte friske grøntsager og nyslagtet kød var det ikke så slemt, men i en storby som New York tog det et par dage for at få sendt kødet ind på is i jernbanevogne, da der aldrig blev slagtet nogle kreaturer på byens marked, det hele blev slagtet og sendt fra Chicago. Ligeledes grøntsager og frugt var for det meste henkogt på fabrikker uden for byen og puttet i dåser.

Når der skulle laves et måltid tog man bare og tømte de forskellige dåsers indhold sammen i en gryde og i løbet af en halv times tid var den fineste middag færdig.

Det var ikke alene på muddermaskinen at der brugtes konserver til alle tre måltider, men også på restauranter og i private hjem i de store byer, fordi det både var billigt, og nemt og hurtigt at lave, uden kendskab til madlavning. På hver dåse var en brugsanvisning, hvilket gik ud på at samme dåses indhold skulle opvarmes i en gryde og dermed færdig.

Konserver skader ikke, når det bare er en gang imellem, men når det bliver tre gange om dagen år efter år, så siger fordøjelsen stop efter et par år. Det påstås at 90 % af Amerikas befolkning led af forstoppelse, Valdemar troede det var sandt, fordi hvert andet menneske han mødte talte om, at de havde forstoppelse.

Men værst var det for udenlandske borgere, som ikke var vant til den kost i deres hjemland. En anden ting var også vejret om vinteren, den ene dag frost og den anden dag flere graders varme.

Doktoren Valdemar gik til, var en tysk specialist i mavesygdomme, og han mente, at det godt kunne have noget at gøre med temperaturforandringer.

Valdemar skrev, at hvis det ikke blev bedre efter en måneds tid så kunne det ikke nytte at kaste flere penge ud til doktoren, der var gået flere hundrede kroner allerede. Men som sagt, kunne han passe sit arbejde hver dag, så han tabte ingen hyre ved det, fordi hans besøg foregik om aftenen efter arbejdstid. Og doktoren mente jo ikke at det var nogen livsfarligt han fejlede, men det ville være dejligt at kunne spise alting igen.

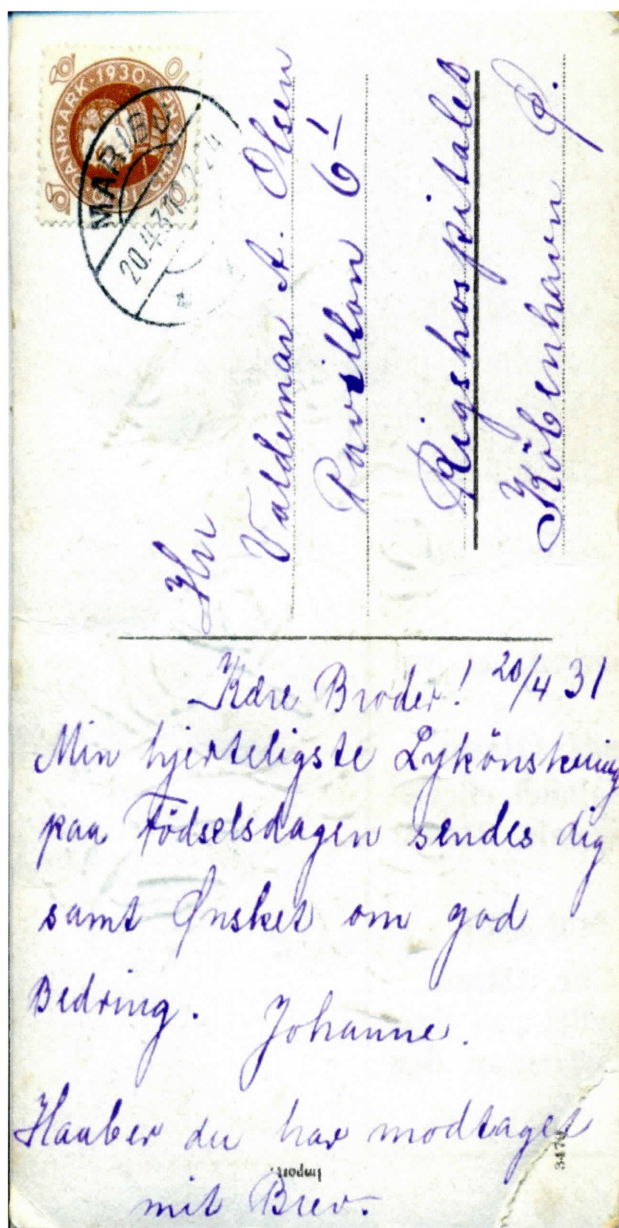
Valdemar i fuldt ornat med pistol i siden.

År 1931:

Valdemar boede og spiste på muddermaskinen som lå i New Yorks havn, en aften fik han lyst til at gå i biografen for at se en film på 42ende gade, som lå lige ved siden af dokken.

I løbet af vinteren fik Valdemar det dårligere og dårligere, samtidig hørte han, at der blev talt om ham på muddermaskinen mellem de andre besætningsmedlemmer. Når han var død ville de dele hans penge og de andre genstande han ejede.

Han fik talt med en kammerat, en stor neger, om han vil hjælpe ham med at få en billet hjem til Danmark. Han tilbød også sin ven en billet, så han kunne hjælpe ham hjem, da han også ville have sin skibskuffert med og ikke selv var i stand til at transportere den.

Fødselsdagskort fra hans søster Johanne 20-4-1931.

Han kom hjem til Danmark og blev indlagt på Rigshospitalet i april måned og afgik ved døden den 24-6-1931, kun 24 år gammel. Dødsårsagen skal nok findes i en slags forgiftning fra de konserverdåser, vis indhold han levede af i årevis, eller af det mudder han har arbejdet med på muddermaskinen i New Yorks havn. Han blev begravet på Saksjøbing Kirkegård den 30. juni 1931.

†

Det meddeles herved, at vor
kære Søn,
Valdemar Axel Olsen,
er død paa Rigshospitalet efter
et langt og strengt Sygeleje, 24
Aar gl.
Haared, den 26. Juli 1931.
Julle og Chr. Olsen.

Begraves fra Kapellet paa
Saxkjøbing Kirkegaard Tirsdag
den 30. Juni Kl. 12¹/₂.

†

Det meddeles herved, at vor
kære Søn
Valdemar Aksel Olsen
er død paa Rigshospitalet efter et
langt og strengt Sygeleje, 24 Aar
gammel.
Haared, den 26. Juni 1931.
Julle og Chr. Olsen.
Begraves fra Kapellet paa Sax-
kjøbing Kirkegaard Tirsdag den
30. Juni Kl. 12¹/₂.

Dødsannoncen blev bragt i Saxkjøbing Avis og Socialdemokraten (Ny Dag).
Selv i en så tragisk historie har sætternissen været på spil.
Den opmærksomme læser ser fejlen i Socialdemokraten.

Gravstenen over: Sømand Valdemar Axel Olsen
1907-1931.

Ære være hans minde.

Gravstenen der blev sat over Valdemar Axel Olsen, er en sten som hans to brødre Jens og Carl fandt under deres arbejde som stenfiskere.

Da hans begravelse var betalt, blev der et beløb tilbage fra hans bo, så hans forældre kunne købe et husmandssted i Stubberup ved Nysted, hvor jorden for det meste var sandjord, dette sted havde de i mange år.

Valdemars skibskuffert kom til at stå i den bagerste stue hos forældrene, faderen gik altid med nøglen i lommen, for ingen andre måtte åbne kufferten. Faderen brugte en del af Valdemart tøj og da kufferten blev åbnet, efter faderens død, var der kun nogle breve og et bedetæppe tilbage, disse ting findes den dag i dag hos familien.

Familiegravstedet på Saksøbing kirkegård.

Den bagerste høje sten er rejst over Valdemar, stenen til højre er sat over forældrene og stenen til venstre over søsteren Johanne, det var hende der fik beskeden om rejsen til Amerika af Valdemar.

Begravelsesmagasinet		181	kr. 00
Laksköbing Avis		5	- 82.
Socialdemokraterne		6	- 80
Hjemkörsel		135	- 00
Laksköbing Kirke		80	- 00
Kvarse		50	- 00
Hotel Laksköbing		36	- 00
1 Fløj	60.	~~494~~	kr. 62 Øre
Grunden	10	20	- -
Gravmonument		300	- 00
Jerngelaender		180	- 00
Afgift til Kirken		30	- 00
Vedligeholdelse		150	- 00
Malervarbejde		25	- 00
Totandsættelse		25	- 00
		<u>1224</u>	kr. 62 Øre
~~2. a.~~		~~35~~	- -
~~12.00~~	10582.00		
~~21.00~~	328.99		
	<u>10891.05</u>	~~1259~~	kr. 62
	158.45	37	- 40 -
	150.00	<u>1262</u>	- 02 -
	<u>11199.50</u>	9937	- 48.
Andetkræft	3.00	<u>11199</u>	- 50.
Gulds	12.00		
2 000	<u>22.40</u>		

Begravelsesomkostninger og boopgørelse for Valdemar Axel Olsen.

Julie og Christian Olsens ejendom i Stubberup ved Nysted.

Kilder:

G. Christensen Saksjøbing.
Valdemar Axel Olsens breve.

Befrielsen

Glæde og eftertanke

af Bo Christiansen

Dem der har oplevet befrielsesaftenen den 4. maj glemmer det aldrig. Det startede med meddelelsen fra BBC lige efter meddelelser til modstandsgrupperne f.eks.: Hilsen til Peter, det betød at gruppen Peter skulle mødes på nedkastningsstedet, hvor et engelsk fly ville kaste containere med våben og ammunition ned på den aftalte plads. Denne aften kom en ekstrameddelelse. Kl 20.37 lød det gennem B.B.C.'s danske udsendelse "Feltmarskal Montgomery har meddelt den allierede øverst kommanderende, at alle fjendtlige styrker i Holland, Nordvesttyskland og Danmark har overgivet sig til den 21. Armè gruppe med virkning fra kl. 8 i morgen lørdag den 5. maj".

Johan Jørgensen beretter: Om aftenen den 4. maj gik min kone og jeg en tur, som vi så ofte gjorde, og netop den aften gav jeg hende et kongemærke, ingen af os havde nogen anelse om, at krigen ville slutte netop den aften, men at afslutningen var nær, var ingen i tvivl om. Da vi kom om i Juniorsgade, kaldte en af mine arbejdskammerater på os og sagde, krigen er slut, tyskerne har kapituleret. Der kommer en meddelelse om lidt. Så hørte vi det glædelige budskab, det var næsten ikke til at tro, at det var rigtigt. Dem der bor i huset nu, er nogle af vores gode venner, så jeg tænker ofte på, at det var her vi fik den glædelige meddelelse. Der kom ret hurtigt mange folk på gaden og lys i vinduerne, jo der var fest og glæde. Jeg mener, at tyskerne ret hurtigt tog vagten ind ved teknisk skole, som tyskerne havde lejet, men jeg husker ikke, om frihedskæmperne kom med det samme, de havde for øvrigt deres kvarter på Hotel Saxkjøbing .

5. maj i Gedser da kirkeklokkerne ringede.

4. maj var min søster og jeg lagt i seng kl. otte, vi var 7 ½ år og sov sødt denne uforglemmelige aften; men de følgende dage blev spændene. Om morgenen løb jeg ind i plantagen, der lå mellem vores baghave og jernbaneterrænet. Plantagen var vores legeplads, der gravede vi jordhuler, men denne morgen var der gravet en skyttegrav ved en sti, der gik gennem plantagen, men der skete snart endnu mere. Op

gennem Langgade kom en flok soldater marcherende syngende frihedssangen. De var fuldfeltmæssige med stålhjelm, støvler og våben. De marcherede hen til den tyske forlægning, hvor de tog naziflaget ned, og frihedskæmperne trampede på det, det var uforglemmeligt. Senere kom englænderne, om formiddagen begav vi os ud til bygrænsen for at vente på englænderne, på tøjet havde vi påklistret det engelske, det amerikanske og det russiske flag. Da det var blevet spisetid, gik vi hjem og spiste, og derefter gik vi derud igen, og så kom jeepen med 4 unge soldater, de store piger sprang op på jeepen, og soldaterne så nervøse ud, da jeepen blev overlæstet.

Soldaterne fik pigerne ned på vejen igen og fortsatte med os alle løbende bagefter, vi nåede ned til Gedser havn, hvor tyskerne havde hovedkvarter. Jeepen har sikkert gjort holdt ved Gedser Hotel, for vi var der før jeepen. De unge tyske soldater løb af og til ud til hjørnet af bygningen for at se om englænderne kom. Sådan mødte engelske drenge de tyske drenge. Jeg så ikke tyskernes afmarch. Militærområdet blev hurtigt fyldt med masser af flygtninge, kvinder og børn. Vores kat så vi ikke mere, vi fik kun at vide, at den havde været ovre hos tyskerne.

Frihedskæmperne gik en runde i byen for at besøge de hjem, som havde været for tyskervenlige, vores genbo havde været gift med en tysker, som for længe siden var død af lungebetændelse. De sagde til hende, at hun ikke måtte vaske tøj for tyskerne, hun sagde, det kan jeg heller ikke, for de er her jo ikke mere. Jeg havde 3 kammerater, der sammen med deres moder boede hos bedstemoderen. Deres far var i krig, og han lå ved slutningen på et lazaret. De blev her til 1947, hvor de tog tilbage til Warnemünde. Gedser var en grænseby og mange arbejdede på færgerne, så der havde altid været kontakt mellem Danmark og Tyskland. Ved besættelsen blev der oprettet en venskabsforening mellem DSB og de tyske baner. Anbefalet af chefen for DSB. Derfor var det mærkeligt, efter befrielsen, at se en DSB mand på gaden i Gedser, som var blevet afskediget af statsbanerne for at samarbejde med tyskerne.

Tilbage til Sakskøbing.

Tyskerne havde planlagt razzia i Sakskøbing på befrielsesdagen.

Borgmester Kirkegård oplæser frihedsbuskabet foran Rådhuset, på billedet ses også musikdirektør Rønnøe og politibetjent Pantmann.

Befrielsesbudskabet kom ikke blot som en glædelig ”bombe” til Sakskøbing, men det udløste samtidig en lettelse i byen. Fordi der netop var foretaget razziaer i Bandholm og Nysted, og nu frygtede man i Sakskøbing for, at det var deres tur. Denne frygt viste sig i øvrigt velbegrundet, det opklaredes, at tyskerne havde planlagt razziaer i Sakskøbing 4. og 5. maj. Det er forståeligt, at glæden ingen ende ville tage, så snart frihedsbudskabet havde lydt gennem æteren. Man åndede lettet op i mange hjem. Mørklægningsgardinerne blev revet i stykker. Lyset måtte atter skinne. Folk strømmede ud på gaderne, og mange glade samledes i aften timerne på Torvet. De tyske soldater, som en månedstid forinden var rykket ind i Teknisk skole, holdt sig klogeligt inden døre, og det kom ikke til demonstrationer. I øvrigt blev der her som overalt i landet festet i hjemmene i glæden over landets befrielse.

Menneskemængden har samlet sig foran Rådhuset 5. maj 1945.

Modstandsbevægelsen i Sakskøbing havde i besættelsesårene ellers nogenlunde "arbejdsro", og der var ikke alvorlige episoder med tyskerne. Dog havde tyskerne fået forskellige personer på egnen i kikkerten, nogle nåede at gå under jorden, mens andre for kortere eller længere tid måtte døje tysk fangeskab. Det gjaldt inspektør Poul Gerner Nielsen og opsyn Alfred Jørgensen begge Saxenhøj, som dengang hed Anstalten. Monica Wichfeld på Engestofte blev arresteret samme dag (Hun blev dødsdømt, men benådet og sendt til et fængsel i Tyskland, hvor hun døde). Inspektøren blev idømt 2 års tugthus. Inspektøren kom ikke til at afsone denne straf, da han var syg og blev bevilget sygeorlov i 6 måneder. Da han kom hjem, skulle han stille på politistationen i Sakskøbing 3 gange om ugen. Opsyn Alfred Jørgensen blev frifundet, men begge havde da været fængslet fra 13. januar til 12. maj 1944.

Men opgaverne løstes fortsat. Det var navnlig våbenedkastningerne, man koncentrede sig om.

Midt i befrielsesdagens festlige glædesrus fik Sakskøbing en ganske kort visit af Montys soldater. Fire englændere kom fra Nykøbing på en besøgsrunde, og de var ret

udkørte af at fejre sejren og befrielsen. Tommy'erne blev også i Sakskøbing hjerteligt hyldet og slap heller ikke for at tømme et bæger, før de drog videre.

Nogle af de første engelske soldater i Sakskøbing maj 1945.

Frihedskæmperne hentede folk, som var mistænkt for samarbejde med tyskerne og kørte dem til Rådhuset, nogle blev hurtigt løsladt, men 9 blev internerede og sendt for retten.

Den 4. og 5. maj var jo også en glædens dag for politiet med fest, lys i vinduerne m. m., men så kom der for politiet en megen trist tid, hvor man i vort lille lokalsamfund skulle søge at finde frem til de personer, der havde været ”stikkere” eller drevet landskadeligt samarbejde med besættelsesmagten. Det var en tid, hvor der blev foretaget mange anholdelser såvel af modstandsbevægelsen som af politiet, men desværre mange på et for løst grundlag.

Lolland-Falsters Venstreblad skriver de 28. maj 1945.

Sigtet for stikkeri

Husassistent fra Radsted fængslet.

Husassistent Ellen fra Radsted er af kriminalpolitiet anholdt som sigtet for landskadelig virksomhed. Hun blev i går fremstillet i grundlovsforhør, hvor hun forklarede, at hun var kommet meget sammen med såvel tyske soldater som tyske flygtninge. Hun forklarede videre, at den likvidere, Ejner Porte Rasmussen havde spurgt hende, om hun vidste nogen, der havde noget mod tyskerne, og hun havde da sagt, at der var mange, som havde truet med at ville klippe de piger, der gik sammen med tyskerne, men hun nægtede at have opgivet navn på nogen. Hun blev foreholdt at Porse Rasmussen havde sagt, at hun meldte danskere til tyskerne. Hun indrømmede det, hævdede, at det blot var noget, hun havde sagt til ham.

Hun blev derefter fængslet til den 16. juni.

Jeg fik fortalt af en saksjøbingenser, at han samme med nogle kammerater havde fundet ud af, at pige og tyske soldater mødes på jernbanestationen, derfor slukkede de lyset og stormede ind og klippede håret af pigerne.

Modstandsbevægelsen

Autoforhandler Verner Johansen fortæller erindringer fra besættelsestiden.

Af frihedskæmpere kan nævnes: Damman Petersen, Pipper, Stanislaw Crobalt, Keld Johansen, Dr. Larsen, Anton Hansen, Tage Jensen, Laurids Jensen, Evald Carlsen, Roelskær, Hovmand Poulsen. Hver gruppe var på 5 mand, og medlemmer af den ene gruppe kendte ikke medlemmerne i de andre grupper.

Af sabotagehandlinger var der blandt andet afbrænding B.P.s biler, og sprængningen af kedlen på Savværket, men en planlagt sabotage af trækul til tyskerne blev stoppet, da man ikke var interesseret i at få Gestapo herved.

Sabotage af Sakskøbing savværk.

Våbenedkastningerne foregik altid sådan, at maskinerne gik op mod vinden, når de kastede våbnene, mændene på jorden satte en rød lygte og i forlængelse deraf to hvide. Ved en våbenedkastning i Maltrupskoven havde maskinen så travlt med at komme væk, at han kastede containerne med vinden, så de fleste endte ude i fjorden. Frihedskæmperne måtte gå i vand til livet for at bjerge containerne, og de var meget tunge, der skulle 6 mand til at bære dem. Den sidste hentede lodsén næste dag. Våbnene blev derefter kørt til det lille hus, der lå ved siden af tennisbanerne, et gammelt skovløberhus. Herfra hentede man så et mindre antal ad gangen, våbnene var indfedtede og skulle renses. Hos Verner Johansen foregik det i kælderen, han havde en stor del nedgravet i haven og ellers gemt i kælderen. Når våbnene var rensede skulle de sendes til København, det foregik i æggekasser. En dag kørte Laurids Jensen (Laurids kasket) i lastbilen med generator til Maribo med et læs våben, ved indkørslen blev han stoppet af tyskerne, de læssede alle kasserne af og stillede dem på fortovet, og så blev han sat til at køre telefonpæle. Da han var færdig med det, kørte han tilbage til sine kasser, der havde stået vagt ved dem hele dagen og vagten hjalp til med at få dem læsset igen.

Berritsgård var garnison for danske soldater indtil den 29/8 1943. Verner Johansen, Evald Carlsen, Carlsberg Rasmussen og et par mere tog ud til Berritsgård den 27. eller 28. august for at få de våben, som danskerne havde i magasinerne, man vidste, at det var meningen at danskerne skulle afvæbnes en af de første dage, men den danske kommandant ville ikke udlevere noget.

En mand der boede på Berritsgård, og som blev kaldt "Missionæren" fandt en økse og slog en hængelås itu, og så tog de alle de våben de kunne fragte. Dagen efter kom der ca.20 tyske soldater kørende på cykel, og straks de danske soldater så dem, blev der vinket med et hvidt flag.

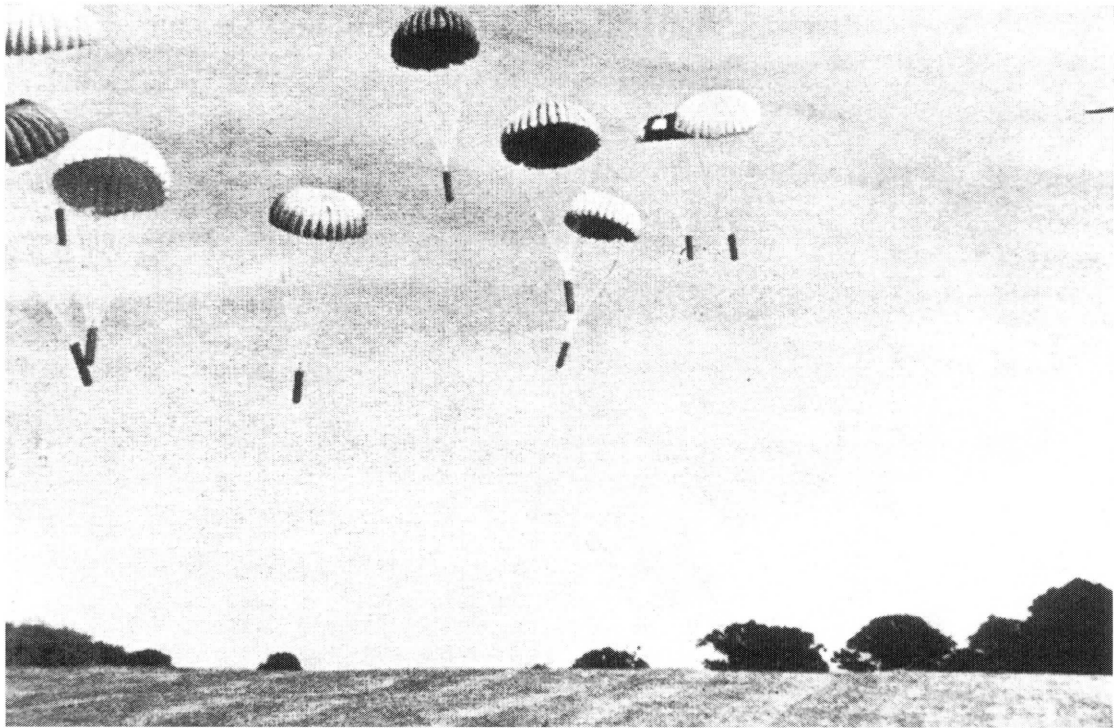
Nedkastning af våben

Poul Rasmussen, tidligere Carlsberg-depotet i Sakskøbing, var sammen med mange andre lokale modstandsfolk involveret i illegale transporter af våben og ammunition, som engelske flyvere kastede ned ved Søholt-skovene. Våbnene skulle anvendes i modstandskampen i København, og de lokale folk havde til opgave at rense og samle våbnene og sørge for, at de kom videre til København. Det førte til mange nervepirrende episoder. Det skete ind imellem, at en kasse med våben landede i en af trækronerne. Sommetider måtte modstandsfolkene i hast fælde et eller flere træer for at få fat i containerne og få dem gemt godt af vejen, uden at tyskerne opdagede noget. Senere samledes man rundt om hos de forskellige for at rense og samle våbnene, inden de gik videre til København.

Engang skulle Poul Rasmussen af sted med en sending af maskingeværer og pistoler, som skulle sendes videre fra Nykøbing. Han fik fat i et antal transportkasser til æg. Våbnene blev lagt i bunden af kasserne med nogle æggebakker ovenpå, og så afsted mod Nykøbing. Det gik helt godt, indtil han nåede broen over Guldborgsund. Her havde tyskerne sat vagtmandskab på, fordi de ville forhindre en gentagelse af den foregående nats sabotage på Esso-depotet på havnen. Alle skulle vise deres "Ausweis" til de tre vagter, der var placeret med en vagtpost i hver ende af broen samt en på midten. Poul Rasmussen måtte gøre holdt for at vise Ausweis. De tyske vagtposter kikkede på det, rodede lidt i kasserne med det farlige indhold, og ingen af vagterne opdagede det virkelige indhold af kasserne.

Vel over broen blev kasserne afleveret på jernbanestationen i Nykøbing F. og sendt videre til hovedstaden, som en leverance af æg.

Nedkastning af containere med våben og andet udstyr.

Våben fra England

Flyene, der nedkastede våben og ammunition til modstandsbevægelsen, kom fra den engelske Royal Air Force Station Tempsford i Bedfordshire ca. 30 km vest for Cambridge. Flyvestationen blev oprettet i 1941, og den har været base for to eskadriller med særlig tilknytning til modstandsbevægelsen i de besatte lande.

Flyene var Short Stirling Mk IV, besætningen var på 5-6 mand: 2 piloter, en flymekaniker, en navigatør og en agterskytte, maskinen var i forhold til sin størrelse fantastisk manøvreedygtig specielt i lav højde, og det var lige netop det, denne udgave af Stirling maskinen skulle anvendes til. Det siges, at den i lav højde kunne udmanøvrere både den tyske Ju 88 natjager og den tilsvarende Messerschmitt Me 110 natjager. For at gøre den så let som muligt havde den ikke noget iltsystem, bombeudgavens maskingeværtårne i næsen og på ryggen var væk, og kun haletårnet var bevaret, og kun pilotens sæde var forstærket med en panserplade.

Bombemaskinens navigationsradar var også fjernet, for det var meningen, at alle operationer skulle foregå i ekstrem lav højde. Desuden ved man, at tyskerne havde systemer, som kunne opdage og følge de fly, som havde radaren tændt. Efter at de

første 100 maskiner var bygget, flyttede produktionen til Short Brothers i Belfast. I alt blev der bygget 2.382 Short Stirling maskiner.

Engelsk flyver nedkaster container med våben.

Før starten

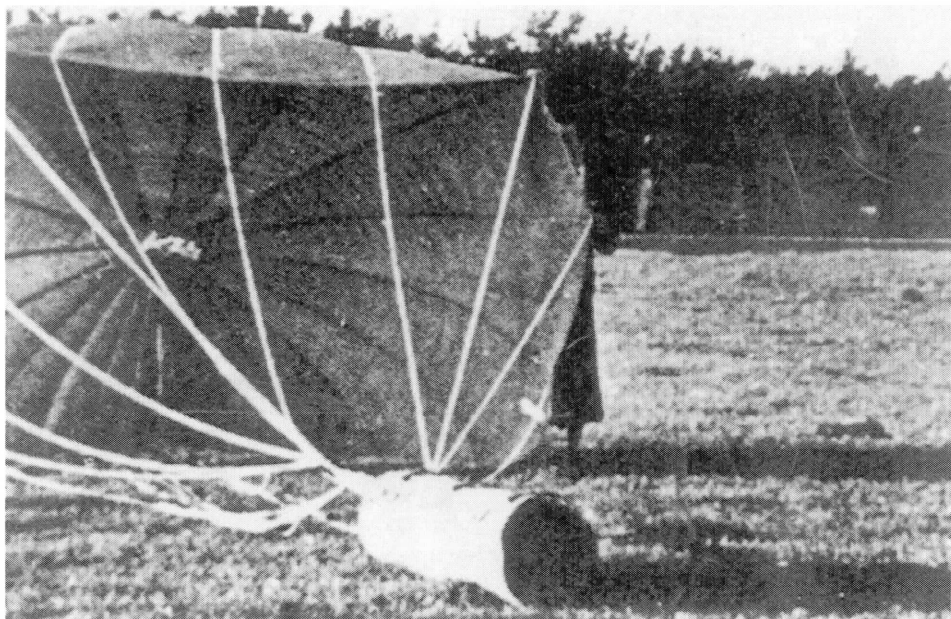
Inden missionen kunne starte skulle flyene gennemføre en prøveflyvning, hvor alle funktioner blev gennemprøvet. Når flyet så var landet, skulle det lastes, det kunne medbringe 24 containere.

Hver container med indhold kunne veje fra 130 til op imod 200 kilo. De containere, som flyet blev lastet med var af typen FOX, hvilket vil sige, at de tilsammen indeholdt våben og ammunition til ca. 200 mand. Våbnene ville normalt omfatte US-karabiner, Enfield geværer, Brennum maskingeværer, Stengun maskinpistoler, raketstyr og pistoler med tilhørende ammunition samt håndgranater og håndbomber.

Starten

Efter at have fået tilladelse fra flyvekontrollen gav piloten gas, og maskinen begyndte at rulle ud mod enden af startbanen. En aften kunne man køre direkte derud og ikke først køre hen til den såkaldte lade ved gården Gibraltar for at tage agenter om bord. For enden af startbanen blev hver motor kørt op på fulde omdrejninger i et par sekunder, og piloten fik grønt lys fra flyvekontrollen. Han gav fuld gas på alle fire motorer, adviserede besætningen med et "stand by for take off" og slap bremserne. Med fuld last skulle maskinen op på 130 mph (130 mil pr. time), før den kunne lette. Så snart man var i luften, beordrede piloten "wheels and flaps up", og andenpiloten sørgede for at landingshjul og flaps blev trukket op.

Fra da af var alle koncentreret om deres job, og al nervøsitet ved den kommende nats operation var som blæst væk. Maskinen steg med 2.000 omdrejninger til 7.000 fod. Navigatøren sagde til piloten: "Course 057" piloten gentog "057" og drejede maskinen i et højre drej til kurs nordøst over det mørkelagte East Anglia mod nordsøkysten ved byen Cromer i Norfolk. Det var altid den første strækning, når man skulle til Danmark. Når højden var nået steg farten til 240 miles i timen. Når man var kommet ind på det fjendtlige område fløj man i ganske lav højde for ikke at blive fanget af den tyske radar, som dækkede hele Danmark.

En nedkastet container med våben og udstyr.

Nedkastning af våben og ammunition til modstandsbevægelsen i Danmark 1943-45:

677 flyvninger til Danmark

6.200 container blev nedkastet

18 firemotores fly gik tabt

69 allierede flyvere omkom ved disse operationer - 1 fra USA, 3 fra Canada, 6 fra Australien og 59 fra England.

Frihedskæmpere i Saksøbing 5. maj 1945.

Dræbte Gestapo den 15-årige Nykøbingenser?

Sådan skriver Lolland-Falster Venstreblad 24/5 1945

Den myrdede Ejner Rasmussen modtog en mystisk telefonopringning den aften, han blev set sidste gang. Han skulle møde en kammerat, men han viste ikke, hvem det var.

Der hviler stadig dyb mystik omkring mordet på den 15-årige barberlærling Ejner Rasmussen, Voldgade, Nykøbing F., der blev fundet dræbt i åen ved Saxes Allè i Saksøbing lørdag den 5. maj. Ejner Rasmussen havde i nogen tid været i barberlære i Nykøbing F, og her var han kendt for sine meget udprægede tyske tilbøjeligheder. Han skulkede ofte fra sin lærerplads under foregivende af sygdom for at gå med de tyske soldater i biografen, ligesom han havde sin gang hos tyskernes hjælpere. Han fortalte selv, at hans tyske indstilling var opstået fordi han havde en broder, der havde meldt sig frivillig til Østfronten og var faldet der.

Han forlod imidlertid sin lærerplads og kom over til Radsted Mølle, hvor han gik til hånd på forskellig måde. Her havde han været i ca. 14 dage, da den tragiske begivenhed indtraf. Det var en måned før kapitulationen, altså i begyndelsen af april, at han en aften ved 6-tiden fik en opringning. Han tog selv telefonen, så man ved ikke, om det var en inden- eller udenbys forbindelse. Jeg skal møde en kammerat i aften, men jeg ved ikke hvem. Det er nok en der kommer for at besøge mig, sagde Ejner Rasmussen, da han havde lagt røret på igen. Han boede på Radsted Mølle, og ved 21-tiden gik han ud for at møde kammeraten. Siden har man ikke set ham i live. Man fandt det ikke mærkeligt at han gik, idet Ejner Rasmussen ofte var ude om aftenen. Han besøgte således næsten hver aften de tyske flygtninge på egnen.

Først en måned efter, lørdag den 5.maj, fandt man hans lig, det lå i åen ved Saxes Allè i Saksøbing, og det bar tydelige spor af, at han havde været død i længere tid. Det er derfor meget sandsynligt, at han er blevet dræbt den pågældende aften, hvor han skulle møde kammeraten.

Den mest sandsynlige forklaring fra den tid er den, at den stakkels dreng er blevet offer for en af Gestapos forbrydelser. Han har åbenbart fået for meget at vide, og da Gestapo folkene eller deres håndlangere så følte jorden brænde under fødderne på sig,

har de med koldt blod myrdet den 15-årige dreng for, at han ikke skulle sladre af skole.

Hvis dette er tilfældet, vil det naturligvis blive meget vanskeligt at få opklaret det bestialske mord på en dreng, hvis største fejl var den, at han nærede tillid til tyskerne.

Nu så længe efter kan det undre en, at man så let kan se motivet for forbrydelsen. Nu ved vi, at der efter befrielsen blev vedtaget en ny straffelov, som indførte dødsstraf, men her blev det bestemt, at modstandsbevægelsen ikke kunne anklages for clearingmord, hvad der var rimeligt, da man ikke har kunnet undgå ved en fejltagelse at have skudt uskyldige mennesker. Som for eksempel at beskyde en bil som ikke blev ført af den person man troede sad ved rattet og som skulle skydes. I et sådant tilfælde kan det nemt være sket, at det var den forkerte der blev dræbt. Det betyder, at ingen modstandsfolk af dem, der stadig er i live vil drømme om at bryde deres tavshedspligt. Det er derfor ikke muligt at opklare hvem der myrdede den 15-årige dreng, man kan kun få at vide: ” jeg ved, hvem der skød, det sagde plaf”.

Politiet under besættelsen

Fra 9/4 1940 til 19/9 1944 var det af regeringen påbudt at samarbejde med besættelsesmagten, det betød, at man i Sakskøbing skulle samarbejde med den tyske besættelsesstyrke på Berritsgård. Da den tyske leder var østriger og ikke særlig krigsvenlig, gik ”samarbejdet” uden særlige gnidninger, og de der var, fik politifuldmægtig Jørgensen og Pantmann Hansen glattet ud. En dag var der uro her i Sakskøbing siger Johan Jørgensen, jeg husker ikke årsagen, men tyskerne var blevet noget ophidsede og sendte cykelpatruljer rundt i byen, dette bevirkede, at Pantmann stillede sig på kørebanen oppe på torvet og standsede en cykelpatrulje på en halv snes mand og forklarede føreren – der opførte sig noget truende – at de blot skulle køre til Berritsgård, så skulle han nok klare resten, og det lykkedes også Pantmann at få tyskerne ud af byen, hvorefter han og hans folk kort efter fik genoprettet roen. Det var blot et træk for at vise, at ”samarbejdet” med tyskerne her i politikredsen ikke var så tilspidset som mange andre steder. Hvad det lokale politi så brugte nattetimerne til er en anden sag.

Tyske og danske officerer 29-30. august 1943, hvor tyskerne overtog Berritzgaard.

Den 19/9 1944 blev politigården i Saksøbing pludselig omringet af tyskerne, der bragte maskingeværer i stilling, hvorefter en gruppe brasede ind på kontorerne og forlangte at få udleveret alle skydevåben – også fra det tjenestefri personale – politimesteren ville telefonisk tilkalde det tjenestefri personale, men blev skubbet væk fra telefonen af tyskerne. Politifolkene fik derefter at vide, at de var sat fra bestillingen, og de kunne forlade politigården. Der skete ingen anholdelser, og der blev ikke straks holdt ransagninger på deres bopæle, hvilket dog skete på et senere tidspunkt. De var dog ikke sikre på, at tyskerne ikke fortrød, at de ikke havde taget dem i forvaring, så de gik ”under jorden”. Poliassistente Pantmann Hansen, der var meget aktiv i modstandsbevægelsen, dannede politiets modstandsgruppe, hvis opgave hovedsagelig bestod i at rense og klargøre, de fra engelske fly nedkastede våben. Dette arbejde foregik i en periode på loftet hos en kollega. Senere flyttede de ned på Dammanns plads ved havnen, hvor de sad oppe i ”blandetårnet” og klargjorde våbnene. Jo mere de arbejdede i modstandsbevægelsen, jo større var faren, et par stykker af dem var skovarbejdere i Maltrup og havde via skovfogeden kontakt med deres hjem.

Nødstation havde de i et sommerhus på Vestlolland. Der var også tale om, at de skulle søge at komme til Sverige, men det nåede de ikke. Heldigvis var de ikke med de henved 2000 politifolk, der den 20-9 1944 blev sejlet til Tyskland med den tyske damper "Lometa" og med tog i kreaturvogne til koncentrationslejren Neuengamme og derefter fordelt til udekommandoer som Porte Westfalica, hvor mange (som kaptajn Roar Ploug der var opvokset i et husmandshjem i Roskildehaverne i Sakskøbing), døde under frygtlige forhold af udmattelse og sygdom. Kaptajn Ploug kom i kreaturvogne fra Frøslev sammen med 196 mænd og 3 kvinder. 35 procent af fangerne døde.

Julesparemanden

Jeg vil nu tillade mig at fortælle om Julesparemanden, der på dramatisk måde blev skudt af modstandsbevægelsen.

Den 9. december 1944 blev Alfred Andersen skudt ud for Nansensgade 9 i København. Alfred Andersen var formand i Spireselskabet af 7. februar 1925. Det var en forening, hvor fattige mennesker i løbet af året sparede op til at kunne holde jul. Den 10. december skulle pengene udbetales, og derfor havde Alfred Andersen dagen i forvejen været i Arbejdernes Landsbank og havde hentet 93.000 kr. til udbetalingerne. Han fulgtes med julespareforeningens kasserer, en anden mand og to kvinder, alle fra foreningen, og en bidsk hund. Da de fem personer nåede til kassererens bolig, var der et hold bevæbnede mænd, som angreb dem. Under håndgemængtet blev Alfred ramt flere gange og døde i løbet af den næste uge af sine sår. Lederen af aktionen var BOPA-sabotøren Kai Ludvigsen.

Sagen blev først efter krigen efterforsket, og da Kai Ludvigsen fik et tip herom, flygtede han til Sverige. Ifølge Kai Ludvigsen skaffede nogle kommunister i politiet et falsk pas og gennem Richard Jensen (formand for søfyrbøderne) en falsk søfartsbog for at få ham ud af landet til Sydamerika. I januar 1948 blev han pågrebet i Sverige. Da sagen mod ham nåede Østre Landsret i juni 1950 forklarede Kai Ludvigsen, at han fra andre modstandsfolk havde hørt, at der skulle transporteres et nazistisk kartotek over stikkere til Nansensgade 9. Det var dette kartotek, de ville have fingrene i, og aktionen havde intet med pengene at gøre (som de heller ikke fik). Under retssagen vidnede bl.a. Erik Saxtorp (en leder fra Bopa) for Kai Ludvigsen og

forklarede, at det var ham, der havde opfordret Kai Ludvigsen og hans gruppe til at gøre hvad som helst for at skaffe det nazistiske kartotek af vejen. Ludvigsen fik en dom på otte års fængsel. I den politiløse tid påberåbte mange arresterede, at de havde begået en given kriminalitet i frihedsbevægelsens interesse, at indbruddet havde til formål at ransage efter papirer, idet indehaveren var stikker eller i tysk tjeneste, eller at pengene var til frihedsbevægelsen. Sagerne var vanskelige for anklagemyndigheden. Mange mennesker fandt, at der ikke var noget at sige til, at modstandsbevægelsen lod staten finansiere sig ved at røve penge fra posthuse og rodekontorer eller lignende og måske banker.

I december 1944 udtalte frihedsrådet, at frihedskampen ikke finansieres ved ran og røverier, at der indenfor de væbnede styrker håndhæves en meget streng disciplin, samt endelig at et hvert forsøg på at anvende de udleverede våben til andre formål end modstandsbevægelsen, vil medføre øjeblikkelig fratagelse af våbnene samt udstødelse af modstandsbevægelsens rækker.

Danmark 1944

Ulykken der aldrig kom i avisen

På Berritsgård på Lolland var der tyske tropper installeret deriblandt nogle meget unge, der skulle læres op til at blive soldater. De blev blandt andet uddannet på en skydebane ved Tårs Vig, efter en vådeskudsulykke med morterer og håndgranater blev mange bragt til Sakskøbing Sygehus.

Grethe Pedersen, der dengang var ansat på sygehuset fortæller:

Der kom bud fra Berritzgaard, om at der ville komme mange sårede ind til sygehuset. Der blev indlagt 9 personer, nogle blev behandlet og kom hurtigt tilbage til Berritzgaard. Af de der blev indlagt sårede var der to, som kun var 17 år.

På en stue med 4, der var en del ældre, var de ikke bange for at sige, at Tyskland ville tabe krigen, og det snart ville ske. Efterhånden som de fik det bedre, blev de kørt tilbage til Berritzgaard. Den sidste der lå på sygehuset var en købmand fra München, som kommandanten fra Berritzgaard jævnligt kom og kiggede til, for at se, om han ikke snart var så rask, at han kunne udskrives. Overlægen meddelte hver gang, at det kunne der ikke være tale om, da købmandens ben stadig var alt for medtagne og

kommandanten kunne vel selv se, på de store bandager, at det var umuligt at raskmelde ham.

Da vi nåede lidt ind i 1945 kunne købmanden begynde at gå lidt omkring med 2 krykkestokke. Da budskabet om freden kom den 4. maj, sprang han ud af sengen og dansede rundt af glæde. Han var lige så lykkelig, som alle vi andre, for nu kunne han komme hjem til familien – der var ikke længere brug for krykkestokkene. Hvorfor overlægen holdt hånden over ham melder historien ikke noget om.

Sakskøbing Sygehus ca. 1938.

Pistolen

Johan Jørgensen beretter: En aften, det må have været i 44, kom jeg ind på Centralhotellet sammen med nogle af mine venner. Ovre i et hjørne sad der en tysk soldat, ved nærmere eftersyn viste det sig at være en Frikorps Danmark mand, der var på orlov og boede på Central Hotellet, han var meget fuld og meget vred. Tjeneren, som hed Skafte sagde: Han er gal, fordi jeg har taget hans revolver, men det troede vi

ikke på. Lidt efter fulgte Skaftes soldaten op på værelset, da Skaftes kom tilbage, sagde han kom herover, så skal I se, han låste et skab op og viste os revolveren, han fortalte os, at soldaten havde taget revolveren frem og leget med den, derfor havde han taget den fra ham, hvilket soldaten var gal over, men Skaftes havde sagt, hvis der er mere vrøvl med dig, så ringer jeg til Berritsgård, det ville soldaten ikke risikere.

Centralhotellet i Torvegade.

Beretning fra besættelsestiden

fortalt af Inger Skaftes Hansen (tidligere Jørgensen)

I året 1944 boede min mor, kontorassistent Alma Jørgensen, min storebror Erik og jeg på 2. sal i Rådhusgade nr. 1, lejligheden bestod blandt andet af 2 stuer samt 1 soveværelse og 1 mindre værelse, som jeg disponerede over. Værelserne vendte ud mod henholdsvis Rådhusgade og Søndergade. Desuden havde min bror et værelse på loftet.

En sen aften i november, nogle dage før min brors 19 års fødselsdag, vågnede jeg ved en voldsom banken på gadedøren og en råben på gaden. Vores mor var ikke hjemme og min bror var en times tid forinden kommet hjem fra Maribo, hvor han, efter hvad jeg havde forstået, havde besøgt nogle af sine tidligere gymnasiekammerater. Jeg havde overladt ham min seng og sov selv i soveværelset. Jeg stod op og gik ind i stuen mod Rådhusgade og blev mødt af nogle projektører, der lyste op mod vinduerne. Jeg gik ind for at vække min bror, og nu var der også projektører rettet mod soveværelsesvinduet. Erik ville først sove videre, men da der stadig blev hamret på gadedøren, og vi kunne høre en tysk stemme råbe "Aussräumen, zehn minuten" blev vi klar over, at der var noget alvorligt på færde, og vi skyndte os at blive klædt på og gik ned og låste op. Udenfor stod 5-6 tyske soldater, med hvad der i mine øjne var maskingeværer, og de gennede os op ad trappen og ind i lejligheden.

Nu blev lejligheden gennemset, og de var også på loftet i Eriks værelse, men det var ikke nogen minutiøs undersøgelse, de foretog, og da de sluttede, havde de, så vidt jeg kunne konstatere, ikke fundet noget compromitterende, så jeg var overbevist om, at de nu ville gå med uforrettet sag. Men sådan gik det ikke.

Pludselig stod den ene med en sort mappe, hvor der lå en stor gul konvolut med Eriks navn og adresse. Og den indeholdt en del illegale blade. Erik kunne jo ikke benægte, at mappen var hans, og så fik han besked på at tage sin frakke og støvler på og cykle med til Berritsgård.

Hvordan mappen var kommet for dagens lys, blev aldrig opklaret, og Erik talte aldrig om det, men vi havde 2 kolonihaver der, hvor Apotekervænget nu er opført. I den ene have havde vi et lille hus, hvor jeg tit opholdt mig om sommeren, og jeg havde blandt andet lavet en lille lem i gulvet, hvorunder der var anbragt en kasse. Her blev mappen sandsynligvis fundet, og vi gik ud fra, at Erik var gået over med den om eftermiddagen og var blevet set af nogle tyske soldater, som færdedes i det område, hvor adgangen til haverne var. Jeg kunne i hvert fald genkende et par stykker af dem, der hentede Erik den aften. Det var jo ikke normalt, at man gik i haven en eftermiddag i november måned, og de må have set ham komme tilbage tomhændet. Det er mit gæt.

Den næste formiddag tog vores mor til Berritsgård for at tale med kommandanten. Han havde været vældig flink og udtalt, at Erik snart ville være hjemme igen, da der kun var tale om illegale blade, og de ikke havde fundet våben, men det havde han tilsyneladende ingen indflydelse på.

Erik blev ført videre til Præstø og Køge og endte i Vestre Fængsel. Her sad han til februar 1945 og blev derefter sendt til Frøslevlejren, hvor han var til april. Det var meningen, han skulle have været videre til en koncentrationslejr, men dette blev heldigvis forpurret af Bernadotte, og fangerne blev i begyndelsen af april transporteret med tog til Sverige. Vi hørte intet fra Erik efter denne transport, før han den 10. maj ringede fra Sverige og fortalte, at han var i god behold. Han kom hjem den 17. maj, noget tyndere og psykisk mærket, og jeg hørte ham aldrig fortælle om sine oplevelser.

Det var en hård straf for sådan en lille forbrydelse.

Kilder:

Sakskøbing Lokalhistoriske Arkiv

Hans A. Schrøder, Anders D. Henriksen: TABLE JAM 231

Morten Thing: Sabotøren, Min Fars Historie

Second Radio Officer

Kjeld Peter Johannes Andersen (1904 – 1943)

af Bjørn Koch Klausen

Britiske medaljer tildelt Kjeld Peter Johannes Andersen

The 1939- 45, The Atlantic, The Africa Star (Med North Africa 1942-43 og The War Medal 1939-45.

Kjeld Peder Johannes Andersen blev født i Vindeby, Maribo Sogn d. 13. januar 1904. Han blev døbt præcis to måneder senere i Vindeby Kirke. Hans forældre var forpagter i Vindeby Skov, Anders Andersen, og Jensine Dorthea (f. Madsen) (1). Johannes, som han blev kaldt, var den ældste i en søskendeflok på otte.

Da Johannes var 6 år, blev hans far Anders Andersen ansat som magasinforvalter på Saksøbing Sukkerfabrik (2). I første omgang boede familien på Orebyvej 9 og

der næst - fra 1912 - på Skolegade 9 i Saksøbing. I 1913 fik familien mulighed for at flytte ind i en del af en nedlagt gård på Nykøbingvej 80. Gården var blevet købt af Saksøbing Sukkerfabrik, da fabrikken blev bygget (3).

Her voksede Johannes op, kom i Rørbæk Skole og valgte at drage ud i verden som sømand. I 1921 var Johannes i lære som trafikelev (4), men hans broder Ernst fortæller i sine erindringer, at Johannes sejlede som telegrafist, da Ernst blev konfirmeret i 1925 (2), så man må formode, at Johannes stak til søs i første halvdel af 1920'erne.

Hvor Johannes sejlede, og ved hvilke rederier han tjente fra starten af 1920'erne til 1940, vides desværre ikke. Men da tyskerne besatte Danmark tidligt om morgenen d. 9. april 1940, befandt Johannes sig som telegrafist ombord på ØK's store skib 'Amerika'.

Østasiatisk Kompagni – M/V Amerika (10.218 brt), bygget på Burmeister & Wain i 1930.

Skibet var lastet med stykgods, på vej fra Liverpool i England til København og befandt sig nær Færøerne, da nyheden om tyskernes besættelse af Danmark tikkede ind. Skibet ændrede derfor kurs og sejlede til Thorshavn, hvortil det ankom d. 10.

april 1940. Dagen efter sejlede 'Amerika' til Kongshavn på Færøerne, hvor det befandt sig, da englænderne besatte øerne d. 13. april. Skibet blev kapret af to armerede trawlere og blev beordret til at sejle tilbage til Liverpool.

Dette ændrede alt for Johannes og de andre danske besætningsmedlemmer på ØK's 'Amerika'. De var nu pludselig inddraget direkte i krigen. Scenariet gentog sig på danske skibe over hele verden, hvilket endeligt resulterede i, at henved 6.000 danske søfolk kom i allieret tjeneste. De blev dét, man senere betegnede som "krigssejlere".

Johannes og 'Amerika' ankom få dage senere til Liverpool, hvor størstedelen af besætningsmedlemmerne mønstrede under engelske regler til fortsat tjeneste ombord på 'Amerika'. En del af skibets besætning blev uddannet på skibets nyinstallerede bevæbning, samtidig med at skibet blev malet gråt. Skibet og besætningen var nu klar til at imødegå den farlige sejlads på verdens syv have - nu i allieret tjeneste.

Ministry of Shipping videregav skibet til de franske myndigheder, som i starten af juni 1940 sendte skibet afsted mod Saigon i det franske Indokina. Skibet skulle på vejen forbi Dakar for at hente olie, men da Frankrig var blevet angrebet af tyskerne i maj, udviklede situationen sig anderledes, og kaptajnen opgav at sejle til Dakar. I stedet ankom Johannes og 'Amerika' til Cape Town i Sydafrika i slutningen af juni.

Kort tid efter sejlede skibet til Durban, hvor det lastede krigsmateriel og Røde Kors-ambulancer til brug i Østafrika, hvor englænderne kæmpede mod italienske styrker. Skibet sejlede efterfølgende fra Mombasa i Kenya til Colombo og Calcutta i Indien for at laste råjern og stykgods. Det ankom til Liverpool i slutningen af oktober 1940, hvor det skulle repareres efter turens strabadser.

En lignende tur med stykgods og krigsmateriel til Syd- og Østafrika blev påbegyndt lige efter nytår 1941. Skibet måtte repareres igen i Cape Town, inden det afsejlede til Mombasa i marts 1941. 'Amerika' fortsatte herefter til Port Said og videre til Alexandria i Egypten. Her lastedes krigsmateriel og proviant, som der var hårdt brug for på Malta (5). Malta var på dette tidspunkt udsat for en belejring og blokade, da øen var strategisk vigtig for både Aksemagterne og englænderne. Øen blev udsat for et heftigt luftbombardement, og det gik hårdt ud over byerne, havnene, befolkningen og den allierede skibsfragt til øen. Tyske og italienske luftstyrker fløj henved 3.000 bombemissioner over øen, hvilket resulterede i, at Malta var et af de mest bombede områder under hele krigen (6).

'Amerika' forlod Alexandria d. 6. maj 1941 i en konvoj sammen med tre andre skibe.

Konvojen var undervejs eskorteret af hele 7 flådefartøjer og blev på grund af en kraftig støvstorm først opdaget af tyske fly om morgenen d. 8. maj. Flere tyske fly blev skudt ned af eskorteskibene, uden at hverken konvojen eller eskorteskibene blev beskadiget.

Konvojen ankom dagen efter til havnen i Valetta, Malta. På grund af den kritiske situation på Kreta, som besværliggjorde konvojsejlad i Middelhavet, blev det til et længere ophold på Malta. Valetta blev bombarderet nat og dag, og Johannes og resten af besætningen måtte overnatte i klippehuler på øen. 'Amerika' blev beskadiget adskillige gange under det to måneder lange ophold.

Johannes kom nu til at deltage i en meget dristig mission, som resulterede i, at 'Amerika' blev et af de første skibe, som slap gennem Middelhavet og Gibraltar. På dette tidspunkt var Middelhavet kontrolleret af tyskerne i sådan en grad, at en rejse på tværs blev betragtet som den visse død.

Seks indespærrede handelsskibe, deriblandt 'Amerika', blev rensat i bunden for at kunne sejle hurtigere og blev så malet med krydsende røde striber, i lighed med italienske handelsskibes bemaling. Skibene skulle altså snige sig gennem Middelhavet under italiensk flag.

D. 23. juli 1941 forlod 'Amerika' og de fem andre skibe Malta lastet med tomme patronhylstre, nedskudte fly og andet returmateriel og gennemførte den meget farlige tur gennem de tyske minefelter ved Tunis og Sicilien. Dagen efter blev skibene dog opdaget af tyske torpedofly fra Sardinien. De tyske fly anede, at noget var i gærde, og sendte torpedoer lige mod 'Amerika', men kaptajnen opdagede det i tide og lagde kursen hårdt til bagbord. Den første torpedo passerede tæt forbi roret, og to andre torpedoer gik langt forbi.

'Amerika' ankom uskadt til Gibraltar og fortsatte til Belfast nord om Irland. Skibet blev repareret i Liverpool, inden det igen rejste via Panamakanalen til Australien.

'Amerika' foretog flere lignende rejser med Johannes ombord og forlod d. 14. april 1943 Halifax i Canada i konvojen HX234. HX234 bestod af 43 handelsskibe og 13 eskortefartøjer. Ombord på 'Amerika' var foruden besætningen på 87 mand (heraf 53 danskere) 53 passagere fra Royal Canadian Air Force.

I dagene 20. - 25. april blev konvojen angrebet af en gruppe på 19 ubåde. Konvojen var imidlertid godt beskyttet, og kun to af ubådene kom på skudhold. To af konvojens

skibe blev dog sænket - desværre var det ene af de to skibe ØK's 'Amerika' med Johannes ombord.

Kaptajnen på 'Amerika', Christian Nielsen, havde i dagene op til afsejlingen fra Halifax haft en dårlig fornemmelse i maven. For det første fordi skibets position i konvojen ikke var særlig fordelagtig, men lige så meget fordi han havde en fornemmelse af, at hans skib var udset som en slags "beskyttelse" for de omkringliggende skibe, som sejlede med det værdifulde flybrændstof. Kaptajnen havde uden held forsøgt at få myndighederne i tale, men han blev ikke hørt, på trods af at han gjorde opmærksom på, at hans last blandt andet var 53 R.C.A.F.-passagerer.

Om aftenen d. 21. april sejlede 'Amerika' med 3 knob tæt forbi sydspidsen af Grønland. Bølgerne slog ind over skibet, og vejret var orkanagtigt med snebyger og temperaturer omkring frysepunktet.

I farvandet lå den tyske ubåd U-306 med kaptajnløjtnant Claus von Trotha på broen. Kl. 20.50 affyrede ubåden den første torpedo mod konvojens største skib, 'Amerika'. Torpedoen ramte skibet i bagbords side, og få sekunder senere ramte den anden torpedo under vandlinjen ved styrhuset.

Nødraketter blev affyret, og passagerer og mandskab forsamlede sig umiddelbart efter på dækket, da det var blevet konstateret, at skibet ikke stod til at redde. Skibets fløjte havde ved torpederingen sat sig fast, så den fløjtede ubønhørligt. Skibet havde 6 redningsbåde på dækket og yderligere to redningsbåde og en flåde mellem de to skorstene. Da No. 1 båd blev hejset ned, gled rebene i isen, og den faldt i vandet og kæntrede. No. 3 båd blev hejset ned med mandskab ombord. Den kom fint ned, men den hårde sø slog båden mod skibssiden mange gange, før den drev beskadiget væk. No. 5 båd, igen med folk ombord, fik samme tur og tog vand ind, da Kaptajn Nielsen sidst så den. På modsatte side fik man No. 2 båd fint ned, men No. 4 båd faldt i vandet og endte på hovedet. Heldigvis var der ingen i denne båd. No. 6 havde folk ombord og kom fint ned i den hårde sø. Kl. 21.00 havde de stadigt sejlede redningsbåde fået afstand til det hurtigt synkende skib.

Men der var stadig folk ombord, blandt andre en del af passagererne. Kl. 21.20 var øverste dæk under vand, og besætningen nåede lige at komme ombord i de to ekstra redningsbåde. De tilbageværende 15 passagerer gik ombord i flåden, men i samme øjeblik væltede en ordentlig sø ind over skibet og sendte flåden overbord. Flåden ramte skorstenen flere gange, inden den endelig kom væk fra skibet.

Den ene redningsbåd kolliderede på samme måde med skibet, men kom fri. Den anden redningsbåd kæntrede og kastede besætningen ud i det frådende hav. Omend det ikke er bekræftet, er der en sandsynlighed for, at Johannes som officer var ombord på denne redningsbåd (Stabsbåden). Og han har ikke levet længe i det iskolde hav.

Kaptajn Nielsen gik helt bogstaveligt ned med skibet, men hans redningsvest fik ham op til overfladen, hvor han blev samlet op i en redningsbåd af R.C.A.F.-personel. Efter 2 timers frysende ophold i bådene ankom den engelske korvette H.M.S. Asphodel til stedet. Flere var allerede frosset ihjel, men 54 besætningsmedlemmer og passagerer blev samlet op.

49 besætningsmedlemmer (heraf 29 danskere) og 37 passagerer mistede livet i det kolde vand. Dette var den største enkeltstående tragedie, som ramte den danske handelsflåde under krigen.

Efter krigen opsattes en marmortavle med navnene på de sømænd, der mistede livet på ØK's skibe under krigen, i ØK's nye kontorbygning på Holbergsgade 2 i København. Kjeld Peter Johannes Andersen er nummer fem på tavlen.

Johannes er ligeledes mindet på Tower Hill Memorial i London.

Efter krigen fik hans familie tilsendt hans medaljer samt et mindeblad. Medaljerne var The 1939-45 Star, The Atlantic Star, The Africa Star (Med North Africa 1942-43 spange) og The War Medal 1939-45.

Æret være Second Radio Officer Kjeld Peter Johannes Andersens minde.

This scroll commemorates
K. P. J. Andersen, Second Radio Officer
Merchant Navy

held in honour as one who
served King and Country in
the world war of 1939-1945
and gave his life to save
mankind from tyranny. May
his sacrifice help to bring
the peace and freedom for
which he died.

Mindeblad/Memorial Scroll sendt til familien efter krigen.

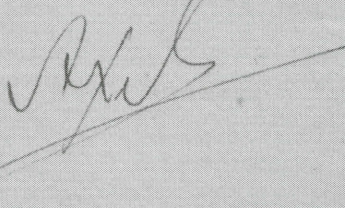

DET ØSTASIATISKE KOMPAGNI
DIREKTIONEN

Marts 1950.

Kompagniet tillader sig vedlagt at sende et fotografi af den marmortavle, som er opsat i den ny kontorbygning til minde om funktionærer og søfarende i Kompagniets tjeneste omkomne under de to verdenskrige.

Med højagtelse
Aktieselskabet
DET ØSTASIATISKE KOMPAGNI

A handwritten signature in dark ink, appearing to be 'A. J. B.', is written over a horizontal line.

Brev fra ØK vedrørende mindetavlen i ØK's kontorbygning.

TIL MINDE OM FUNKTIONÆRER OG SØFARENDE I DET ØSTASIATISKE
 KOMPAGNIS TJENESTE OMKOMNE I DANMARK OG UDE I VERDEN
 UNDER KRIGENE 1914-1918 OG 1939-1945

STEEN DALSGAARD ALBERTSEN · CARL VIGGO VILHELM ANDERSEN · EINER AXEL
 ANDERSEN · KAJ ANDERSEN · KJELD PEDER JOHANNES ANDERSEN · NIELS CARL
 ANDERSEN · POUL LUDVIG ANDERSEN · VILLY VALDEMAR PETER ANDERSEN · NIELS
 EDVIN ANDERSSON · BERTEL MARINUS AUGUSTSEN · LAURITZ CHRISTENSEN BECK
 MOGENS ALEXANDER JONAS BELDRING · NIS FREDERIK CARLSON BENGTON
 WERNER BLEDEL · KNUD TAGE BRAUTSCH · AXEL OLAF CHRISTENSEN · CHRISTIAN
 CHRISTENSEN · HANS CHRISTIAN MARIUS CHRISTENSEN · KAJ PETER CHRISTENSEN
 VALDEMAR CHRISTENSEN · WALTHER HARRY CHRISTENSEN · BØRGE CHRISTIANSEN
 HENRY BISGAARD CHRISTIANSEN · SVEND AUGUST JENSEN DAHL · NIELS ANDREAS
 VIGGO DAMSBO · BØRGE BENDT EDLICH · HANS ELBERG · THEODOR VALDEMAR AUGUST
 SEVERIN ELLESØE · KNUD ERICH ERICHSEN · JAKOB BRØNNUM FAUSING · FREDERIK
 CHRISTIAN CONCEIL FOGH · EGON FOLDAGER · POUL JOHAN FRAUSING · CHRISTIAN
 VALDEMAR FREDERIKSEN · JENS KARL ROHDE FREDERIKSEN · OSKAR FRODE FREDE
 RIKSEN · ELSE KIRSTEN RUTH GANTZEL · HENRIETTE HANSINE GERDAWISCHKE
 EGON JØRGEN GRANNER · EVALD LÜTTICHAU GREGERSEN · JOEN MAGNUS GØTE
 PREBEN HAGELIN · NIELS KRISTIAN HALKJØR · ANDERS HANSEN · ARNE ØST HANSEN
 BERT HANS ASSER HANSEN · CARL BJØRN HANSEN · EGUN EDMUND HANSEN · KNUD
 EJJIL TRANBERG HANSEN · KNUD PETER HANSEN · NIELS ERIK HANSEN · HANS ERIK
 HARTVIG · JENS HAGBARD HEMMINGSEN · POUL HENRICHSEN · KAJ HARALD HENRIKSEN
 LOUIS ALFRED GODSKE HERR · OTTO HILTMAR · SVEND AAGE HJERRILD · PAUL EMIL
 HJORTHOLM · CARL OLUF HOLBECH · HENRY KNUD HOLM · ANKER HORN · ROBERT HUGHES
 KARL JOHAN ADOLF FREDERIK HUMMER · ADLER VALDEMAR OLSEN HØJSLEV · KAJ
 HØYER · CARL FRIEDRICH IVERSEN · ERLING HARRY JACOBSEN · AAGE CHRISTIAN
 JENSEN · ALF EDVIN JESPER MARTINUS JENSEN · AKSEL HERMAN JENSEN · CARLO
 ARNFRED JENSEN · EGON MARIUS JENSEN · EMANUEL BROHOLM JENSEN · GUNNI
 EDVARD ROBERT JENSEN · JENS ROBERT JENSEN · OLUF JOHANNES JENSEN · PEDER
 VILLY MARIUS JENSEN · SVEND AAGE JENSEN · KJELD OLAV JESSEN · CHRISTIAN
 MARTIN ANDERS JOHANSEN · JENS KORDUAD JOHANSEN · EMIL ELIAS JOHNSEN
 JOHANNES NYGAARD JUSTESEN · VILHELM OSKAR JOHANNES JØRGENSEN · CARL
 JOHAN HAMMERICH JØRGENSEN · HENNING JØRGENSEN · KARLO INGEMANN KARLSEN
 KNUD CLEMENS KJERULFF · KAJ SØREN KJØR · EMIL PETER KJØLLER · OTTO KRISTIAN
 KLAVSEN · EJVIND KNUDSEN · ERNST MELCHIOR KNUDSEN · HELMUTH GEORG JOHAN
 SPARRE KNUDSEN · JUUL WALTHER KNUDSEN · VILHELM KRAGELUND · KARL MARINUS
 KRISTENSEN · EJNAR CRONJEM · ALLAN GEORG KUBE · ALBERT LAURITS
 LARSEN · EDMUND OLUF LARSEN · HARRY HERMAN LARSEN · HELGE LARSEN · KAJ
 ELMER LARSEN · LAURITS CHR. LILLIE LARSEN · VILLY BERNHARD LAURIDSEN
 CARL MARINUS MALMBORG · CARL EJNAR MOGENSEN · SVEND AAGE MOGENSEN · AKSEL
 CHRISTIAN MORTENSEN · ERNST PETER GEORG MÜHRING · JOHAN CARL FREDERIK
 WISMAR MÜHRING · MORTEN PAULI MÜLLER · KNUD AAGE MØLLER · ANDERS PEDER
 NIELSEN · CARL CHRISTIAN FREDERIK NIELSEN · CARL VILHELM THERS NIELSEN
 EDVARD NIELSEN · EJNER LINDESKOV NIELSEN · EJNAR STRØE NIELSEN · GEORG
 CARL HEINRICH VILH. NIELSEN · JENS CHRISTIAN MARTIN NIELSEN · KARL GREGERS
 NIELSEN · KNUD HENNING NIELSEN · KNUD KARL PETER THERS NIELSEN · META
 NIELSEN · POUL KRISTIAN STRUVE NIELSEN · HARRY OLSEN · LAURITZ HENRY OLSEN
 TINIUS OLSEN · VIKTOR EMANUEL OTTENDAL · SVEND PANDURO-PETERSEN · HERMAN
 RASMUS PEDER PEDERSEN · KRISTIAN SØVND AHL PEDERSEN · LEO HERMAN BJØRN
 PEDERSEN · RASMUS PEDERSEN · SVEND BØGILD PEDERSEN · AXEL KONSTANTIN
 HJERSING PETERSEN · CHR. NICOLAJ FRYDENDAHL PETERSEN · GEORG PETERSEN
 NIELS KNUDSEN LANGE PETERSEN · CARL AXEL POULSEN · CHARLES POULSEN
 MAGNUS OEHLNSCHLÄGER POULSEN · SIEGFRIED PETER MARINUS POULSEN · KNUD
 AAGE PUGE · EJNAR EMIL RASMUSSEN · EJNAR MARINUS RASMUSSEN · GUNNER
 TAGE ERREBO RASMUSSEN · HARALD JULIUS RASMUSSEN · HELGE EMIL KOFOD
 RASMUSSEN · HENRY ANTONIO ALEXANDER RASMUSSEN · JAKOB JOHANNES RAS
 MUSEN · KARL JOHAN RASMUSSEN · PETER VILLY FRANK RASMUSSEN · PREBEN
 HAGBARD ELVIN RASMUSSEN · CARL CHRISTIAN RICHARDT · POUL RICHARD
 JØRGENSEN RIEMKE · CHRISTIAN LANGESKOV ROTH · TONNY OVE SCHLICHTER
 NIELS BO VILHELM SCHRADER · VOLMER RICHARD SIVERTSEN · EDUARD FREDERIK
 SOMMER · WILLIAM STOUSTRUP · IB PETER STØHR · HARTVIG CHARSTEN SVENDSEN
 HANS CHRISTIAN SVENSEN · ALFRED WÜRTZ SØRENSEN · EINER MARIUS CHRISTIAN
 SØRENSEN · HEJNE SØRENSEN · INGOLF KRISTIAN LERCHE SØRENSEN · KNUD BAUER
 SØRENSEN · NIELS PETER SØRENSEN · NYBRO TAGE SØRENSEN · SOPHUS WILLIAM
 CHR. SØRENSEN · HANS NICOLAJ THEODORSEN · AXEL MATIS THESTRUP · SIGURD
 ANTON TIMM · JOHANNES MOGENS UNDÉN · DAN LUDVIG WILHARDT · KURT WILKENS

Mindetavle i ØK's kontorbygning, Johannes er opført som nummer 5 på tavlen.

AMERIKA

LONDON

ANDERSEN K. J.
ANDERSEN P.
ANDERSSON N. E.
ARNASON G.
BELDRING M.
BELL J.
CALVERT G. C.
CHRISTENSEN W.
CHRISTIANSEN H.
DAW B. A.
DEVLIN J.
DONOVAN C. P.
FREDERIKSEN J.
GANTZEL ELSE
GERDA-WISCHKE. HENRIETTE
GORAN J.
GREGERSEN E.
GRIFFITHS A. J.
HORN A.
JENSEN C. A.
JENSEN G. E. R.
JOHANSEN J.
JOHNSON E.
KING H. G.
KRISTENSEN K. M.
LARSEN E.
LEVY J.
MAHER P.
MOGENSEN S. A.
MUHRING E.
MUHRING J.
PEDERSEN L.
PETERSEN G.
PUGE K. A.
RASMUSSEN K.
RICHARDT C.
SCHLICHTER T. O.
SELMER H. H.
SØRENSEN K. B.
SØRENSEN S. W. C.
STAINTHORPE A.
STRØE-NIELSEN E.

Mindetavle ved Tower Hill memorial i London.

Campaign Stars, Clasps and Medals

instituted in recognition of service

in the war of 1939-45

**NUMBER OF STARS, MEDALS,
CLASPS or EMBLEMS ENCLOSED** 4

<i>Order in which the awards should be set up, e.g., for framing</i>	<i>Description of Ribbon</i>	<i>Clasp or Emblem (if awarded)</i>
1 1939-45 Star ✓	Dark blue, red and light blue in three equal vertical stripes. This ribbon is worn with the dark blue stripe furthest from the left shoulder.	Battle of Britain
2 Atlantic Star ✓	Blue, white and sea green shaded and watered. This ribbon is worn with the blue edge furthest from the left shoulder.	Air Crew Europe or France and Germany
3 Air Crew Europe Star	Light blue with black edges and in addition a narrow yellow stripe on either side.	Atlantic or France and Germany
4 Africa Star ✓	Pale buff, with a central vertical red stripe and two narrower stripes, one dark blue, and the other light blue. This ribbon is worn with the dark blue stripe furthest from the left shoulder.	8th Army or 1st Army or North Africa 1942-43
5 Pacific Star	Dark green with red edges, a central yellow stripe, and two narrow stripes, one dark blue and the other light blue. This ribbon is worn with the dark blue stripe furthest from the left shoulder.	Burma
6 Burma Star	Dark blue with a central red stripe and in addition two orange stripes.	Pacific
7 Italy Star	Five vertical stripes of equal width, one in red at either edge and one in green at the centre, the two intervening stripes being in white.	
8 France and Germany Star	Five vertical stripes of equal width, one in blue at either edge and one in red at the centre, the two intervening stripes being in white.	Atlantic
9 Defence Medal	Flame coloured with green edges, upon each of which is a narrow black stripe.	Silver laurel leaves (King's Commendation for brave conduct. Civil)
10 War Medal 1939-45 ✓	A narrow central red stripe with a narrow white stripe on either side. A broad red stripe at either edge, and two intervening stripes in blue.	Oak leaf

Fortegnelse over medaljer tildelt Kjeld Peter Johannes Andersen.

Kilder:

- (1) Opslag 36, 1892-1910 i Kirkebogen Vindeby Sogn, Maribo Amt.
- (2) En gammel Rørbækdreng fortæller af Ernst Andersen.
- (3) Erik Petersen, Arkivet Saksøbing.
- (4) Folketælling 1921 - Saksøbing Landdistrikt, Rørbæk.
- (5) www.faergetjournalen.dk ved Bernt Skjøtt.
- (6) Wikipedia.
- (7) Kaptajn Ch. Nielsens beretning om forliset.

Den Store Krig 1914-1918 Set gennem Saxkjøbing Avis

af Finn Egelund

Den 28. juni 1914 falder skuddet i Sarajevo og den 30. juni udkommer Saxkjøbing Avis for første gang; uden at de to begivenheder selvsagt har noget med hinanden at gøre. Det er dog ikke attentatet, hvor den østrig-ungarske tronfølger ærkehertug Franz Ferdinand, og hans gemalinde Sophie Chotek, Hertuginde af Hohenberg, blev myrdet, der fylder forsiden af Saxkjøbing Avis på dens 1. udgivelsesdag. Saxkjøbing Avis skulle være en annonceavis, gratis omdelt til byens og oplandets borgere, så det er annoncer og en erklæring om, hvad man vil med avisen, vi kan læse om i det første nummer. Skuddet i Sarajevo, der bogstaveligt talt blev startskuddet der førte til 1. verdenskrig, må man læse om andetsteds.

Søndergade 19, her starter Saxkjøbing Avis, hvor der over vinduerne står Østlollands Folkeblad.

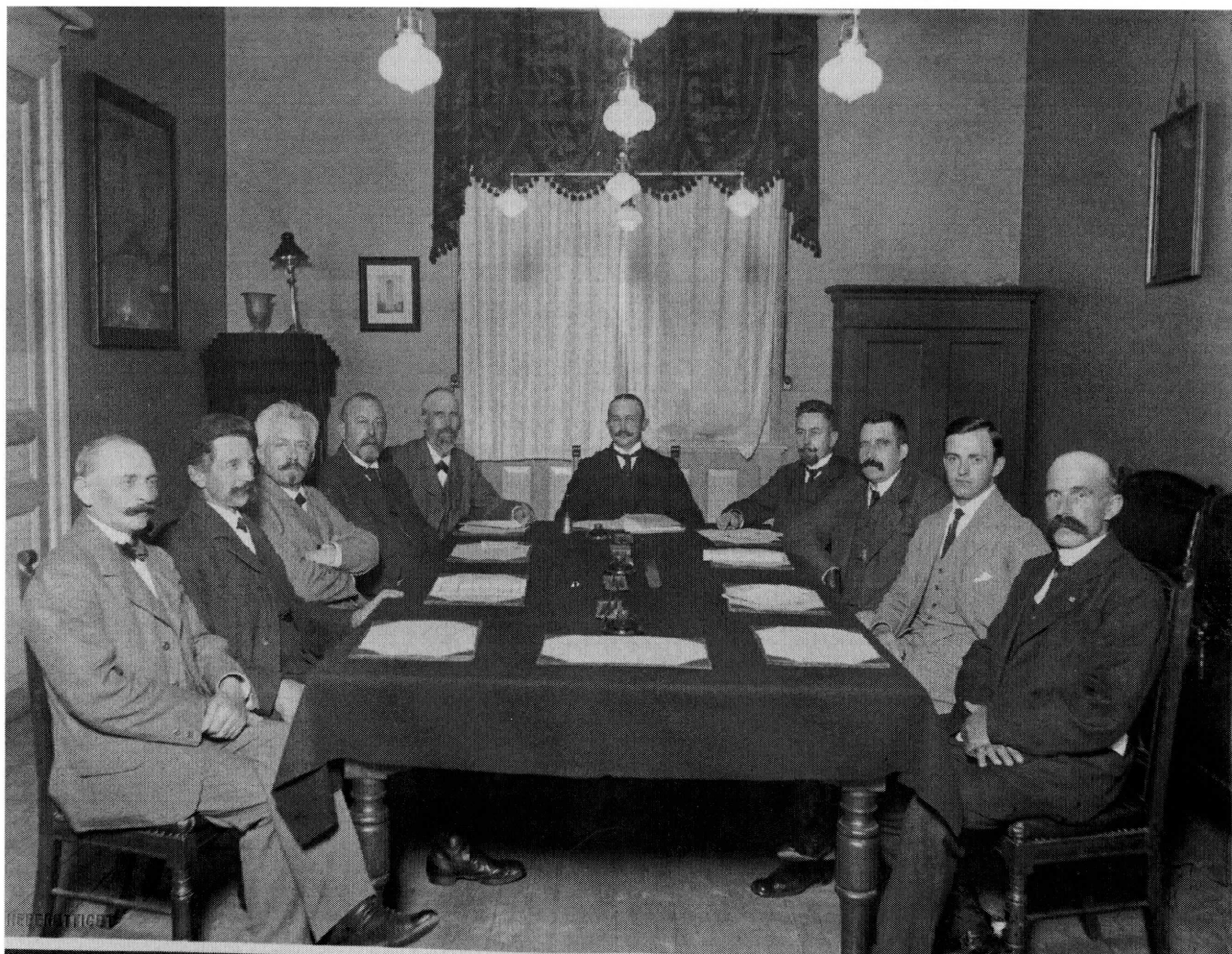
Begrebet distriktsblade går langt tilbage i tiden til adresseaviser og avertissementstidender, og i slutningen af 1800-tallet begyndte der at dukke distriktsblade op i københavnske kvarterer, for at lokale handlende kunne annoncere. Det var en kreds af borgere med bogtrykkeren Laurids Jensen i spidsen der startede avisen for at give byens erhvervsdrivende mulighed for at lade annoncer nå ud til en større kundekreds og give borgerne mulighed for at oprette private annoncer.

Avisen bragte også notitser om lokale begivenheder, samt fandt stof fra andre aviser. Der var også plads til små historier og føljetoner.

Avisen skriver på 1. side i det første nummer: ” *Naar man begynder Udgivelsen af et nyt Blad, er det naturligt at indlede med at sige, hvad det er man vil, hvad det er for Opgaver, man har stillet sig. — Enhver, (der i de senere Aar har opholdt sig i Saxkjøbing, har ikke kunnet undgaa at lægge Mærke til den Udvikling, vor By har gennemgaaet. Vi behøver kun at pege paa enkelte Punkter, for eksempel Sukkerfabrikken, de mange blomstrende Forretninger, den nye Havn o.s.v. — Naar en By saadan er i Udvikling, skyldes det for en stor Del dens Borgere, del skyldes det, at den i sit Borgerskab har iderige Mænd, der tager Initiativer til Oprettelsen af dette eller hint, men det skyldes ikke mindst at Byen har et stort og godt Opland, hvor dygtige, energiske Landmænd søger at udnytte Landbruget til det yderste, thi det livlige Handelssamliv mellem Byen og Oplandet, som er en Følge deraf, er af største Betydning og bidrager ogsaa i høj Grad til Byens Udvikling.*

Der råder i Danmark som overalt op til krigsudbruddet en hektisk aktivitet og man forsøger fra dansk side at holde sig neutral. Da krigen så endelig kommer d. 4. august, stiger nervøsiteten yderligere, især på grund af det tyske krav om mineudlægning i bælteerne. For den menige dansker kommer virkningen af krigen hurtigt, ved at brødet stiger i pris. Og den 4. august meddeler avisen at stigningen af brøddpriserne betyder at et 8 pds (d.v.s. 4 kg) rugbrød stiger fra 56 øre til 72 øre, (hvilket i vore dages priser ville svare til henholdsvis 32,10 og 41,27) og der forventes yderligere stigning til 1 kr. (57,32), ligesom man også forventer stigning på importeret foder og kul. Som konsekvens af krigsudbruddet indkaldes sikringsstyrken, som et signal om, at man ikke mobiliserer, men at man ved at indkalde sikringsstyrken, vil håndhæve Danmarks neutralitet. Ved indkaldelsen af sikringsstyrken nåede Danmarks samlede hærstyrke op på 58.000 mand, hvoraf hovedparten var stationeret på Sjælland ved Københavns befæstning. Indkaldelsen til sikringsstyrken er kommet bag på mange, og da det som reglen foreskriver for

adskillige har knebet med at stille med det kvantum undertøj soldaterne selv skulle komme med, nedsætter Dansk Kvindesamfund en komité, der skal indsamle nyt og brugt undertøj til de trængende. Heriblandt yder også Saksjøbing-afdelingen sit bidrag, som det fremgår af en annonce.

Saksjøbing byråd 1914, fra venstre savværksbestyrer Hansen, købmand L. Arildsen, inspektør Rasmus Nielsen, købmand Aug. Green, dyrlæge Koch, borgmester Gandil, sparekassebestyrer P. Petersen, cigarhandler H. P. Olsen, købmand Boie Fritz – Rasmussen og tømremester H. P. Hansen.

Det har selvfølgelig betydet et indhug i økonomien, når husfaderen blev indkaldt og Saksjøbing kommune yder 7 kr. ugl. samt 2,50 for hvert barn til indkaldtes hustruer, ligeledes giver Slemminge mejeri gratis mælk til indkaldte familier. At indkaldelse til

sikringsstyrken er en langvarig affære ses af en annonce fra juni 1915, hvori malermester P. Hansen meddeler, at under hans indkaldelse til sikringsstyrken varetages forretningen af hans bror. I 1916 kan vi læse, at tre skatteydere får bevilget fritagelse for skat i den tid de var indkaldt til sikringsstyrken, og samme år annoncerer de hjemkomne karetmagere L. P. Stryger og O. V. Madsen, at de genoptager arbejdet og modtager bestillinger. Sikringsstyrken koster på det tidspunkt danskerne 60 millioner.

Den 11. august omtales krigen for første gang i en leder udarbejdet af redaktøren selv, hvori han skriver: *"Øjeblikkets Alvor præger alt og alle. Den længe frygtede Krig mellem Europas Stormagter er en Kendsgerning. Trods alle Forsikringer om at de alle ønskede Freden, har det dog ikke ladet sig gøre at opretholde denne. .... Som man ser har store og stærke kræfter været i Bevægelse for at kunne bevare Verdensfreden; men de har ikke magtet Opgaven. Hvad er det da for skjulte Kræfter, der er stærkere end store Mænds Vilje, der på trods af alles Antipati mod Krigen paafører os denne? Det er Landenes indbyrdes økonomiske Forhold. Man faar dette bekræftet, naar man ser den egentlige Aarsag til Konflikten mellem Østrig-Ungarn og Serbien, og derefter Ruslands stillen sig paa Serbiens side. Man ser det, naar man læser om Indholdet af en "Hvidbog", som den engelske regering har offentliggjort og som i 159 Dokumenter omhandler Krigens Forhistorie. Lads os da haabe, naar denne Krise - efter mildest mulig Forløb - er overstaaet, at stærke kræfter i højere Grad end nogensinde tidligere vil rejse sig for Fredens Bevarelse, og at det da vil staa dem klart at uden om Landenes økonomiske Forhold kommer man ikke, hvis man virkelig vil Fred. Lad alle Toldskranker falde, stryg alle Love, der hemmer Nationernes Samkvem og Vareudveksling, luk alle Havne op for alle Nationers Skibe, bered Menneskene og deres Produkter frit Lejde fra Øst til Vest, fra Nordpol til Sydpol, og vi er inde paa rette Vej til Verdensfredens Bevarelse".*

Rationeringsmærker.

Desværre fik den besindige redaktør, eller hvem det nu ellers er, der står som afsender, ikke ret i sine overvejelser, og krigen blev mere langvarig og blodigere, end nogen på dette tidspunkt kunne ane. Igennem hele krigens forløb har den myreflittige Laurids Jensen travlt med at læse og klippe fra aviser. De citater og historier der citeres fra i Sækkjøbing Avis må han have fået gennem andre aviser, og han må have

haft travlt med at læse sig igennem mange andre, også lokale aviser, ved siden af at skulle skaffe annoncer og have en 8 sideres avis klar 2 gange om ugen.

Her i krigens startfase er der selvfølgelig mange spekulationer, gætterier og analyser om krigens gang og dens udfald. Der opstår i kølvandet på krigsudbruddet mange myter og forudsigelser, og stemningen i august 1914 har været anspændt, både i de krigsførende lande og i det neutrale Danmark. Selv om Danmark formelt er neutralt er det tydeligt, at der i den danske offentlighed er sympati for Ententen, d.v.s. Frankrig, Rusland og England, så langt var 1864 ikke borte, og man følger jo sønderjydernes skæbne. Der pålægges også pressen som helhed ikke censur – men selvcensur, og fra justitsminister Zahle kommer der en henstilling, der maner pressen til forsigtighed i omtale af militære forhold, og at man ikke lyder alt for begejstret over Englands sejr. Det går endog så vidt at der rettes henvendelse til ministeren fra partiet Venstre, da Ekstrabladet i sin omtale af militæret d. 13. august er alt andet end venlig imod værnepligten, militæret og den kadaverdisciplin, der hersker der. Og partiet kræver omgående indgreb mod avisen. At det ikke kun er i Danmark man skal være forsigtig i omtale af tyskerne ses af en klumme der den 20. oktober refererer en artikel fra en norsk præst i Kristeligt Dagblad. Heri opfordrer han til, at Norden må stå sammen, samtidig med at han ytrer sig yderst kritisk mod Tyskland. Men så er der også dem der mener, at præsten har talt for åbent "i denne farlige tid".

Men redaktøren har fat i flere aviser, også fra udlandet, selv om man må regne med det er citeret i andre danske aviser, og ad den vej er endt i Saxkjøbing Avis. Fra den engelske avis Daily Chronicle citeres det, at England ikke forventer intet andet end neutralitet af de neutrale lande, men de fleste englændere vil blive skuffede hvis fredsbetingelserne ikke vedrører Nordslesvig. Det er en af de få gange man støder på det sønderjyske spørgsmål. Til gengæld mener man fra engelsk side, at frygten for en russisk havn i Skandinavien er ubegrundet.

Blandt et af de mere kuriøse indslag læserne diverteres med, kan det nævnes, at der i avisen d. 14. august er en historie om en synsk nordmand ved navn Johansen, der forudser krigens gang. Krigen vil bl.a. betyde at Frankrig får Elsass-Lothringen (Alsace-Lorraine) igen, men at Sverige bliver besat af russerne. Danmark og Norge vil til gengæld holde sig udenfor. Han fik jo ret i det med Alsace-Lorraine, og at Danmark og Norge holdt sig udenfor. Til gengæld slap Sverige for Johansens forudsigelser, men baggrunden for forudsigelsen har nok beroet på en svensk frygt for Rusland, der med Finland som fyrstedømme, grænsede lige op til Sverige.

Det er ikke meget man i begyndelsen af krigen mærker til den, og livet lader til at gå sin vante gang. Nervøsiteten over hvorvidt Danmark ville blive inddraget har nok luret hos mange, men hverdagen har jo skullet fungere. Indkaldelsen af sikringsstyrken har tynget mange familier. Efter cirkulære fra indenrigsministeriet ydes der tilskud til de indkaldtes hustruer, men med de stigende priser og tabt arbejdsfortjeneste, er det jo et spørgsmål hvor langt det rækker. Man forsøger at yde bidrag på forskellig vis, og således meddeles det i avisen, at den årlige tradition med musiceren i gaderne på kongens fødselsdag d. 26. september er aflyst, og at pengene i stedet vil blive ydet som tilskud til de indkaldtes hustruer. Imens klipper redaktøren flittigt og citerer fra andre aviser og allerede i august dukker de første beretninger om krigens rædsler op. Man begynder også at vurdere de problemer samhandlen kan medføre og ser på beholdningen af petroleum og benzin. Statsbanerne begynder ligeledes at mærke nedgang i persontrafikken. Naturligt nok er det, som det noteres, især til udlandet samt blandt 2. klasses rejsende. At det især er 2. klasses rejsende, hænger sammen med, at den overvejende del af befolkning, som rejste på 3. klasse, var folk, der gjorde det af erhvervsmæssige grunde eller af nødvendighed. Det var den bedrestillede del af befolkningen der rejste på 2. klasse i ferieøjemed, og lysten til ferierejser var nok, som tidernes ugunst var, ikke særlig stor.

Egentlig mangelsituation er der ikke tale om her i krigens start, men fra regeringens side forbereder man sig på importvanskeligheder, og der indføres forbud mod at anvende aftærsket rug og hvede til foder, samt at anvende indenlandsk rug og hvede til spiritusfabrikation. Tilførslen af korn og foderstoffer fra USA og England fortsætter, men hvor længe endnu er der ingen der ved, og det samme gælder kunstgødning. Den 17. november meddeler sukkerfabrikken, at bestilling på kunstgødning skal foretages inden 1. december, da man forventer problemer med leveringen, og at bestillinger er med forbehold. Det fremgår dog ikke senere, om der har været problemer med leverancen. Krigen går også hårdt ud over industrien og har især nedsat produktionen for jernindustrien. For provinsen er nedgangen beregnet til en tredjedel, noget man også har kunnet mærke i Sakskøbing. Dette har medført kortere arbejdstid og dermed lavere løn. Nedgangen i efterspørgslen og forhøjede kulpriser sætter sit præg på dagligdagen, og det har for mange været sværere at få pengene til at slå til. Til gengæld har det knebet med at komme af med varer til eksport, så Vett & Wessels udsalg i Sakskøbing annoncerer med udsalg af varer, som var afsat til eksport til krigsførende lande. Det er dyrtid for mange, men så er der dem, der ser muligheden i at krigen kan betyde penge på bordet – mange penge.

Mejerierne ser en fremtid i osteeksport til England og ser også frem til at øge fremstillingen af tidligere importerede oste, så som roquefort, camembert og svejtserost. De københavnske morgenblade begynder at bringe annoncer om tilbud på levering af store mængder konserves, og i den forbindelse oplyser en københavnsk slagtermester, at det drejer sig om leverancer til udlandet, især til corned beef og bouillon, da der er stor efterspørgsel. Der skrives (unavngiven kilde eller redaktøren selv) om de stigende priser på snart sagt alle slags varer. Disse importeres for så at videresælges til Tyskland eller Sverige, således at Danmark kommer til at stå som transitland, med god avance for melleghandlerne, men giver dyrere varer og udsigt til mangel på længere sigt. Denne trafik bliver naturligt nok en torn i øjet på briterne, og der er da også eksempler på at danske skibe tilbageholdes i neutrale havne, således som det sker med en sending islandske heste på vej til Danmark.

Ved krigsudbruddet rykkede tyskerne ind i det da neutrale Belgien. De regnede med en lynkrig, og at fra Belgien skulle vejen så ligge åben til Paris. Belgien blev løbet totalt over ende, besat af tyskerne, hårdhændet behandlet og havde gennem hele krigen fronten bølgende frem og tilbage. Belgiens skæbne, som meget vel kunne have været Danmarks, berørte mange dybt og satte sindene i kog, og har ikke hjulpet på den i forvejen overvejende antityske indstilling i landet. Derfor kan man den 27. oktober i avisen læse en opfordring til indsamling til det nødlidende Belgien, og d. 14. november meddeles det, at i alt er indkommet 243,50 kr.

Det ser ud som om folk belaver sig på sparetider, det gælder både pengeknaphed og varemangel, og d. 27. oktober dukker det første eksempel på, hvordan man kan lave noget nyt af noget gammelt, det vi i dag kalder genbrug, og som generelt har været mere brugt tidligere. Men dette er noget helt nyt, og er en beskrivelse af hvordan man kan lave fyld til tæpper af gamle aviser (det må være vattæpper der menes). At det skyldes mangel på vat eller at nogen bare synes, at intet skal gå til spilde, melder historien ikke noget om. Hvad folk har fået af informationer om krigens gang, er sket gennem aviser. Selv om man på det tidspunkt har været flittige avislæsere, og selv blandt lokale aviser flere med forskellige politiske holdninger at vælge imellem, har det hos en stor del af befolkningen ikke været muligt at holde avis, så Saxkjøbing Avis og de deri sparsomme og sporadiske klip fra andre kilder, har været det eneste man fik at vide om krigens gang. Til gengæld er det nu muligt at se billeder fra krigen, og i januar 1915 kan man komme og høre skuespiller Dideriksen holde foredrag om krige og vise billeder fra slagmarken. I 1915 begynder man også at snakke om brødrationering, og mulighed for billigt brød til værdigt trængende. En

annonce om kunstgødning tilføjer, at der ikke bør spares trods stærkt stigende priser og begrænset tilførsel. Der kommer flere gode råd til hvordan man klarer situationen under de nuværende forhold, således en opfordring om at bruge mere plads og mere intens dyrkning til køkkenhaver.

Som Følge af Krigsforholdene er der overalt i Forretningsverdenen indtraadt meget vanskelige Forhold, og Penge er næsten umulige at rejse.

I den Anledning tillade vi os, at rette en indtrængende Anmodning til vore Kunder, som skylder os Penge, om at indbetale Afdrag paa Mellemværende, ligesom vi med Hensyn til Creditgivning i Fremtiden ser os nødsaget til at indskrænke denne betydeligt.

Vi tillade os saaledes at meddele Dem, at vi for KORN, FODERSTOFFER, KUL og lignende, som udleveres i een Maaned, ser os nødsaget til, at fremsende Regning den 1ste i hver efterfølgende Maaned og anmode om Betaling senest den 15de i den paagældende Maaned. Udebliver Betaling derudover, beregnes Renter med 1 % over Nationalbankens Disconto, og den Credit vi nødsages til at give, maa ske i Form af Vexel Credit.

Saxkjøbing, den 10. August 1914.

L. Arildsen. P. Hansen. Aug. Green.
Fritz Rasmussen & Co. ^{A.}|_{S.}

Krigens alvor slår hurtigt igennem, og ingen ved på dette tidspunkt, om Danmark bliver inddraget.

Ind imellem annoncer og beretninger om hjemlige forhold er der stadig plads til kommentarer til krigens gang. Der er ingen tvivl om, hvor redaktørens sympati ligger, og til de mere pudsige hører følgende fra en tyrkisk avis (Tyrkiet var Tysklands allierede). Hvor meget denne har ændret sig og ad snørklede omveje endt i Saxkjøbing Avis i forhold til originalen, må stå uimodsagt, men den lyder som følger: *"Ifølge traadløst Telegram fra Belgien til det tyske Bureau – i Konstantinopel – har hele Befolkningen i det af Tyskerne erobrede Territorium aflagt Troskabsed til Hans islamistiske Majestæt (hermed menes den tyske Kejser!). Det belgiske Folk af alle Samfundsklasser iler i Tusindvis til de tyske Embedsmænd og lader sig omvende til*

den islamistiske Tro. Belgierne omdanner frivilligt deres Kirker til muhamedanske Templer. Gid de øvrige Vantro vil følge deres Eksempel.” Og fra en anden avis ”*Den Tale hans ismalistiske Majesæt Wilhelm II holdt fra sin i det tidligere franske Parlament opstillede Tronstol, er et uforglemmeligt Vidnesbyrd om hans store Bedrifter. Omgivet af de Besejrede rakte han sin Haand til Kys til de tidligere Medlemmer af det franske Deputerkammer, og disse var dybt rørte over Kejserens Højsindethed*”. Den passus om de muhamedanske templer, sår vel i sig selv tvivl om troværdigheden. Ellers er avisudklippene mest om englændernes tapperhed, mens der om forholdene i Tyskland og Østrig-Ungarn berettes om de sociale forhold, og den nød og mangel på mad der gradvist er ved at opstå, når der fortælles om rationeringer og kødløse dage på restauranterne. Det kan ikke undgås at der i forhold til Tyskland undertiden kan spores en vis sarkasme i kommentarerne. Et lille klip om en kommentar fra tysk side om jødernes indstilling til krigen, kan man læse den 9. april, og den er ret tankevækkende. Den tyske kommentar beskriver hvordan de tyske jøders stilling er i krigen, og det fremhæves at jøderne er bytte for mammondyrkelsen - hvor deres penge er er også deres sympati, og det kan betyde krigens udfald, hvor de ser at en allieret sejr kan give zionisterne mulighed for kongeriget Huda i Palæstina. (Huda må være en trykfejl, og rettelig skulle det være Juda eller Judæa). Dette er så en lille klumme i en lokalavis, hurtig læst, hurtig glemt, men det er Tyskland 1915.

Samtidigt mærker man stigende, at krigen indvirker på dagligdagen. På grund af hvedemelsprisernes stigning stiger prisen på franskbrød fra 25 til 30 øre og d. 11. juni meddeles det at puljen til at skaffe billigt brød er opbrugt, og at tilskud fra julemærkekomiteen begrænses, så det hovedsagelig er enker med børn der kan få. Man begynder også at se sig om efter alternative varer, og der udtages f.eks. patent på kvælstofudvinding af tørv, og i Sverige begynder produktionen af en ny fosforsyregødning, da det er svært at få fremskaffet kunstgødning. Den 3. august er der en notits om rigets økonomiske tilstand, der afspejler at indtægterne er stabile og "ikke forringet i næneværdig grad", men udgifterne er stærkt forøget for de enkelte husholdninger, og et lovforslag om dyrtidshjælp vil snart blive forelagt. I øvrigt bugner avisen fortsat med annoncer og bærer ikke præg af varemangel og H. P. Olsen sælger stadig cigarer til priser for 100 stk. fra kr. 2,50-5,50.

I juni meddeler brygmester Henneberg i avisen, at han agter at foretage rejse til det dengang russiske Finland, og i den anledning vil sende rejsebrev hjem som føljeton i avisen. Det begynder også godt med en udførlig beskrivelse af turen over Øresund og

videre til Stockholm. Rejsen går fra Stockholm nordpå til Haparanda ved den finske grænse, og gennem Sverige kommer malende beskrivelser af rejsens forløb. Rejsen til Haparanda tager tre døgn og sidste brev er fra grænseovergangen hvor der med megen dramatik berettes om en farefuld tur over grænsen der foregik til fods over isen, hvorover der var lagt brædder. Derpå meddeler han at han rejser videre til Åbo. – og her slutter hans breve, og der bliver stille omkring brygmester Henneberg. Monstro hans breve ikke har passeret den kejserlige russiske censur, eller han har måttet opgive sit forehavende.

Det tynder ud i krigsberetninger, krigen er blevet hverdag. På et freds- og afholdsstævne i Holmeskoven bliver det kun til, at det er afholdssagen det drejer sig om, nok et spørgsmål i tiden, der optog mange. De oplysninger om krigens gang avisens læsere får kommer i spredt fægtning og har stadig karakter af klip der er klippet fra andre aviser. Det er notitser der set på dagen, ikke ser ud af meget, men får betydning for krigens gang. Der berettes om epidemier i Serbien, Rusland og de tyske østersøprovinser, hvad der får en amerikansk videnskabsmand til at udtale: "Utroligt er det ikke at det bliver epidemierne der ender krigen". Og en artikel i det franske "le martin" oplyser om de tyske planer med Paris, der skulle plyndres til overgivelse.

Den 22. juni 1915 er der en notits om, at kejser Vilhelm har givet en orden til den ubådskaptajn der sænkede Lusitania. (Lusitania var et passagerskib der sejlede mellem New York og Liverpool, og 1198 af passagererne omkom heraf mange amerikanere, og det ændrede den almindelige amerikaners holdning til, hvorvidt USA skulle gå aktivt ind i krigen. England begynder at bygge flyvemaskiner efter det russiske sikorski-system. I USA arbejdes der intenst på at udvikle flyvemaskiner, endnu kun til krigstjeneste, men man satser på at de efter fredsslutningen vil blive videreudviklet, og det spås at flyvning vil blive et almindeligt transportmiddel til civilt brug. Også i Danmark er der betragtninger over fremtidens anvendelse af luftfartøjer i krige. Vurderingen bygger på antagelser omkring 1910, og udviklingen er gået hurtigt siden, ikke mindst fremskyndet af krigen, og der bliver derfor nedsat en komité der ved frivillige bidrag skal skaffe penge til et passende luftforsvar. Der er også nedsat en lokalkomité i Saksøbing. Ikke alle opfindelser er lige fredelige og det meddeles fra England, at man har opfundet en ny slags granat (tåregasgranaten). I USA forudsiger Edison fremtidens krige og formoder at flere opfindelser vil gøre krige fundamentalt anderledes, og udtaler at han ikke vil være med til at udvikle krigsvåben, forudsat at USA holder sig udenfor. Hvad forudsigelser angår havde Edison ikke fantasi nok til at forestille sig,

at USA kom med i krigen, så han kom ikke til bidrage med flere opfindelser til direkte krigsbrug.

Saxkjøbing Realskole

har udsendt sin Beretning for Skoleaaret 1914—15, hvoraf bl. a. fremgaar, at Skolen nu har 116 Elever, af hvilke de 70 er hjemmeværende i Saxkjøbing. 33 af Skolens Elever har haft hel eller delvis Friplads.

Beretningen indledes med en kort Fremstilling af Skolens Salg til et Interessentskab, og den afgaaende Bestyrer ønsker Skolen al mulig Held, samtidig med, at han takker for den Tillid, der er vist ham i den Tid, han bestyrede Saxkjøbing Realskole.

Skoleaaret slutter Lørdag d. 10. Juli, og at det ny Skoleaar begynder Fredag den 20. August.

Tag en lille Dreng eller Pige!

Vi har nu op imod 60 Tusinde Børn i Københavns Kommuneskoler, og en stor Part af disse Børn trænger til et Landophold i Sommerferien, men endnu har vi kun modtaget saa faa Tilbud. Vi har saa mange smaa, pæne Dreng og Piger, der venter med Længsel efter at faa et venligt Tilbud fra Landet. De gør en god Gerning, som hurtig tager deres Valg og sender os deres Tilbud, Vi sender kun de Børn ud, som har udvist god Opførsel. Med Glæde og Tak modtager vi alle Tilbud, der vil skaffe Børnene Sommerglæde, og de bedes sendt til;

„Feriebørns Landophold“,
Linnésgade 22, København K.

Ærbødigst

J Nielsen, Kommunelærer,
Enghavevejens Skole. B.

Konfirmationsgaver.

Som gode og nyttige
Gaver anbefales et
meget smukt og fint
Udvalg i alle Slags

Guld- og Sølvvarer

-- til smaa Priser --

Bemærk Vinduet!

Carl Ibsen.

Ladte

Patroner

og

Patronhylstre

faas hos

HENRIK MEISNER.

Logen

„Saxkjøbing Fremtid“

af N. I. O. G. T. holder Møde hver
Tirsdag Aften Kl. 8 i Logebygning-
gen paa Gaasetorvet. Enhver Mand
og Kvinde, som er fyldt 14 Aar
kan optages som Medlem.

Karakteristisk er det, at beretningerne fra England og Frankrig især går på krigsførelsen, slagene og soldaternes heltemod. En dansk sygeplejerske i Sydfrankrig beretter om livet i skyttegravene, og den beskrivelse er der ikke meget heltemod over. Det er barsk hverdag, med mangel på vand og hygiejne og en evig kamp mod rotterne. Til de mere muntre historier avisen bringer er en historie om at tyske spioner er blevet fanget i Londons undergrundsbane, da et uheldigt udbrud på tysk undslap én af dem, da han blev trådt over tærne.

Notitserne fra Tyskland og Østrig-Ungarn giver mere en beskrivelse af en grå og hård hverdag. En dansk forretningsmand beretter således om tilstanden i Tyskland og Østrig. Stadig har Tyskland begejstringen i behold, og befolkningen tror på tysk sejr, hvad der får dem til at holde modet op. Men forholdene i Wien betegnes som rent ud sagt grufulde, folk er krigstrætte, fortvivlede over faldne sønner, og ønsker bare fred. Senere hen i avisen, lyder det som om forholdene i Tyskland nu er alt andet end muntre. Der er dyrtid trods rationering mange har ikke de fornødne midler og de indkaldtes familier sulter. I Zittau blev det til noget der regulært kaldtes smørslaget i Zittau, hvor husmødre gik til angreb på lagrene, da de fandt smørprisen for høj. Der er kødløse dage på restauranterne og lukkede slagtere. D. 23. juni fortælles der om madmangel i Leipzig, og at der ikke kommer tilstrækkelige forsyninger fra de omliggende områder. Godsejerne i Østprøjsen leverer næsten ingenting, da der er fastsat maksimumpriser, som de ikke vil slå sig til tåls med. Prisen på krageunger er steget i Berlin, og for Sakske borgere er det muligt at få menuseddel fra massebespisningen i Tyskland, hvor f.eks. 5/6 af Hamborgs befolkning deltager. Menuen består af bl.a. grønne og hvide bønner med kartofler, kålrabi- og kartoffelsuppe, ærter og flæsk, suppe med ris og kartofler, gullasch. Det lyder ikke umiddelbart spændende, men hvis der er kalorier nok i portionerne, er det vel til at overleve på. Om levnedsmiddelsituationen i Berlin kan man læse, at kødrationen er sat til 250 g pr uge og kartoflerne til 9 pund, æg er fastsat til 1 pr uge. Kaffe er umulig at opdrive og der er stor mangel på sæbe, og prisen på krageunger er steget. Kvaliteten af madvarerne er imidlertid tit yderst ringe, og mange tjener store penge på at sælge uspiselige, eller direkte sundhedsskadelige varer. Det kommer også nogle særdeles kreative danskere til gode. Som tidligere nævnt søgte man blandt københavnske slagtermestre efter kød til bouillon og corned beef. Det har givet mange gode ideer, for man er åbenbart godt i gang i Danmark med at fremstille bouillonterninger, og i august 1916 meddeles det, at mange bouillonterningefabrikker pludselig får travlt med at lukke, da politiet er begyndt at se disse virksomheder

grundigt efter i sømmene. Mange af disse "fabrikker" lukker hurtigt på grund af frygt for politiets kritiske gennemgang. En anden ikke uvæsentlig årsag hertil er, at man i Tyskland har truffet foranstaltninger mod de salttærninger som de fleste af disse fabrikker solgte som bouillonterninger. Når den civile befolkning har levet under kummerlige betingelser, hvordan har menuen så ikke været hos krigsfangerne. Da der i den russiske presse er angreb over forplejningen i de tyske krigsfangelejre, eller mangel på samme, svares der fra tysk side med eksempel på en spiseseddel for en tysk krigsfangelejr. Spisesedlen tyder på varieret kost, med 3 måltider om dagen og to retter til middag, men den flittige redaktør sår tvivl om troværdigheden, og som han tørt bemærker, at den juliennesuppe der bl.a. indgår i menuen, sandsynligvis ikke svarer til den man får på Palace Hotel i København – der findes måske juliennesuppe af kartoffelskræller. Internt i Tyskland giver fordelingen også anledning til problemer, og Bayern synes at for mange af deres fødevarer ender nordpå, og at Nordtyskland ikke bidrager så meget til forsyningen som de selv gør. For at gøre ondt værre er der luseplage i Tyskland, så der er ikke noget at sige til at truslen om generalstrejke rumler.

Fra andre krigsførende lande hører vi ikke så meget. Det er så godt som umuligt at rejse til Balkan, så hvad eventuelle krigskorrespondenter kan meddele er nok sparsomt, men fra Bukarest meddeles der om Serbernes tragedie. Af en befolkning på 4 mill. er nu kun 3 mill. tilbage og børn under 10 år en sjældenhed, da mange er døde af sygdomme, "savn og lidelser". Der er jo en ret stor gruppe polakker, der er strandet her, men trods tidernes ugunst, er det som om livet foregår normalt. Omrejsende teatre giver forestillinger på teatret, biografen spiller og jævnligt bliver der afholdt koncerter, også af turnerende musikere og sangere. En begivenhed, der nok for mange har været særdeles spændende er, at den 14. marts kommer der besøg af 3 ubåde – "Ran", "Thetis" og "Havmanden". Besætningen bliver mødt af medlemmer af marineforeningen der indbyder til festlig sammenkomst på hotellet. Eskadrechef Schaffalitzky de Muckadel og hans besætning møder blandt marineforeningens medlemmer forhenværende restauratør Møller, som er veteran fra Helgolandslaget, og i avisen annonceres der, at man kan købe postkort af bådene. Man kan formode at der har været en ret stor trafik til Sakskøbing havn, for hvem har nogensinde set en ubåd eller får en af se igen.

Det går godt for den danske økonomi, lader det til. Man får ikke i avisen indtryk af den dyrtid der følger i krigens kølvand. Man er lidt bekymret over at øgede leverancer af flæsk fra Amerika til Storbritannien kan gå ud over den danske eksport,

men dansk flæsk er stadig det fineste, og det holder priserne oppe. Maribo dampmølle har stigende fortjeneste, da større salg af udenlandsk mel er for dyrt eller ikke til at skaffe. Så der er for nogle penge at tjene, men for størstedelen af befolkningen har dyrtiden ramt hårdt, selv om man fra statens side, og loyalt fulgt op af kommunerne, forsøger at afbøde de værste virkninger. Om en fisker fra Vestjylland fortælles det, at han havde råd til klaver til sine to døtre, og da de ikke kunne blive enige om placeringen, købte han et til hver. Der annonceres stadig flittigt i avisen, så man får et indtryk af en driftig by med butikker bugnende af varer. En annonce fra Vett & Wessel, tilbyder som konfirmationstøj, hvide kjoler med broderi til 7 kr. og blå jakkehabitter fra 20 kr., og der er mange eksempler på konfirmationsgaver, som ure og smykker. Papir er jo taknemmeligt, så hvordan kvaliteten af de annoncerede varer efterhånden er blevet, er svært at sige, da man i højere grad har været nød til at blande diverse genbrugsprodukter i varerne, så kradsuld har været en almindelig ingrediens. En annonce fra en af byens skotøjsbutikker fortæller, at trods store vanskeligheder har man kunnet fremskaffe fikse faconer fra indlandets bedste fabrikker. Den nationale beholdning er på grund af krigen steget fra 12 til 14-15 milliarder. Men den er sårbar på grund af uvished om krigens udfald. Men bankerne noterer, at pengerigeligheden er stor i Danmark ifølge indlånstillene, men det har jo nok været et spørgsmål om fordelingen. Udtrykket gullaschfolk dukker op, og de såkaldte gullaschbaroner giver anledning til mange vittigheder. Det drejer sig udpræget om man så må sige småkårsfolk, der er kommet til penge – rigtig mange penge – og hvis økonomiske formåen ikke står mål med dem. De bevæger sig klodset på de bonede gulve, smider om sig med penge, og giver anledning til mange anekdoter og megen munterhed. Champagnepropperne er sprunget rigeligt i København.

Det er stadig muligt at rejse til udlandet, og det er der dem der gør. Man hører om nogen der udvandrer til Amerika og sågar Australien, og da det engelske landbrugsministerium oplyser, at man søger unge danske landbrugere til England som afløsning for de udskrevne, kan vi senere blive oplyst om, at nogle danske landmænd er rejst over til et landbrug, ejet af en dansker. Men det bliver vanskeligere og vanskeligere at få pas og rejse til de krigsførende lande. Besværligt til Tyskland, til England kun hvis det er absolut nødvendigt, Frankrig er praktisk taget lukket, Rusland kun til Petrograd under store vanskeligheder (det må betyde den lange tur over Haparanda), Balkan totalt lukket og passagen til Italien gennem Tyskland lukket. Turistrejser er naturligvis helt udelukket og selv en rejse til neutrale lande kan

være risikabel. Ved rejser i Tyskland skal man være forsynet med pas, og der er særlige regler ved rejser i besatte områder og ved fæstninger.

Soldater på Torvet foran Teknisk skole i 1916.

Yderligere stramninger i april 1916 betyder at der skal til at spares på medicinen. Meget er ikke til at få fat i og der skal spares af yderste evne. Det gælder karbolsyre, amerikansk olie, lanolin, bromnatrium, som man for tiden ikke kan få fat på. En del nyere lægemidler er ikke til at opdrive i landet. En ringe trøst er det, at det står værre til i andre neutrale lande. Avisen fortæller også om dyrtiden for svenskerne. Livsfornødenheder i Stockholm er steget 30% på grund af krigen.

Det bliver her i 1916 efterhånden rutine, at der i hvert nummer af avisen kommer besked fra kommunen om indskrænkninger, reguleringer, prisforhøjelser eller rationeringer. Priserne bliver igen forhøjet på koks, og det understreges af ingen kan få udleveret mere end 10 hl pr. måned. Indenrigsministeriet henleder byrådets opmærksomhed på anskaffelse af brænde og tørv, og der nedsattes en udvalg til foranstaltning til afhjælpning af mangel på brændsel, især på tørv, i den kommende vinter. Det såkaldte brændselsudvalg har sagfører Thorvaldsen som formand. Det meddeles at gas- og elbelysningen i gaderne bortfalder indtil videre, bortset fra en elektrisk lampe ved havnen. Udvalget til afhjælpning af mangel på brændsel til den kommende vinter meddeler, at bestilling af tørv skal foretages inden den 15. maj, så man har oversigt over, hvad der er brug for senere. Det må dog gå op og ned med leverancerne, for 4. august er der nu iflg. byrådsreferat rigeligt med kul.

I Juli 1916 melder dyrskuerne om godt besøg. Årsagen ligger i kreaturpriserne og højkonjunkturerne på alle dyriske produkter, så der er stor interesse for øget husdyravl. Selv det der betegnes som anden- og tredjerangs kvæg er nu salgbart, og er blevet til gullasch. Det må bl.a. være den gullasch der serveres i Berlin. Det er især gårde og mindre brug, der vil have gavn af en forøget husdyrproduktion, og det kommer især hjemmemarkedet til gode. Tyskerne opkøber ligeledes heste fra Sydjylland til særdeles fordelagtige priser (1600 pr. stk.).

Men ellers sætter krigen flere og flere begrænsninger, og i december 1916 udstedes bekendtgørelse om sukkerkort. Man skal have udfyldt mandtalskort svarende til størrelsen af ens hustand for at få sukkerkort. Det kniber også med at få varer frem fra de danske besiddelser Island og Færøerne. Tilførslerne af sild, klipfisk, fåre- og lammekød fra Island har længe været standset, men nu begynder også færøske produkter at få problemer. "Tjaldur" har efter kontrolbesøg i engelsk havn fået konfiskeret sin last af klipfisk, saltet fisk og tran.

Det er ikke meget man hører til Sønderjylland eller Nordslesvig, som det som oftest benævnes og om sønderjydernes trængsler, der er historier om smugleri ved grænsen, og der er misvækst, men ingen taler om genforening, selv om håbet er der. Helt glemt er Sønderjylland ikke, og ved en folkefest i Vignæs er der indkommet 85,50 kr. til de forarmede sønderjyder.

I august får etatsråd H. R. Hjort-Lorenzen i Roskilde en noget kontroversiel idé. Han foreslår at Danmark som neutralt land skal modtage krigsinvalidere. En sund tanke, da det ifølge ham ville kunne signalere dansk neutralitet og bidrage til, at sikringsstyrken

kan hjemsendes og landets militær indrettes til fredstid. Plads til de sårede betragter han ikke som noget problem, for man kunne jo begynde med Frederiks Hospital (i Købenavn) samt de to tomme Amalienborg palæer, ligesom der står mange tomme herregårde rundt om i landet, som også vil kunne bruges. ”*Hans Majestæt Kongen vil sikkert bifalde, at der gives dem samme Anvendelse som russiske og engelske Paladser.....Eksempelvis skal oplyses, at Roskilde frembyder gode Muligheder. Her har vi St. Maria Hospitalet med franske Søstre, Militærhospitalet, for hvilke der ikke bliver saa megen Brug, naar Sikringsstyrken hjemsendes, det nye Soldaterhjem, som hurtigt kan gøres færdigt, naar der er Penge nok, og endelig Højskolen Nord for Byen, den kunde nok standse sin Virksomhed for et Aar eller to. Og lignende Forhold vilde der vise sig alle Vegne, naar man tog fat paa at undersøge Forholdene. Men der skal sættes Kraft ind paa Sagen. Heldigvis er Professor Tscherning¹ kommen hjem. Han er fremfor nogen med Erfaring og Energi, og der ville kunne udrettes noget, naar man giver ham fri Hænder.*” Det lader imidlertid ikke til at etatsrådets smukke tanke får megen bund i virkeligheden, og hvem siger at Christian X ville have brudt sig om, at se Amalienborg omdannet til lazaret.

For byrådet såvel som sognerådene i landkommunerne bliver det en opgave at følge med fra cirkulærer fra staten, især indenrigsministeriets, og mens 1916 går på hæld og det bliver 1917, strømmer det ind med nye vedtagelser. Så det har været en ny og uvant rolle for dem, at drøfte forsyningen af kartofler samt af koks. Det var varer der skulle forudbestilles, og det har åbenbart givet problemer for dem der ikke havde forudbestilt, for der kommer meddelelse om, at man i så fald må henvende sig til brændselsudvalget. For at sikre at det ikke skal være muligt at hamstre og således, at alle har råd til at få brændsel, vedtager byrådet at man kan købe koks på gasværket til priser gradueret efter betalt skat, så at dem der betaler 50 kr. og 40 øre i skat og derunder kan købe koks til 2,25 pr. hl. Priserne stiger, hvis man betaler mere i skat. Man kan kun købe 3 hl af gangen og der er salg én dag om ugen, så man kan forestille sig at der har været kø ved udleveringsstedet. Der nedsættes et dyrtidsudvalg i Saksøbing kommune, der opfordrer folk til at gøre anmeldelse til kærnerkontoret hvis de mangler kartofler, da de ikke skal stå i samme situation som dem der mangler koks, og ved bekendtgørelse gøres der omhyggeligt rede for tildelingen af sukkerkort, hvor mange man kan få og hvor og hvornår de skal afhentes. Sukker kan i øvrigt købes uden kort til forhøjede priser, men med

---

¹ Eilert Adam Tscherning (1851 – 1919). Dansk kirurg der under krigen organiserede og ledede *La mission sanitaire danoise* i den nordfranske by Le Tréport.

suktermærker kan man købe sukker til gammel pris. Det bliver efterhånden et fast punkt på byrådets dagsorden, hvordan man fordeler de sparsomme ressourcer og hjælper de virkelig nødlidende. På Sakskøbing dyrtidsudvalgsmøde vedtog man at yde en ugentlig dyrtidshjælp på 1 kr. pr voksen familiemedlem og 75 øre pr. barn. Endvidere kan man få hjælp til træsko og beklædning til børn, ligesom også enker kan få hjælp efter dyrtidsloven.

Ubåde og fragtskibet Hans Jensen i Sakskøbing havn 1916.

Et vendepunkt i krigen indtræffer 1. februar 1917 da Tyskland erklærer den uindskrænkede handelskrig, også mod handelsskibe fra neutrale lande. Man forsøger at opretholde forbindelseslinjer, men risikoen er høj, og tabstallene er store for dansk skibsfart. Man går fra galt til værre, så nu er det rigtig alvor. Det er midt i den hårde vinter, så man er ekstra sårbar.

Den 20. februar strammer det endnu mere til, og det begynder at gå ud over elektricitetsforsyningen. Radsted og omegns elektricitetsværk meddeler, at af økonomiske grunde vil strømmen blive afbrudt til kl. 9 formiddag og igen fra kl 10

aften til 5 morgen. Det forbydes på det strengeste at benytte motorkraft om aftenen, dog undtaget kraft til vandpumper samt industrimotorer, som ikke driver mølleindustri. Teknisk skole meddeler at man på grund af de overordentligt alvorlige tider må mane til den yderste sparsommelighed, hvad angår brug af lys og varme. Eleverne får nu kun undervisning to aftener om ugen fordelt i 2 lokaler, hvad der medfører en besparelse på 70-80%, og den 27. februar får Saksøby byråd ministerielt påbud om at afbryde den elektriske strøm fra 10 aften til 6 morgen. I byrådet er der diskussion om gadelygter. Den tidligere vedtagelse om at slukke alle gadelygter bliver justeret, men nu stemmes der for at tre lygter er tændt, ved jordemoderen, Wichmands hjørne og rådhuset.

Mange af disse regler er jo påbud fra indenrigsministeriet, men der er godt gang i overvejelserne om det er nok med de restriktioner man foretager, da forsyningssituationen ikke bliver bedre, men værre. Det foreslås også, at der lukkes for vandet fra kl. 10 aften til 6 morgen, men især af hensyn til anstalten og eventuel ildsvåde udsættes lukning til kl. 12 aften, i det mindste indtil åen er tøet. Radsted og omegns elektricitetsværk må senere udvide lukningen fra 9 morgen til 7 aften og igen fra 9 aften til 8 morgen. Motorkraft er kun tilladt i morgentimerne (undtaget brændeskæring). Overtrædes forbuddet vil strømmen hos den pågældende straks blive afbrudt, og hvis reglerne generelt ikke overholdes kan det blive nødvendigt at standse værkets drift. 2. marts er elektricitetssagen igen oppe i byrådet; især af hensyn til håndværkere, der skal have deres maskiner til at fungere. Våbensted elværk indskrænker også forbruget af el, og 9. marts må Radsted elværk erklære al strøm til belysning samt til maskiner, der kan omstilles til håndkraft, forbudt.

Statens gaskuludvalg meddeler at der ikke i den første måned kan forventes nye tilførsler af kul til Danmark, og staten har meget indskrænkede beholdninger. Alle forbrugere anmodes om at begrænse deres gasforbrug til det halve. Fra brændselolienævnet er tilsendt regler for indskrænkning i levering af elektricitet. Det er forbudt at anvende elektrisk lys efter kl. 10.30 aften. I offentlige tilgængelige lokaler skal lysforbruget nedsættes til det halve. Der må ikke leveres strøm til personelevatorer og til motorer som det ikke er absolut nødvendigt at holde i gang. Ingen indskrænkning til håndværk og industri, hvis det medfører arbejdsløshed eller væsentlige ulemper. Overtrædelse medfører øjeblikkelig lukning af el. Når man skal spare på strømmen, må man jo finde på andre energikilder, så annoncer om petroleumssapparater og høkasser dukker op i avisen. Man kan næppe forestille sig mørket i byen i disse tider. Det må have været totalt bortset fra de enkelte tilladte

lygter. Men dagligdagen skal jo fungere og livet gå sin vante gang. Der spilles teater i salen og afholdes koncerter, biografen kører, men indskrænkninger bliver det til. Et møde i Saksøbing præstegård må således ifølge annonce aflyses på grund af brændselsmangel. Senere på året kommer turen til biografen, der også må lukke på grund af el-mangel.

Der begynder at komme godt gang i tørveproduktionen. Der etableres et 10 km langt tørvespor i det sydlige Jylland til transport af tørv. Der skal også skaffes arbejdskraft, og det kniber det åbenbart med, for Hedeselskabet, der står for etableringen, gør sig håb om at få stillet tugthusfanger til rådighed til arbejdet. Et klip fra en anden lokalavis kan læses som en advarsel. Ud fra det kan man se, at spørgsmålet om regulering af brændselsforsyningen er noget der ses meget alvorligt på. Historien er, at Fredericia har været uden petroleum i en periode, og leverancen blev stoppet, idet bestemmelserne om handel med petroleum var blevet misligholdt og der var solgt uden om systemet og til overpris. Der kommer først petroleum til byen, når sagen er bragt i orden og reglerne overholdt igen.

Tilbagevendende i avisen fortsætter det med meddelelser om brændselssituationen og elværkernes kapacitet. Det er både købstadskommunen og landkommunerne, der får deres sag for. Brændselsloalienævnet i Saksøbing bekendtgør om reglerne for brug af petroleum, og bl.a. at det ikke må anvendes til opvarmning og skal bruges under iagttagelse af den størst mulige sparsommelighed, og at størrelsen af de betroede brændselslagre hos handlende skal opgives for den stedlige kommunalbestyrelse. Teknisk udvalg får en aftale med savværket om levering af strøm, og i juni bliver brændselssituationen bedre igen. Biografen har fået tilladelse til at åbne igen, idet savværket producerer dobbelt så meget strøm som tidligere, og der er slækket på restriktionerne. Spørgsmålet om man må bruge petroleum til kogebrug, når man ikke har brændsel, bliver åbenbart en sag for byrådet det bliver tilladt for private husholdninger at anvende petroleum, hvis man ikke kan skaffe brænde til veje.

Det er ikke kun kul og petroleum der mangler. Også benzinmanglen gør sig gældende på landsplan. Selv om man i 1917 stadig er i bilismens barndom, er bl.a. taxakørsel blevet så almindelig, at det noteres at en god gammeldags hestedroske igen er kommet til ære og værdighed som erstatning for bilen. Om en mekaniker i Haslev kan vi læse, at han har opfundet et sugegasværk på bilen til erstatning for benzin, der er ved at slippe op. Også jernbanen må indskrænke, og der er talrige beretninger om hvordan folk slås om siddepladserne, og nærmest hænger ude på vognene og, som det

fortælles, er en særlig attraktiv siddeplads toilettet under hele rejsen. Folk der rejser med toget under disse særdeles besværlige forhold, må være nogle der kun gør det når det er nødvendigt, det er ikke noget man gør frivilligt, og ikke en hyggelig start på en skovtur, og kan københavnerne ikke tage i skoven, tager man i skoven i Tivoli. Så det er ikke underligt at Tivoli kan mærke øget besøgstal. Cirkus Schumann har også problemer på deres turne landet rund, da statsbanerne har stået i den situation, at de ikke kunne befordre cirkus videre og i november kan man læse om, at et tog i Jylland måtte give op på grund af, at lokomotivet havde tabt vejret med det slette brændsel. Men det går op og ned med forsyningerne, og i perioder kan der være brændsel nok. I november meddeler Brændselsudvalget, at der er rigeligt med brændsel, og kommunen har fået tilbudt 100 ton kul fra kommunernes kulkontor, men man i øjeblikket ikke havde brug for det, endvidere at der ligger usolgte bøgetoppe og egerafter i baroniet Guldborglands skove. Men belysning skorter det stadigvæk på, og man får udleveret husstandsmærker for december: 2 l petroleum og carbidmærker, som kan afhentes hos brændselstillidsmanden. Døllefjelde-Musse kommune meddeler, at tranmærker til tran til staldbelysning kan afhentes. Mærker lyder på 1 kg tran til kr. 2.30. Flere og flere muligheder tages i anvendelse med færre og færre midler. Det er åbenbart til at få fat i tran, men i begrænset omfang, det samme gælder petroleum og, som det skal vise sig, også stearinlys.

Når der opstår alle disse mangler, er der ikke noget at sige til, at kreativiteten bliver nødt til at stige. En ingeniør ved Teknologisk Institut har opfundet et solvarmeanlæg; i første omgang til husmødrene, for at spare på gassen, men det vil kunne udvikles så det i princippet kan anvendes til større anlæg, f.eks. villatage. En mere aktuel og anvendelig nyhed lige nu og her er, at på Kartoffe briketfabrik demonstreres en tørveudlægningsmaskine konstrueret af fa. J. Clausen og co. i Nykøbing F. Hvad brændsel angår må man jo samle op, hvad man kan. Man har samlet de pinde sammen, man nu kunne få fat i. Man har klaret sig med hvad man kunne samle, og der fortælles om drenge på Haslev-egnen, der går til skovs og samler grene, spåner og grankogler. Til at samle dem i har man alt hvad man finde med hjul på, såsom, legevogne, trillebøre og gamle barnevogne, og dette har vel også fundet sted andre steder end omkring Haslev, selv om det ikke er nået til Saxkjøbing Avis.

I februar 1917 kan man stadig få appelsiner, druer og amerikanske æbler hvis man vel at mærke kan betale. Men kaffen er åbenbart ved at slippe op, da der er en annonce om patentkaffe, hvilket må udlægges som et andet ord for erstatning. Senere

annonceres Java-malt kaffe (der efter sigende skulle få landets kaffebeholdning til at strække den dobbelte tid). Det er også erstatningskaffe.

I marts begynder man med uddelingen af brødkort, og det meddeles, at personer med strengt legemligt arbejde eller som hovedsagelig lever af tørkost, kan få tillægsbrødkort. Skal man på restaurant kan man på postkontoret få dem ombyttet til "byttekort" som skal afleveres på restauranten ved betaling. I forbindelse med St. Bededag annoncerer byens bagere med varme hveder, som kan købes ved aflevering af et franskbrødsmærke. Et franskbrødsmærke gælder for 10 hveder, så ved køb af 5 udleveres et halvt mærke.

Uld
betales med
8 Kr. pr. Kilo
Klude,
uldne, strikkede
2½ Krone pr. Kilo
OveLund
Vett & Wessels Udsalg.

Dansk Uldgarn
— af ren Uld — eget Fabrikat —
haves altid paa Lager.
Uld og Garn modtages til For-
arbejdning.
Uld købes mod Varer og Kontant.
I. P. Madsen,
Tlf. 125. (ved Raadhuset) Saxkjøbing

Nyheder i Herrekonfektion

For Elteraar og Vinter er hjemkommen. — Specielt anbefales: Fine, ægteblaa Klædes- og Serges-Klædninger, Cheviots- og Kamgarns-Klædninger, Ulsters og Paletots i svære Uldstoffer og stort Udvalg, Kørekapper og Vinterjakker med svært Uldfoer, Regnfrakker, Motorjakker, Benklæder, Veste, Matrosdragter m. m.

Brugte Klædninger, Paletots, Ulsters, Kørekapper og Stortrøjer samt brugt Fodtøj købes.

Chr. Frederiksen,
Maribovej, Saxkjøbing.

Træskostøvler

og Træsko købes billigst hos
P. Poulsen, Saxkjøbing.

Telefon 205.

Reparationer udføres hurtigt.

Skotøj reparerer

bedst og hurtigst

Chr. Jensens Skotøjsforretning,
Brogade.

Staten og kommunerne får en større og større rolle med fordelingen af levnedsmidler. Nu er det i høj grad lige så meget levnedsmidler som brændsel. Landbrugerne i Majbølle kommune får, som overalt i landet, meddelelse om, at staten har overtaget samtlige beholdninger af hvede og rug, og det pålægges landbrugerne at oplyse, hvor store beholdninger de er i besiddelse af. Staten køber så kornet op til markedspris, og sælger det så videre til en lavere pris. Det bliver en ren underskudsforretning for staten, men det holder priserne nede, og sørger for, at der bliver brød på bordet trods dyrtid og rationering. Avisen nævner, at beboerne i Års kommune kan henvende sig til sognerådets med bestilling på kartofler, da sognerådet så vil forsøge at indkøbe det bestilte parti. Denne ordning breder sig til hele landet, og kommer også til at gælde for Sakskøbing og landkommunerne rundt omkring.

Det samme gør sig gældende for leveringen af kød. Et kommunalt udvalg tager til Maribo for at få en aftale i stand med svineslagteriet om at nedsalte eller i røget stand opbevare 100 svinekroppe og et kvantum oksekød for kommunen samt levere 100 kg svinefedt ugentligt. Man søger ministeriel tilladelse, så leveringen snarest kan komme i gang, da det ellers vil knibe med levering af svinefedt den kommende vinter. Ligeledes diskuterer byrådet, om kommunen skal til at opdrætte svin for at tilgodese borgernes behov, således som Nakskov har gjort. 100 kg fedt ugentligt til godt 2000 indbyggere kan lyde af meget, men det kan ikke siges at være for meget, i betragtning af, at der er udsigt til, at margarine slet ikke kan fås, og smør nu er uhyre kostbart. For mange er kosten nok blevet til kartofler, rugbrød og fedt ud fra de rationer, man kunne få. Ikke spændende, men bare man kunne få kalorier nok, betale for de tildelte rationer, og de var der, når man havde brug for dem, var man ikke så ilde stedt.

Noget der allerede tidligt blev set på med stor alvor som anledning til problemer, var at få foder nok til husdyrene. Fra det starter med, at man ikke kan få den ønskede kvantum kunstgødning, og derfra til at der ikke er foder nok, er vejen ikke lang. Hestene forventes at gå en streng tid i møde med mangel på foder, så man opfordres til at skåne dem i arbejdet, da de ikke har så megen kraft som ellers. Danmark har været kendt for sit hønsehold og sin fine kvalitet af æg til eksport. Men nu er der for mange dårlige og tyndskallede æg ind imellem, på grund af for dårligt foder, og igen må kreativiteten i gang, og som hønsefoder foreslås forskellige alternativer f. eks. brændenældeblade, ligesom hestekastanje, bog og agern er gode når garvesyren fjernes, slagteriaffald og muslinger kan også bruges. En annonce fra Hardenberg meddeler, at der kun må indsamles kastanjer, agern og bøgeolden efter tilladelse (og

mod betaling naturligvis). At specielt brændenælder har store anvendelsesmuligheder fremgår af, at der på landsplan nedsættes et nældeudvalg, der skal undersøge muligheder for brændenældens brug til bl.a. bindegarn og tøj.

Krigen er her i 1917 gået hen og blevet hverdag og det tynder ud i beretninger udefra. Efterhånden som de hjemlige trængsler stiger, kan man ikke også tage stilling til elendigheden uden for rigets grænser. Saxkjøbing Avis er jo ikke en nyhedsavis, så rent en passant noteres det, at revolutionen i Rusland ikke har formået at ryste børserne. Som man tidligere har gjort antager man at krigen synger på sidste vers, og det holder modet oppe. Allerede i 1916 luftes i det ungarske parlament tanken om separatfred, og samme år dør den østrig-ungarske kejser Franz Joseph. Krigen er jo stadig uafgjort, men man fokuserer meget på, om ikke Tyskland snart må være blevet mør, og er ved at udgå for både menneskemateriel, fødevarer og andre ressourcer. Og det er uden tvivl med forhåbning om at Tyskland taber, at nogen kan have optimismen i behold. Som eksempel på tyskernes lumpenhed berettes om at et tysk skib lokker allierede skibe i en fælde ved at sejle med norsk flag indtil de har åbnet ild imod dem. Så når man læser beskrivelser fra elendigheden i Tyskland, er det vel med tanke om at nu må de da snart give op. 31. juli er der en notits om levevilkårene i Hamborg, hvor der er streng rationering. Et æg og kød to gange ugentlig kan det blive til. Tynd suppe af kartoffelskræller og kan rationerne ikke række, må man ty til runkelroer.

Befolkningen har jo kunnet holde sig orienteret om krigens gang gennem aviserne, og som noget nyt kan man nu se krigen på film. Korte film er tidligere blevet vist som forfilm inden den almindelige spillefilm, f.eks. kan man inden en Chaplin-film se "Slagskibe i virksomhed" og "Hos belgierne", men 2. påskedag vises i biografen, sådan som den annonceres, verdens interessanteste film "Sommeslaget"² om "verdenshistoriens største historiske slag i en række ovenud realistiske billeder optaget af engelske fotografer med utroligt mod og dødsforagt midt i kamplinjen", som det udtrykkes. Der har været kappestrid om denne film som det lykkedes direktør Baltzsen at fremskaffe og som spås en mægtig succes. Filmen havde haft gallapremiere i København med repræsentanter for kongehuset som tilskuere, og nu får Saxkjøbing borgere altså også mulighed for at se den.

Den 13. april undskyldes læserne det elendige papirformat, halvdelen af dem har fået, og som skyldes de vanskelige forhold med at anskaffe papir, og prisen på papir er

---

² Slaget ved Somme blev indledt 1. juli 1916. Kampene varede 140 dage, og kostede over én million soldater livet.

steget til det dobbelte. Avisen er blevet mindre og er nu kun på 4 sider. Det er ikke kun papiret der volder kvaler, også typer kan ikke mere fremskaffes uden man har gammelt metal til omsmelting.

Denne varemangel på stort set alt, mærkes igennem annoncerne. Der kan stadig købes cigarer, men af et nyt mærke "Olaf", og det fremgår ikke af annoncen, hvor tobakken er dyrket. Aug. Green har stadig annoncer med ægte kaffe, uden dog at anføre prisen, og det anbefales at bruge frugtsukker i stedet for almindeligt sukker. Sådan noget som gadekoste bliver et problem at fremstille, da man ikke kan fremskaffe piassava³, og man begynder derfor i Jylland at høste revlingris som erstatning. Der er mange ting til købs i avisen, så som strikkede klude, garnrester, uld af enhver slags, samt jern, metal, gummi og ben; ligeledes annonceres det at afredt hår købes.

Op til jul bugner avisen med annoncer, selv om det dog er lidt skralt med, hvad der tilbydes indenfor levnedsmiddelområdet.

Det bliver 1918 og det går op og ned med energiforsyningen. Radsted og omegns elværk meddeler, at der kun må bruges motorkraft til save og møller fra 6-8 og den øvrige tid af dagen, vil der kun være den nødvendige strøm til industrimotorer, hakkelsesmaskiner og vandpumper. Radsted kommune uddeler petroleumsmærker for februar måned, og ligeledes i Majbølle, der tillige uddeler talglys. Kul som Saksøbing kommunen har indkøbt til elværket viser sig at være overflødig, da man nu har fået installeret sugegasværk, og de sælges nu til private, så på det punkt har situationen forbedret sig. Brændselsudvalget meddeler at retten til at bestille tørv direkte hos producenterne ophører, og at al bestilling skal i løbet af foråret gå gennem brændselstillidsmanden, hvilket betyder at tørveproducenter skynder sig at annoncere. Af annoncer fremgår, at der er opstået mange tørvegrave i området. Der kan tegnes lister til bestilling på brændsel. Kommunen beslutter at købe ½ mill. tørv. Gasværket alene har brug for 500.000, sygehuset for 30.000, skolen for 40.000 og elværket 800.000. Fra Jylland meddeles at Hammel sogneråd ligger inde med tranlamper og tranmærker indkøbt af kommunen til at sælge til borgerne, men ingen vil have dem. Saksøbing landsogn meddeler, at beboere som ikke selv har støbt lys eller ikke har beholdninger over 1 kg, vil kunne få udleveret ½ kg talglys pr. husstand når petroleumsudleveringen ophører 1. marts. At det ikke ser så galt ud, skyldes blandt andet at kommunen har bestilt 1 mill. stk. tørv til elektricitetsværket. Til

---

³ palmetrævler anvendt til koste, børster, tovværk m.m. (Den store danske Encyklopædi)

gengæld opstår der et andet problem på elværket. Det er galt med akkumulator batterierne, og der skal anskaffes nye. Det forventes at ville tage 7-8 måneder at få nye plader fra Tyskland, men da man regner med at krigen snart slutter, stiller man sagen i bero. Der forlyder dog i den forbindelse intet om, hvem man regner med vinder.

Som om der ikke er trængsler nok, er bolignøden stor nu. Der skrives om, at folk der ønsker en lejlighed i København er blevet tvunget til at købe et mere eller mindre miserabelt møblement til en ublu pris, for i det hele taget at få en lejlighed, og der er i Saks København 6 husvilde familier. Man havde skaffet boliger til de 5 og der var udsigt til at også den 6. fik en lejlighed. Tømrermester Fritz Rasmussen agtede at opføre 5 villaer, såfremt der var velvilje fra kommune og stat.

Under sådanne forhold, der kun kan betegnes som unormale, går det hårdt ud over byens beværtninger og restauranter. En ting er varemangel, noget andet er at skulle lukke kl. 10 om aftenen. Det er et problem for byens værtshuse hvis alt lys slukkes kl. 10, så på et tidspunkt bevilges beværterforeningen at der kan holdes åbent til kl. 11. Hotelejererne vil gerne have en el-ledning lagt ud, så der kan komme elektrisk lys i Holmeskoven, da han ellers ikke vil kunne åbne pavillonen til sommer og det er et af byens få tiltrækningspunkter. Det store spørgsmål er jo, hvem der skal betale. Det bliver et spørgsmål om betalingen og om hotelejererne kan betale 3000 kr. Man håber på en fornuftig løsning så pavillonen kan åbnes. Der forlyder senere i avisen ikke noget om at pavillonen er blevet åbnet, men med den velvilje, der er vist fra byrådet, må vi regne med, at det er sket.

Levnedsmiddelforsyningen i 1918 viser tegn på, at man får mere og mere rutine i at takle den uvante situation, der nu er blevet hverdag. Der kommer bekendtgørelse fra kommunen om, at man kan få tildelt svinefedt, og at fedtet fortrinsvis vil blive tildelt familier med mange børn og til alderdomsunderstøttede. Er det til at få kaffe må den være rationeret, for Aug. Green annoncerer med kaffeerstatningen Stella, som sælges uden talon. I april er der kartofler nok, noget det i perioder har knebet med landet rundt f.eks. har avisen en historie om en mand, der kørte ind til Viborg Torv for at sælge kartofler, men på vej gennem byen blev han stoppet af ivrige købere, så da han når frem til torvet, er alle kartoflerne solgt.

I april fortælles om en episode i en vestjysk slagterforretning, hvor der bliver regulært slagsmål mellem nogle kunder om en flæskesteg – hvem fik den først. En anden historie beretter om at der mangler flæsk i Nyborg, men der er rigeligt i Kerteminde,

hvilket får nogle driftige og kreative husmødre fra Nyborg til at tage til Kerteminde med deres flæskkort, for via stråmænd at få del i det eftertragtede flæsk, men den går jo ikke, så det sættes der en stopper for. Imens fortsætter bekendtgørelserne med uformindsket styrke: Bekendtgørelse om at der ydes rabat på mælk til familier med børn under 6 år. Bekendtgørelse om at der udleveres talglys til belysning i sommerhalvåret til de husstande, der i vinter har erholdt petroleumsmærker. Til hver husstand udleveres en halvkilopakke mod kontant betaling. Prisen er 60 øre pr. pakke. Samtidig udleveres petroleumsmærker til kogebrug til de husstande som ikke har komfur eller gasapparat. Der annonceres med Java malt kaffe ½ pund pr. mærke.

Kornudvalget skal nu også fungere som kartoffeludvalg, og man planlægger sæsonen 1918-19. Fra kommunens side forsøger man stadig, at få fat i flæsk, men det oplyses at Danmarks svinebestand var gået 25 % ned siden februar måned. I disse forhold er der ikke noget at sige til, at man kommer til at mangle flæsk.

Der kommer stadig annoncer fra f.eks. Vett & Wessel, at uld og klude tages i bytte for højeste pris. Der annonceres med, at man skal huske at plante tobak, mens tid er, og der kommer et notat om, at dansk tobak kan forædles, fulgt op af en bekendtgørelse angående tobaksdyrkning. Inden udgangen af juli skal anmeldes det af ham dyrkede tobaksareal til formanden for vurderingsrådet for ejendomsskyld i kommunen. Der bliver mangel på cigarer. Holland har lovet forsyning, men det er umuligt at få hertil. Af de annoncer om ting til købs er bl.a. frugt, gamle aviser, selvdøde og tilskadekomne kreaturer, hestehår og talg samt hare- og kaninskind.

Om krigens gang er det småt i avisen efterhånden, og en bagatel som at en konge har abdiceret, får en enkelt linje. Men man er begyndt tro så meget på Tysklands nederlag og England blandt de sejrende, at Saksjøbing bliver vært for et engelskkursus med i alt 120 deltagere fra både Danmark, Norge og Sverige. Det er en engelsk dame, der er bosiddende i Saksjøbing der står for kurset. At stå for et sådant arrangement har været krævende, men man sætter alle sejl til. Man lover at alle nok skal blive indkvarteret, og man skal nok sørge for at få dem bospist, og tilmed regeringen har stillet sig velvillig med at få bragt forsyninger til byen og til fordelingskort (rationeringskort).

30. juli dukker der for første gang en notits om den spanske syge op. Den spanske syge var en influenzalignende sygdom, der brød ud i 1918 og på verdensplan kostede 50 millioner mennesker livet, heraf 14.000 i Danmark. Det var unge der især blev ramt, og karakteristisk er den første notits, at en 22-årig værnepligtig er død af spansk

syge. Avisen bringer en historie om en lærer i Jylland der lå isoleret i sin seng, mens skolen blev lukket, og der blev almindelig panik, fordi man troede det var spansk syge, hvad det så ikke var alligevel. På dette tidspunkt er der endnu plads til, at nogen kan tage sygdommen fra den humoristiske side, og man kan bringe den slags anekdoter - men det ændrer sig. Der kommer flere dødsannoncer, især over unge mænd, deraf to på henholdsvis 19 og 26. Den 26-årige efter få dages sygeleje, derefter en på 23. Gennem sidste del af 1918 vedbliver der at komme meddelelser om den spanske syge. En notits om en gårdejer der mistede to sønner på 17 og 19 år samme nat på grund af spansk syge, følges op af oplysninger om, at sygdommen bliver ved med at rase i Saksøbing og kræver stadig nye ofre. Postvæsenet melder om en masse syge, og Røde Kors sender sygeplejersker til Saksøbing for at yde bistand i hjemmene. Skolerne lukker, men starter igen i november, men børn fra hjem med influenza må først komme 3 dage efter sygdommens ophør. Biografen må lukke en periode, og der indføres forbud mod børns adgang til teatre, danseskoler, foreningsballer og lignende, og det står ved magt til januar 1919. I alt kan man ved udgangen af 1918 notere, at af 69 dødsfald i Saksøbing skyldes 16 spansk syge, og 19 er begravet på kirkegården på grund af sygdommen.

Den 11. november på våbenstilstandsdagen er der ikke et ord i Saksøbing avis om denne. Dagen fejres ikke med flagning, jubel i gaderne eller lys i vinduerne. Har man endelig haft kræfter til noget, har det været lettelse, og det er trods alt kun våbenstilstand og ikke fred. Den spanske syge raser på sit værste, og frygten for, hvornår den rammer en selv eller ens nærmeste, hænger over hovedet. Fødevarer, brændsel og stort set alle varer mangler, og meget af det man kan få er af dårlig kvalitet. Borgmesteren udtaler ved første byrådsmøde i 19. november 1918, at selv om krigen er forbi, er alle vanskeligheder endnu ikke overvundet. Forsyningen af kul er usikker, men det går dog langsomt fremad, og det lysner med tilførslerne. Linolie og bomuld er på vej til landet, og byrådet lover at alle får flæskesteg og julekaffe (mod aflevering af talon).

I marts annoncerer Kaffe-Nielsen med at kaffe fås nu uden mærker, og en detailhandler har fået tilladelse til at handle med amerikansk flæsk, og der er lyse udsigter for tilførslen af gødning og foderstoffer, og man kan få ris og sagogryn mod aflevering af mærker. Men restriktioner er der stadig, selv om det går fremad og gasrationerne stiger. I april nævnes det, at der er gode udsigter for fodringsmuligheder for høns, men kartofler fås stadig til udlevering gennem kommunen. Det tynder efterhånden ud om meddelelser om kommunal udlevering,

restriktioner, rationeringsmærker, erstatningsvarer og varemangel, men til langt ind i tyverne mærker man krigens spor.

<p style="text-align: center;">†</p> <p>I Gaar døde min kære Hustru efter 3 Dages Sygeleje og kun 12 Dages Ægteskab, hvilket Sorgens Budskab meddeles Slægt og Venner. Saxkjøbing, d. 17. Novbr. 1918. Viggo Christensen, Malersvend. Begravelsen foregaar fra Kapellet Torsdag Kl. 12,30.</p> <hr/>	<p style="text-align: center;">†</p> <p>At min kære Mand, mine Børns kærlige Fader, Landpostbud Ferdinand Nielsen, i Dag er afgaaet ved Døden i sit 32. Aar, meddeles herved for fraværende Slægt og Venner af hans dybtsorgende Hustru. Rørbæk, den 17. Novbr. 1918. Christine Nielsen. Begravelsen er bestemt til Fredag Middag Kl. 12 fra Kapellet paa Saxkjøbing Kirkegaard.</p> <hr/>
<p style="text-align: center;">†</p> <p>I Aftes døde vor kære Søn, Aage Bonne Pedersen, i sit 16. Aar. Killerup, d. 18. Nov. 1918. Ellen Pedersen. Peder Pedersen. Begravelsen foregaar fra Taars Kirke Torsdag d. 21. Kl. 11,30.</p> <hr/>	<p>Hjertelig Tak for udvist Deltaelse ved vor kære Ludvigs Begravelse. Minor Hansen og Familie Saxkjøbing.</p> <hr/>
<p style="text-align: center;">† † †</p> <p>Min kære, elskede Valborg, vor lille Drengs kærlige Moder, døde stille og rolig fra os Lørdag Nat. Saxkjøbing Skovvej, d. 19. Nvbr. 1918. Kai Hansen. Carl Anton Hansen. Begravelsen foregaar fra Kapellet paa Saxkjøbing Kirkegaard Fredag d. 22. November Kl. 12,30.</p> <hr/>	<p style="text-align: center;">Hjertelig Tak</p> <p>for udvist Opmærksomhed ved vort Bryllup. H. C. Hansen og Hustru.</p> <hr/>
<p style="text-align: center;">†</p> <p>At vor kære lille Inger er afgaaet ved Døden Lørdag den 16., bekendtgøres for Slægt og Venner af hendes dybtsorgende Forældre og Søsken Rørbæk, i November Rudolf Rasmussen, Elna Rasmussen. I. Jansen. Begravelsen foregaar Onsdag d. 20. ds. Kl. 12,30 fra Kapellet.</p>	<p style="text-align: center;">Sygeplejersker fra Røde Kors</p> <p>er ankommen til Saxkjøbing for at yde Hjælp i Hjemmene under den spanske Influenza. Henvendelse til Fru Landinspektør Hoff, Telf. 185. Orebyvej.</p>

Der bliver kortere mellem dødsannoncerne i 1918, bemærk de afdødes aldre.

Saxkjøbing Avis startede ikke som en nyhedskanal, hvad der heller ikke var meningen, men ved skæbnens sammenfald, fik den en uvant rolle, som generel oplysningskilde til borgerne. Når der ind imellem var røster fremme om, at avisen

skulle være en betalingsavis, holdt Laurids Jensen fast i at den skulle være gratis, og nå ud til samtlige husstande i området. Avisen kan da heller ikke give et fyldestgørende indtryk af, hvordan livet formede sig byen. Men man får indtryk af en hård hverdag for mange, hvor pengene var små og manglerne store. Bekymringerne om hvornår der igen kom mad på bordet, om brændet slog til, og som kronen på værket frygten for spansk syge. Byen har henligget mørkt og skummelt, og der har nok været dem, der har faldet over brostenene. De spredte notater om livet og vilkårene under krigen stammer fra udklip fra andre aviser, og fortæller i mere eller mindre anekdotisk form om tildragelser andre steder, især fra København og Jylland. Hvad avisen har kunnet skrive om lokale tildragelser, har den nok skulle være forsigtig med. Den trængsel vi hører om i togene kan meget vel også have foregået i Lollandsbanen og på Saksøbing station, og i byens slagterbutikker kan man også have haft slagsmål om en flæskesteg. Men som avis der skal leve af annoncer, må man være forsigtig, og ikke komme til at støde kunder, læsere, og især ikke annoncørerne, som sikrede avisens overlevelse. Byen med omegn er ikke større, end historier om nogen der sloges om varerne i byens butikker eller på Saksøbing station om plads i toget, hurtigt kunne blive til bysladder, om hvem det mon kunne være, og "det var nok .... o.s.v." Nogle har skummet fløden, mens andre har haft smalhans, om ikke direkte nød. Om byen og omegnen har haft gullaschbaroner lader vi være usagt, og når der annonceres om at selvdøde og skadede kreaturer købes, kan formålet jo selvfølgelig have været helt legalt, og de pågældende kreaturer ikke endt som gullasch på Tysklands middagsborde. Er der nogen fra Saksøbing med lommen fuld af penge, der er troppet op på fine københavnske etablissementer og opført sig tumpet, er det ikke kommet i Saksøbing Avis, og har omegnens bønder solgt til ågerpriser på torvet, har man heller ikke skullet læse om det i avisen.

Det var takket være statens indgriben i vareforsyningen, at Danmark slap nogenlunde helskindet gennem den krig, der selv for de neutrale lande blev en hård belastning. Det førte dog ikke til optøjer i Danmark, således som det gjorde det i Sverige. Den radikale regering med statsminister C.T. Zahle i spidsen, og støttet af socialdemokratiet, var opmærksom på det rimelige i at få en retfærdig fordeling af goderne, og at nogen ikke skulle skumme fløden, mens andre sultede. De store regulerende indgreb af hensyn til forsyningssituationen, der blev resultatet af den førte politik, har i mange kredse nok fået nogle til at slå sig i tøjret, uvant som man var med indblanding i den fri handel. Men behovet var der, og metoden bestod prøven. Velfærdsstaten var i støbeskeen. Læser man byrådsreferaterne, som

omhyggeligt er med i avisen, får man også indtryk af, at kommunen loyalt fulgte regeringens påbud, og gjorde sit til for at hverdagen kunne blive så tålelig som muligt, og befolkningen fik de allermest nødvendige fødevarer. Hvordan landkommunerne har stillet sig, er sværere at sige. I byen har man haft en embedsstand til at følge byrådets beslutninger op, men dette har været sparsomt på landet, og sagsbehandlingen overladt til folkevalgte, der vel ikke altid var opgaven voksen, og kunne have fristet nogen til optræde som sognekonger (uden at dette kan dokumenteres). 1. verdenskrig er blevet kaldt den glemte krig i Danmark, men avisen giver trods alt et indtryk af, at folk kom til at indstille sig på krig, varemangel og mørke, og trods det, fik en hverdag til at fungere. Man var rustet til det, da det bragede løs 21 år senere.

Kilder:

Saxkjøbing Avis 1914-1919.

Danmarks Historie. Bd. 13. Velfærdsstaten på vej 1913-1939. Kbh. 1978.

Den Store Danske Encyklopædi. Kbh. 1994-2002.

Hvornår skete det. Danmarkshistorisk opslagsbog. Kbh. 1960.

Søllinge, Jette Drachmann. Lokalpressen. Danmarks lokale ugeaviser og distriktsblade 1850-2003. Kbh.

Billedserie fra Saksøbing
med tekst af Bent Jensen

Luftfoto fra 1937 af byens torv og omliggende gader. På billedet ses en del bygninger der ikke længere findes blandt andet:

Teknisk Skole, der blev opført i 1902 og nedrevet i 1977.

Borgerskolen fra 1847 der fungerede som skole helt til 1965. To klasseværelser blev bygget til i hver ende i 1912 og er i dag fjernet.

Fire ejendomme i Søndergade eksisterer ikke mere, nemlig:

Nr. 1 hvor der i dag er boghandel.

Nr. 3 hvor bygningen nedbrændte i 2009 efter en påsat brand, grunden er i dag ubebygget.

Nr. 5 hvor urmager Johan Zygmunt drev sin forretning til sin død i 1985, hvorefter hans enke Marie Zygmunt videreførte den til sin død i år 2000. Bygningen stod ubeboet en tid, indtil den blev nedrevet efter endnu en pyromanbrand. Grunden er i dag ubebygget.

Nr. 7 Hotel Harmonien hvor Evald Clausen var gæstgiver til Andelsbanken overtog bygningen i 1952 og drev bankvirksomhed der til de i 1969 flyttede til Borgerskolen på torvet. Kommunen købte grunden og lod bygningen nedrive og derefter anlagde Tværvej i 1971.

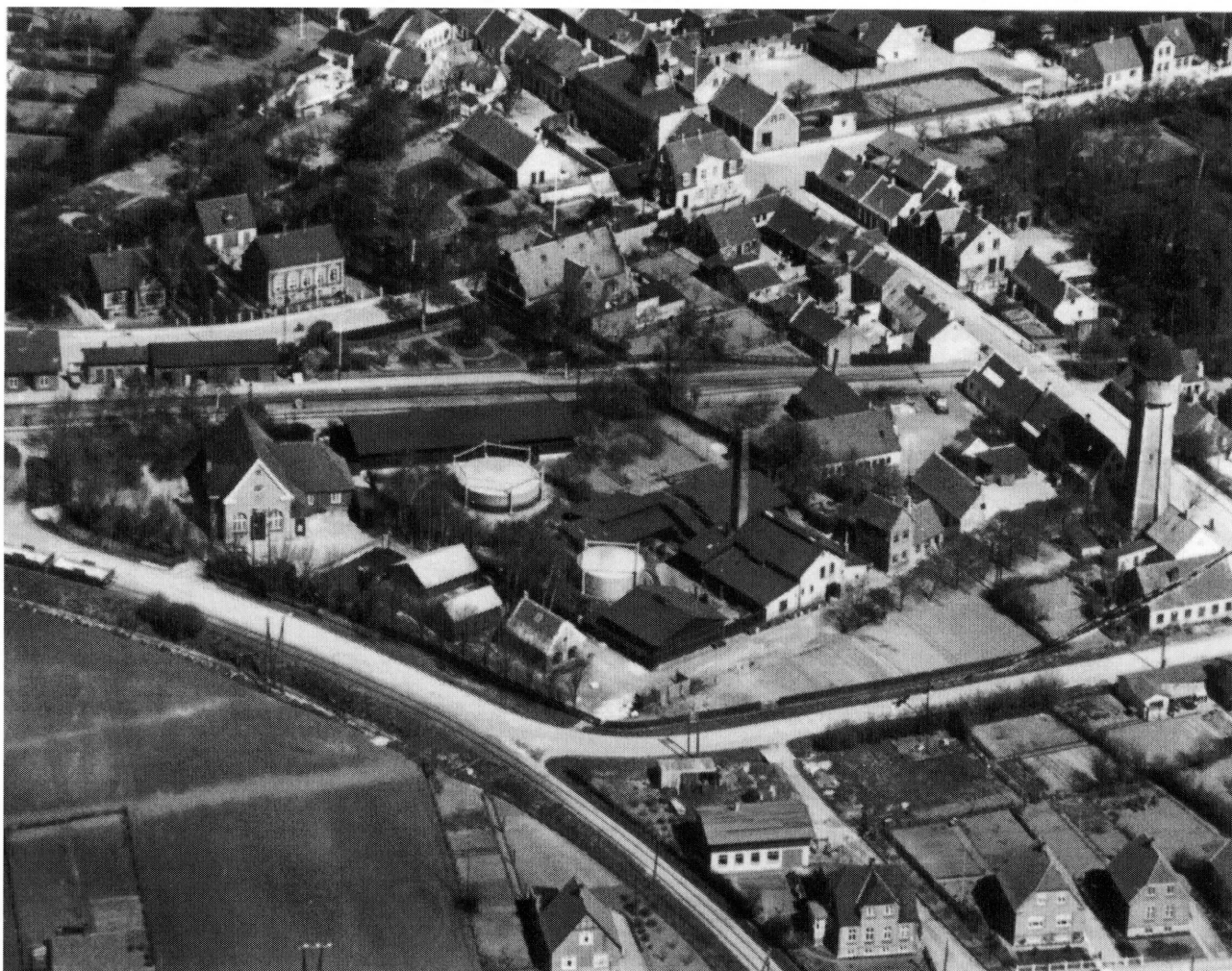
Da Centerbygningen blev opført i 1988, blev den flotte ejendom som Chr. Kromann lod opføre i 1867 nedrevet og en hel del forretninger forsvandt. Der er stadig delte meninger om Centerbygningen, mange mener ikke den store bygning passer i bymiljøet og aldrig skulle have været bygget. En ting er dog sikkert, den har ikke skabt mere aktivitet og så har den spærret for Juniorsgade, byens ældste gade der stammer helt fra middelalderen.

Lufffoto fra 1952, byen set fra syd.

Forret i billedet ses en del af Saxemarken, der den gang blev omtalt som P. Hansens grusgrav. P. Hansen købte i 1895 en del af stedet og i 1899 yderligere 10 ½ tønder land. Han byggede en del træladere og lod den gamle præstegårdslade genopføre, han

startede udgravning af grus og sten som kom rigtig i gang i 40erne. I 1949 købte kommunen en del af området og resten i 1968, i dag er alle gamle trælader fjernet. Præstegårdsladen der blev bygget ved præstegården i Vestergade før 1802 og genopført i Saxemarken i 1905 har blandt andet været brugt som spejderhus. Ladens videre skæbne kendes ikke på nuværende tidspunkt, den er i meget dårlig stand, men der arbejdes på at bevare den. I dag er Saxemarken blevet et smukt anlæg med et flot springvand i søen og sportsanlæg til forskellige aktiviteter.

Luffoto fra 1937 af byens sydlige del.

Elektricitetsværket i venstre side af billedet blev opført i 1911 og eksisterer stadig, men fungerer ikke længere som elværk.

Gasværket, bygningen midt i billedet med den høje skorsten blev startet i 1866, men er i dag fjernet. I 1952 blev der fra Tyskland indkøbt og opsat en kuglegasbeholder på

1200 kubikmeter. Den stod tæt ved banelinjen og var i mange år byens flotte vartegn, men blev fjernet i 1967.

Vandtårnet blev opført i 1908 og blev til "Det smilende vandtårn" i 1982 efter en ide af Flemming Skude.

Bygningen længst til højre var et stort smedjeværksted som i dag er nedlagt. Jernbanesporet der på billedet løber langs med Elvej, fortsætter tværs over Skovvej og langs Akacievej til en læsseplads, hvor der blev hentet grus og sten. Sporet er fjernet i dag.

Luffoto fra 1945 af Vestergade, Emil Aarestrups Gade og Nørrevang.

Den høje skorsten og bygningerne omkring er Sakskøbing Savværk som startede i 1897 og hørte til Krenkerup gods fra 1934. Den store to etagers bygning var

stolefabrik, i en tilbygget vinkel var der spisestue. Ved siden af, i en lang bygning med sort tag, blev der lavet parketstave, bygningen bag skorstenen var trælager. Bygningen med cyklonen på taget indeholdt kedlen, som leverede varme og damp til en dampmaskine anbragt i samme bygning. Den lave bygning mellem skorsten og kedelhus var en kogekasse, hvori træet blev kogt. Den store kedelbygning ved siden af kedelhuset var opført i træ med paptag og den ældste del af savværket, den blev kaldt "Papkassen". Derinde var mange forskellige maskiner anbragt, hvoraf de fleste blev trukket af dampmaskinen, det foregik med hjul og aksler monteret oppe under loftet. Der gik remme ned til maskinerne, hvor remmen til hver maskine løb på et frihjul, og med et håndtag kunne tvinges over på maskinens faste hjul. Til savværket hørte også en gammel moseeng ned mod fjorden, det er det store område, der ses bag skorstenen, der blev kævlerne opskåret før de kom til videre forarbejdning. Meget af det træ savværket forarbejdede kom fra egen skov. Savværket eksisterer ikke mere, alt er fjernet, undtagen de to huse øverst til højre i billedet, direktørboligen der blev opført i 1934 og bungalowen fra 1940, hvor der var kontor.

I 1984 startede købmand Hilmer Jørgensen supermarkedet Merko i en af murstensbygningerne, men solgte det i 1985 til Netto. I 2004 blev forretningen udvidet til den vi kender i dag.

På nordsiden af Emil Aarestrups Gade ses Asger Lyngbæks tømmerhandel, opført efter en brand i 1934. Det store trælager nedbrændte efter et lynnedslag for få år siden, på stedet er der nu opført en stor hal.

Luffoto fra 1957 af byens torv.

Det store træ, der står i den vestlige ende af torvet, blev kaldt "Dametræet". Det blev plantet i 1915 i anledning af kvinderne havde fået valgret, i 1989 blev det fældet på grund af sygdom. Ved siden af træet var der nedgang til underjordiske toiletter der blev indrettet i 1947 efter at stedet havde været brugt til beskyttelses rum i krigens tid, i 1989 blev det fjernet.

Søndergade ca. 1970 set fra kirketårnet.

Ejendommen Søndergade 27, en toetagers bygning i gule sten med skorsten uden på gavlen ses et stykke ned ad gaden. Den blev opført af el-installatør Dan Andersen i 1966, overtaget af Super Brugsen i 1998 og nedrevet i 2012 da Super Brugsen blev udvidet.

På hjørnet af Torvet og Søndergade ses den anselige ejendom, som Peder Christian Kromann lod opføre i 1867. I ejendommen var der telefoncentral fra 1907-1916. Tagetagen brændte i 1921 og ved genopbygningen blev der lavet mansardtag. I årene 1922-1934 var der kommune- og borgmesterkonter på 1. salen. Bygningen måtte desværre lade livet, da Centerbygningen blev opført i 1988.

Luffoto af Søndergade fra 1947.

Saksøbing Mejeri, med fabrikk skorstenen, blev opført ca. 1913 og nedlagt i 1957. I 1958 blev der oprettet et fjerkræslageri. Bygningerne blev nedrevet for at give plads til Vivo som Flemming Hansen lod bygge i 1980 og som senere blev til både Spar og Favør og i dag er Rema 1000.

I forhuset med markisen til venstre var der i en årrække mejeriudsalg.

Til højre i billedet ses Anton Hansens Maskinfabrik, som han drev fra 1938-1948, hvorefter han flyttede til Maribovej 35. Bygningerne husede i en del år stadig en maskinfabrik, i 1955 drev Hans Egede Holm fabrikken og fra 1967 blev den overtaget af Valter Poulsen. Snedkermester Manfred Helmuth Hofer købte bygningerne i 1969. Det gamle maskinværksted nedrives i 1998 og der opførtes tankanlæg og kiosk i bygningen nærmest Apotekervænget. Begge dele er senere fjernet og der er lavet parkeringsplads på stedet.

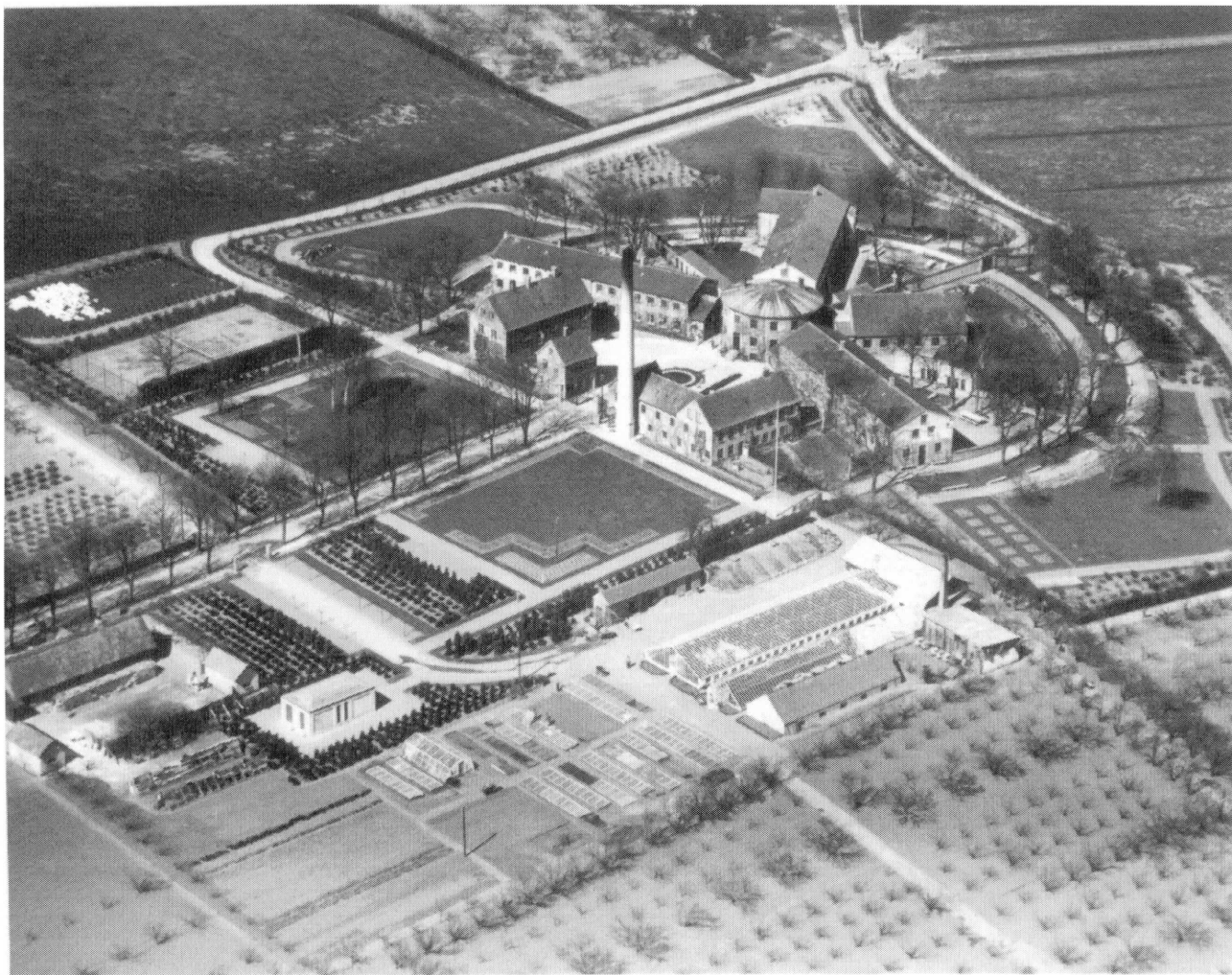

Luftfoto af Maribovej ca. 1949.

På hjørnet af Maribovej og Lindevej ses gartner Edvard Siemssens store gartneri. En del af de store drivhuse blev hentet i Brønshøj og genopstillet her. Gartneriet blev nedlagt og i 1959 købte Shell en del af grunden og opførte tankanlæg samme år. På modsatte side af Maribovej ses Svend Erik Peersons redningsstation, som blev solgt til Falck-Zonen i 1965. Ved siden af ses et lille hjørne af det grønne område, Sies Park, som er opkaldt efter købmand Sieø.

Luftfoto af Saxenhøj ca. 1937.

Maribo Amts Tvangsarbejds- og Daareanstalt blev taget i brug den 1. maj 1866. Anstalten på Saksøbing Lillemark kom til at hedde Saxenhøj omkring 1970, et navn beboerne selv havde kaldt stedet helt tilbage fra tiden omkring 1. verdenskrig. Forholdene på Saxenhøj har ændret sig utrolig meget i de snart 150 år institutionen har eksisteret. Også bygningsmæssigt er der sket stor forandring. I starten sov patienter og tvangsfanger på store sovesale med gitre for vinduerne og der var en ringmur om hele bebyggelsen. I dag har beboerne enkeltværelser med bad og toilet samt frie og venlige forhold.